

ŞURKAV

Şanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi

sayı
26
EYLÜL
2016

Urfa
Su Dolapları
(Su Çarkları)

Urfa'nın Kurtuluşunda
Onikiler

Şanlıurfa Sosyal
Hayatında Müzik

Suud Kemal Yetkin
Hayatı ve Şiirleri

1934-1951 Arası
Urfa Halkevi

Urfalı Bestekarlar 22
Halil Altıngöz

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
Güngör Azim TUNA
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Abdullah BALAK
Halil ALTINGÖZ

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Ahmet YILDIZ / Vali Yardımcısı
Adil SARAÇ
Zeki ERDEM
İ. Bakır CANBAZ
Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Yusufopaşa Mah. Sarayönü Cad. 886. Sk.
No:27 ŞANLIURFA
Tel : 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak Tablo
1900'lü yıllarda Mecmu'el Bahr
(Nihat KÜRKÇÜOĞLU)

Arka Kapak
İsviçre Hastanesi
(Şanlıurfa El Sanatları Müzesi, GESEM)
(Mustafa Akgül)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Elif Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 312 42 41

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
Güngör Azim TUNA / Şanlıurfa Valisi
- 3 Urfa'nın Kurtuluşunda Onikiler
Müslüm C. AKALIN
- 10 Şanlıurfa Sosyal Hayatında Müzik
Abuzer AKBIYIK
- 1934-1951 Arası Tarihsel Bir İnceleme:
Urfa Halkevi
Yüksel YILDIRIM
- 14 Suut Kemal Yetkin Hayatı ve Şiirleri
Mehmet KURTOĞLU
- 20 Urfa Su Dolapları (Çarkları)...
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
- 29 Şehit Nüsret İlkokulu ve 1951 Yılındaki
Bir Fotoğrafın Hatırlattıkları
Mahmut KARAKAŞ
- Mihneti Zevk Edinen Dostum:
Mehmet Hulusi Öcal
A. Naci İPEK
- 38 Urfalı Bestekârlar: 22 Halil Altıngöz
Abdullah BALAK
- 42 Urfaya Gelen Roma İmparatorları
Selahattin E. GÜLER
- Bir Şehrin Mahrem Tarihi:
Urfa'nın Delileri ve Mecnunları
Şahin DOĞAN
- 53 Urfalı bir Eğitimci
Sefer ÖZTÜRKMEN (Murat Sefer)
Sevcan ARAN
- 59 DÂRÜLELHÂN Urfa Türküleri -13-
Halil ALTINGÖZ

Şanlıurfa'dan Selâm

Şanlıurfa; ilim, irfan medeniyetimizin köklerinin doğduğu bir coğrafyada yer almaktadır. Şanlı unvanını Milli Mücadele'de verdiği direniş sonunda yüreğinin hakkıyla alan ve dostu düşmana yiğitlik dersi veren bu güzide şehirde görev yapmaktan büyük onur duyduğumu ifade etmek isterim.

Şanlı geçmişle aydınlık bir gelecek arasında durduğumuz şu günlerde millet olarak yaşadıklarımızı ve tarihimizi iyi analiz etmeliyiz. Birliğimizin ve dirliğimizin teminatı olan gençlerimize çok güveniyoruz ve onların şanlı tarihimizi öğrenmelerini ve tarih bilinçlerini artırmalarını hedefliyoruz. Gençlerimizi ve çocuklarımızı; iyiliğe, doğruluğa, güzel işlere yönelik yetiştirerek, bu ülkenin gelecekteki hedeflerine ulaşmasında söz sahibi olmaları için elimizden gelen gayreti, bütün kurum ve kuruluşlarımızın işbirliğiyle yapmaya devam edeceğiz.

Vatan ve bayrak sevgisini şiar edinmiş çocuklarımızla 2023 hedeflerine ulaşma yolunda kararlılıkla ilerlerken, "Millî İrade"nin üzerinde hiçbir güç olmayacak, "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" sözü Cumhuriyet'imizin en temel ilkesi olacaktır. Bu söz, 15 Temmuz gecesi hayat bulmuş, millî iradeye darbe vurmaya kalkışanlar, milletin çelik iradesi karşısında hüsrana uğramışlardır. 15 Temmuz'da Şanlıurluların gösterdiği duyarlılık, fedakârlık ve kahramanlık her türlü takdire şayandır. O gece, ilk saatlerden itibaren Urfalılar sürekli yanımızda durdular. 96 yıl önce 11 Nisan 1920'de işgalci emperyalist güçlere hak ettikleri cevabı verdikleri gibi, 15 Temmuz gecesi de kendi iradelerine, birlik ve beraberliğimize yönelik olan saldırıya karşı durup, demokrasiye sonuna kadar sahip çıktılar. Şanlıurfa, bu açıdan vatansever ve fedakâr insanların şehridir.

Millî birlik ve beraberlik ruhunun tazelendiği, dik bir duruşla millî iradeye sahip çıktığı, toplum olarak yeniden dirildiğimiz, hemen her sektörde arınarak güvenli bir geleceğin kapısını hep birlikte açtığımız tarihî bir dönem başlamıştır. Sevinç ve mutluluğumuzun doruğa ulaştığı, aile büyüklerimizin, şehit ve gazilerimizin, engellilerimizin bir kez daha hatırlandığı, küçüklerin sevindirildiği, hastaların, kimsesiz ve yoksulların gözetildiği, dargın ve kırıngınların barışarak kucaklaştığı, bu müstesna günler hepimiz için büyük önem arz etmektedir.

İnsanımıza ve genç nüfusumuza daha iyi eğitim vereceğiz. Kıymetli Anne ve Babalar, eğitimin asıl gayesi birbirine ayna olan güzel gönüllü insanlar yetiştirmektir. Ebeveyn olarak asıl başarımız bu olacaktır. İş hayatında başarılı bireyler olmanın yanında, hatta ondan da iyisi, değerlerimizle kuşanmış evlatlar yetiştirmek, bizi ebedi mutluluğa ulaştıracak en güzel yollardan biridir. Değerler eğitiminin en verimli şekilde

olması için yerel dinamiklerimizden hareket etmek önemlidir. Nitekim yüksek insani değerler üzerinde yükselen kültürümüzde; nerede, hangi yüzyılda yaşamış olursa olsun bütün değerler bize aynı yolu, aynı yönü gösterir. Mesela "Ey ateş İbrahim'e karşı serin ve selamet ol" ilahi emriyle ateşin küle ve güle döndüğü şehrimizin tarihinde yatan kıssalar, hikâyeler, rivayetler, inanışlar Urfa'yı Urfa yapan, yani bizi biz yapan değerlerimizdir. Bu anlamda, tarihî ve kültürel zenginliklerimizi eğitimin her kademesinde etkin bir şekilde değerlendirmeyi hedeflemekteyiz.

"Kentimi tanıyorum, kendimi tanıyorum" ilkesi çerçevesinde çocuklarımıza kentimizin ve çevre illerimizin kültür değerlerini gezdirerek tanıtmaktayız. Ayrıca Belediyelerimizin desteğiyle Çanakkale ve İstanbul'a gençlerimize yönelik düzenlediğimiz tarihi ve kültürel gezi etkinlikleri bizim birlik, beraberlik ve kardeşliğimize birer yatırımdır.

Şanlıurfa, tarihte "bereketli hilal" diye geçiyor. Allah her yönüyle bu kutsal topraklarımıza bir bereket vermiş. Devletimizin uzun yıllardır bölgeye yaptığı yatırımlar artık meyvelerini veriyor ve böylece bereketimiz katlanarak artıyor. Tarımda ürün çeşitliliğinin artmasıyla farklı sektörlerde ürünlerin değerlendirilmesi, üreticinin kazancını artırmaktadır. Şanlıurfa gelecekte turizm, tarım, hayvancılık ve sanayiyle kendinden daha çok söz ettirecektir.

Hükümetimizin açıkladığı yeni kalkınma programıyla bölgeye ve ilimize büyük bir kaynak aktarılacak ve yeni projeler uygulamaya konulacaktır.

Bu arada Şanlıurfa'nın sahip olduğu turizm alanlarını ilgili kurumların işbirliğiyle en iyi hale getirmekteyiz.

İstiklal madalyası almış bir şehre hizmet etmek benim için büyük bir onur olacaktır. Medeniyetlerin buluştuğu şehrimizi yarınlara hep birlikte taşıyacağız. Her alanda birlik ve beraberlik içinde çalışarak bu hedeflerimize ulaşacağız.

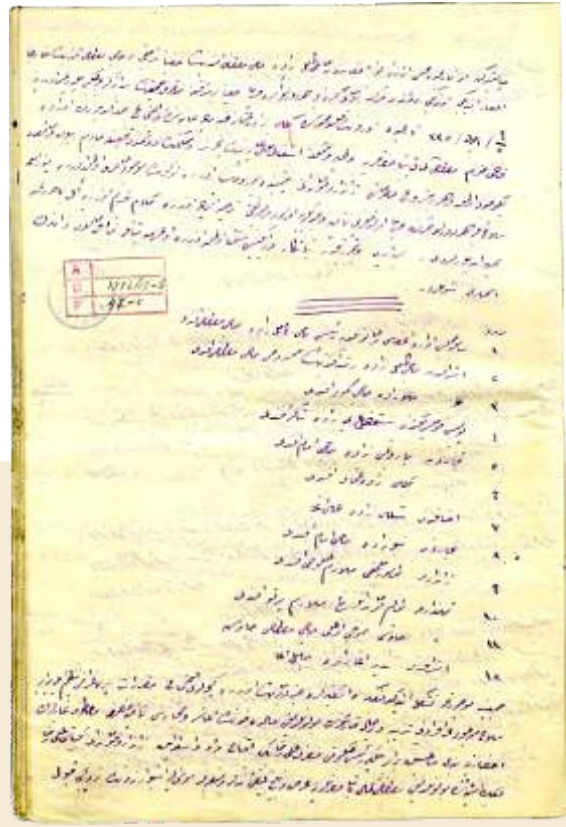
İlimizin kültür, sanat, tarih ve turizm değerlerinin tanıtılması ve bilinmesinde önemli katkıları olan ve 26. sayısına ulaşmış olan dergimize emeği geçen arkadaşlarımı tebrik ediyor, en kalbi hislerle Şanlıurfa sevdalılarına selam ve saygılar sunuyorum.

Güngör Azim TUNA
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

Urfa'nın Kurtuluşunda ONİKİLER

Müslüm C. AKALIN
Avukat-Yerel Tarih Araştırmacısı
mcakalin2@gmail.com

Bnb. Ali Rıza Bey'in 1923 tarihli raporunda "Onikiler" in listesi

Urfa'nın Kurtuluşunda, Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ni oluşturan kişileri anlatırken kullanılan sembolik bir kavram olan "Onikiler", mücahitler arasında değilse de mücahitlerin ölümünden sonra geride kalanlar çocukları arasında hep tartışma konusu olmuştur. Aile büyüklerinin Mücadele'ye hizmetleri konusunda onur ve kıvanç duyan alt kuşakların bu konudaki ateşli tartışmalarında Mücadele'ye katılmış olanların anılarını yazma konusundaki eksikliklerinin de rol oynadığı söylenebilir. İlginçtir, Onikiler içinde yer alan Urfalılardan anılarını yazan ya da anlatan hiç kimse bulunmamaktadır.

I. ONİKİLER DEYİMİ ÜZERİNE:

Urfa'nın Kurtuluşuna dair yayınlar da deyimini izini sürdüğümüzde bu sembolik deyim 1940'lardan sonra yayınlanan gazetelerde "Onikiler" şeklinde kullanılmaya başlandığını, ondan önceleri ise '12 reis', '12 kişi', '12 zevattan mürekkep Cemiyet' şekillerinde kullanıldığı görülmektedir.

1. Bu konudaki ilk yazılı kaynak, Urfa Jandarma Kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey'in Diyarbakır Jandarma Kumandanyken Genelkurmay Başkanlığı'na vermiş olduğu 4 Şubat 1923 tarihli rapordur.⁽¹⁾ Raporda Urfa Mutasar-

rıfı 3 Ekim 1919 tarihli yazıyla, Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunu Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti başkanlığına takdim etmekte ve Cemiyet için "Liva jandarma tabur kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey'in emrinde ve 12 reis idaresinde" ifadesi kullanılmaktadır.

2. Bu rapor daha sonra, 1924 yılında Bnb. Ali Rıza Bey tarafından "Urfa Mücahede" adıyla kitap haline getiril-

miş, belge ve fotoğraflar eklenmek suretiyle Sinop'ta basılmıştır.⁽²⁾ Kitapta; Urfa Mutasarrıfının Cemiyet'i takdim yazısında "Liva jandarma kumandanı ri-yasetinde ve 12 reis idaresinde" ifadesi kullanılmaktadır.⁽³⁾

3. Jandarma kumandanı Ali Rıza Bey'den sonra Urfa jandarma kumandanlığına atanan Zzb. Ali Saip Bey'in 1924 yılında Ankara'da basılmış olan "Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş

Bnb. Ali Rıza Bey'in 1924/25 basım tarihli kitabında "Onikiler" in listesi

Mücadeleleri” adlı hatıratında bu deyim yer almamakta olup kendisinden önce Urfa'da yapılan çalışmalar için yalnızca, “Selefim Ali Rıza Bey'in bir teşkilat yapmak istediğini fakat Fransızlara ihbar edilerek sınır dışına çıkmak zorunda kaldığını, Urfa'da geniş ve kapsamlı bir örgütlenmenin zor olduğunu anladım” ifadesi yer almaktadır.⁽⁴⁾

4. 1927 yılında yayınlanmış olan 'Urfa Salnamesi'nde Onikilerle ilgili herhangi bir ifade bulunmamaktadır.⁽⁵⁾

5. Urfa'nın Kurtuluş günü olan 11 Nisan, ilk defa 11 Nisan 1927 tarihinde bayram olarak kutlanmıştır. Bu ilk kutlamayı anlatan gazete haberinde “Onikiler”le ilgili bir ifade bulunmamaktadır.⁽⁶⁾

6. Urfa Halkevi tarafından 1936 yılında yayınlanan 11 Nisan bülteninde yer alan Bedri Alpay'ın yazısında - muhtemelen Ali Rıza Bey'in hatıratından alınmış olan- “12 kişilik heyet”ten söz edilmektedir.⁽⁷⁾

7. Siverek'ten Urfa'ya gelen milis kuvvetinde yer alan yedeksubay Kerim Fırat tarafından 1942 yılında yayınlanan Urfa Savaşı'ndan Yapraklar ve 1944 yılında yayınlanan Urfa Kahramanları adlı hatıratlarda Onikiler deyimini bulunmamaktadır.⁽⁸⁾

8. Müftü Hasan Efendi'nin 2001 yılında yayınlanan hatıratında ise bu konuda şu bilgileri almaktadır.⁽⁹⁾

“..1919 Aralık başlarında bir gün Mutasarrıf Ali Rıza Bey beni makamına çağırarak Fransızlardan gelen bir mektubu gösterdi ve bu mektuba karşı ne yapmamız gerektiğini sordu. Mektup, 'Urfa şehri içinde bize savaş açmak için teşkilat kuran ve yöneten oniki kalburüstü şahıs olduğunu haber aldık. Bu hareket müttefik kuvvetlere karşı isyana teşviktir. En kısa zamanda bu şahısları bize teslim ediniz' mealindeydi. Mutasarrıf, arkadaşlarla istişare edeceğimi söyleyerek ayrıldım. Arkadaşlarla fetvahanede bir toplantı yaptık, durumu değerlendirdik. Sonuçta, savaşa hazır olduğumuzu, çekinecek bir şey bulunmadığını düşünerek 'Hodri meydan' anlamında cevabi bir notanın hazırlanmasını kararlaştırdık. Jandarma taburunun askerleri, 13. Kolordü'nün izni ile Urfa askeri deposundan alınan silahlarla donatılan şehir milisleri ve aşiretlerden gelecek takviye gücü ve bizi tanıdıkları halde tutuklamaya cesaret ede-

memeleri bize savaşabilme cesareti veriyordu. Hazırladığım notada, bizlerin barışsever insanlar olduğumuzu Fransızların geçici olarak Urfa'ya geldiklerini zannederken sömürgecilere has davranışlarla kalıcı olmayı amaçladıklarının anlaşıldığını, Urfalıların işgalcileri topraklarından atmak için yemin etmiş olduklarını, yemin edenlerin sayısının 12 değil 120.000 olduğunu ve kayıtlarının bu şekilde düzeltilmesi gerektiğini, onikiler teşkilatının önderleri olarak bağımsızlığımıza kastedenleri topraklarımızdan kovmak için her türlü savaşı göze aldığımızı, Urfa'yı özür dileyerek terketmeleri gerektiğini belirtip “Bütün Urfa Sancağı Halkı Adına Onikiler” imzasıyla Mutasarrıf'a teslim ettik. O da hiç çekinmeden bunu Fransızlara teslim etti. İşte sonradan yerleşen ONİKİLER deyimini bu cevabi notada üzerinde dura dura tekrar edilen ONİKİLER kelimesinden esinlenerek kalmıştır”

II. ONİKİLER NASIL TOPLANDILAR VE KİMLERDEN OLUŞUYORDU:

Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kurulması maksadıyla, sonradan Onikiler diye anılan kişilerin toplanması ve kimlikleri çeşitli kaynaklarda farklı şekilde yer almaktadır.

I. Binbaşı Ali Rıza Bey'in yukarıda anılan 4 Şubat 1923 tarihli raporundaki anlatım şöyledir:

“... Ali Rıza Bey bu azim ile çalışırken o tarihte Meclis-i İdare-i Liva azasından Hacıkâmilzade Hacı Mustafa Efendi'nin gizlice müracaatı ve Hacı Mustafa Efendi'nin haricen hazır ettiği on iki zevattan mürekkep Cemiyet bu suretle teşekkül ettikten sonra İngilizlere haber vermemek üzere geceleri içtima, mukarrerat programını tanzim ile beraber silah mevcudu efradını tezyit ve bir hal karşısında bulunulduğu halde kuvvetin iase ve cephanesini temin hususuna matuf gayelerin ihzarına tebeddülü mesai ile beraber mülkiye reisi hükümeti mutasarrıf Ali Rıza Beyi ikna ve o vasıta ile Jandarma Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey'in iş başında bulunduğu Mustafa Kemal Paşa hazretlerine arz ve tebliğ keyfiyeti tezekkür ve mutasarrıf mumaileyh işbu arzunun terveci kabul ettirilerek Urfa ile Siverek arasında vaki Karacurun nam mahalde bir

telgraf merkezi tesis temin Mustafa Kemal Paşa hazretlerine Cemiyeti Hafiyeye⁽¹⁰⁾ nin teşkil edildiğinin bildirilmesi rica edilmiştir ki o sıra Mustafa Kemal Paşa hazretleri de Sivas'a geçmiş bulunuyordu.”

1. Sabık Meclisi İdare azasından halen Belediye Reisi Hacıkâmilzâde Hacı Mustafa Efendi
2. Eşraftan Hacıkâmilzade Reşit Efendi mahdumu Hacıkâmilzâde Hacı Mustafa Efendi.
3. Eşraftan Mollazâde Hacı Mahmut Efendi.
4. Polis Komiserliğinden müstafi Arabizâde Şakir Efendi.
5. Tüccardan Barutçuzâde Hacı İmam Efendi.
6. Tüccardan Güllüzâde Osman Efendi.
7. Esnaftan Şellizâde Ali Ağa.
8. Tüccardan Nebozâde Hacı İmam Efendi.
9. Jandarma tabur mülhâkı mülâzım Hulûsi Efendi.
10. Jandarma takım kumandanlarından mülâzım Pertev Efendi
11. Jandarma Çavuşu Sofi oğlu Hacı Mustafa Çavuş.
12. Eşraftan Bedirağazâde Halil Ağa.⁽¹¹⁾

II. Bnb. Ali Rıza Bey'in raporunun kitap haline getirilmiş baskısında toplantının hikâyesi şöyledir:

“... Jandarma Kumandanı başına topladığı 12 reis arkadaşını 4/5 Eylül 1919 gecesinde Urfa'nın Kale Mahallesi'nde Güllüzade Osman Efendi'nin evinde belirlenen zamanın yaklaştığını açıklayıp toplantıya çağırarak, artık Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne varlığımızı bildirmek ve çalışmalarımızı arz etmek zamanı geldiğini çalışma arkadaşlarının her birinin yanındaki kuvvet ve silahların tespitini ve bir sendika oluşturulmasını talep etti.

Toplantıda bulunanlar her haklı konuda Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey'i başkanlığa tayinle birlikte yürümeye, o günün mevcudu olan 150 silahlı kişiyle hazır olduklarını, karşı güvenliği sağlama için de Kelâm-ı Kadim üzerine söz verip yeminle sonuna kadar sözlerine bağlı kalacaklarını bildirdiler ve o gece görüşmelere son verdiler

Harekete yeminle bağılı 12 kişi şunlardı:

1. Belediye Reisi Hacıkâmilzâde Hacı Mustafa Efendi
2. Barutçuzâde Hacı İmam Efendi.
3. Eşraftan Tüccar Hacıkâmilzâde Hacı Mustafa Reşit Efendi.
4. Mollazâde Mahmut Efendi.
5. Polis Komiserliğinden müstafi Arabizâde Şakir Efendi.
6. Güllüzâde Osman Efendi.
7. Esnaftan Şellizâde Ali Ağa.
8. Tüccardan Nebozâde Hacı İmam Efendi.
9. Eşraftan Hacı Bedirağazâde Halil Ağa.
10. Jandarma Tabur mülhakı İzmirli Adil Hulûsi Efendi.
11. Takım kumandanlarından Mü-lâzımievvel Hüseyin Pertev Efendi.
12. Jandarma Çavuşu Sofizâde-Hacı Mustafa Çavuş.⁽¹²⁾

III. Müftü Hasan Efendi'nin hatıratında ise Cemiyetin açılışı şu şekilde hikâye edilmektedir⁽¹³⁾:

"Bu sıralar Anadolu'daki Müdafayı Hukuk Cemiyeti feyizli bir şekil almıştı. Urfa'da da bu cemiyetin açılması- na lüzum hissedilmişti.

1 Ekim 1919 günü Mutasarrıf Ali Rıza Bey'le bu mevzuda aramızda yapılan bir müzakere sonucunda Cemiyet'in teşkili ve aşağıdaki şahısların İdare Heyeti'ne geçirilmesi ve Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey'in de İdare Heyetiyle Mutasarrıflık arasında temas memurluğu yapması tensip edilmişti. İdare Heyeti, aşağıda isimleri yazılı hemşehrilerimizden oluşmuştu:

1. Abdurrahmanağazade Şihmüslüm
2. Güllüzade Osman
3. Jandarma çavuşu Sofizade Hacı Mustafa
4. Komiser Urfalı Arabikâtibizade Şakir
5. Meclisi İdare azasından Hacıkâmilzade Hacı Mustafa
6. Hacıkâmilzade Mustafa Reşit Kâmil
7. Mollazade Mahmut
8. Barutcuzaade Hacı İmam
9. Nebozade Hacı İmam

10. Şellizade Ali
11. Abozade Halil
12. Arabizade Reşit

IV. Belediye Reisi Hacıkâmilzade Hacı Mustafa'nın oğlu Cemil Hacıkâmiloğlu Onikilerin toplanmasını şu şekilde hikâye etmişti: "Bir gün Bnb. Ali Rıza Bey, bir sohbetle 'Urfalılardan şüpheleniyorlar, bilmiyorlar ki çiğköfteyle meşguller' der ve Hacı Mustafa'nın ağızını arar. Acı acı gülüşürler. O akşam Hacı Mustafa olayı arkadaşlarına açar ve uygun görürseniz bir gece onu aramıza çağıralım, der. Uygun görülür. Ertesi gün Hacı Mustafa, Ali Rıza Bey'e uğrayarak, "Akşamdan sonra Hasan Pa-dışah Camii'nde bulunun. Size işaret verecek birisini izleyin. Bakın Urfalılar yalnız çiğköfteyle mi meşguller, yoksa başka işlerle mi" der. Akşam Ali Rıza Bey cami avlusunda gezinmeye başlar. Karanlık iyice çöktükten sonra yüzü gözü sarılı bir kişi ona bir işaret vererek Kalaboynu'na doğru ilerlemeye başlar. Onu izleyip dar ve karanlık yollardan geçerek vardığı evde içerdeki kişileri görünce Ali Rıza Bey rahatlar. Bu ev Güllüzâde Osman Efendi'nin evidir ve kendisini getiren kişi de Küçük Hacı Mustafa'dır.⁽¹⁴⁾

Cemil Hacıkâmiloğlu daha sonra yayınlamış olduğu hatıratında ise Ali Rıza Bey'i karşılayan kişinin babası Hacıkâmilzade Hacı Mustafa Efendi olduğunu yazmıştır⁽¹⁵⁾: ".Hacı Mustafa Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey'in makamına girer, gizli görüşeceğini söyleyerek kapıya nöbetçi koymasını söyler. Hacı Mustafa Kuvayı Milliye Cemiyetini kurduğunu, çete hazırladığını söyler. Ali Rıza Bey 'ben de Cemiyetinizi görmek isterim' der. Hacı Mustafa 4 Eylül akşamı Güllü Osman'ın evinde yapılması kararlaştırılan toplantıya davet ettiği Ali Rıza Bey'e "Sivil ve muhafızsız olarak Hasan Paşa camiine gelirsiniz. Minareye dayanmış bir adam size kendisini takip etmenizi işaret edecek. O adamı takip edersiniz" der. Akşam geldiği caminin minaresine dayanmış adamın Belediye Reisi Hacı Mustafa olduğunu anlar ve onu takip ederek Güllü Osman'ın evine girerler."

V. Güllüzade Osman'ın torunu Mustafa Eren ise, aileden duyduklarını şu şekilde anlatmaktadır: "...Hacı Osman

Güllü'nün yatsı namazında Hasanpaşa Camiine gönderdiği oğlu Müslüm namaz sonrası cami avlusunda musalla taşı olarak kullanılan mermer sütunların yanında duracak, sonra cami avlusunun batısına doğru gidecek, dönüp doğruya taraf yürüyüp tekrar batıya yönelecek, daha sonra tekrar doğruya dönüp cami avlusunun güney kapısından çıkarak hiçbir şekilde arkasına bakmadan Kalaboynu Mahallesi'nde toplantı yapılacak olan eve gelecektir. Ali Rıza Bey bu şekilde, o sıralar 16-17 yaşlarında olan Güllü Müslüm'ü takip ederek Osman Efendi'nin evine gelmiştir". Eren'in anlatımına göre Ali Rıza Bey'le evde bulunan on iki kişi, çıra kürsüsünün üzerine Kur'an-ı Kerim ve silahlarını indirerek bağlılık yemini etmişlerdir.⁽¹⁶⁾

III. MÜDAFAAYI HUKUK CEMİYETİNİN HEYETİ TEMSİLİYE'YE TAKDİMİ

Müftü Hasan Efendi'nin hatıratında da sözü edilen⁽¹⁷⁾ ve Bnb. Ali Rıza Bey'in raporuyla kitabında yer alan⁽¹⁸⁾ Cemiyetin takdim yazışmaları ve Mustafa Kemal'in cevabi yazısı şöyledir:

"Heyeti Temsiliye Başkanlığına

Şimdilik mevcudu 600 silahlı nefer olmak üzere sancak jandarma kumandanı başkanlığında 12 reis yönetiminde gizli Müdafayı Hukuk Cemiyeti kurulduğu ve bu husustaki emirlerin sözü geçen Ali Rıza Bey'e verilmesi istirham olunur. 3 Ekim 1919

"Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza"

"Urfa Mutasarrıflığına

Yurtseverce koruma ve çalışmaları-mıza teşekkür olunur. Örgütlenmenin tamamlanıp genişletilmesine çalışılması hususunun Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey'e bildirilmesiyle haberleşmenin sürdürülmesi ve Diyarbakir'de XIII. Kolordu Kurmay Başkanlığı ile Mardin'de tümen kumandanıyla ilişki kurulması rica olunur. 8 Ekim 1919

Heyeti Temsiliye Namına
Mustafa Kemal

13. Kolordu Kurmay Başkanlığına

Urfa'da millî örgütlenme başlamıştır ve memleket işgal altında bulunduğu gayet gizli tutulmaktadır. Sivas'taki Heyet-i Temsiliye'ye bilgi arz ettim. 13.

Kurmay Başkanlığıyla haberleşmenin temini emri alındı. Cemiyetin mutemet ve reisleri bendenizim. Cemiyet günden güne güç kazanmakta ve mevcudu 600'lere ulaşmaktadır. Yalnız zat-ı âlileleriyle daha çok temasta bulunarak durumu serbestçe anlamak üzere Cemiyet yöneticilerinden delege olarak Arabizade Şakir ve Mollazade Mahmut Efendiler Siverek'e gönderilmiştir. Telgrafla zat-ı âlileleriyle haberleşmek emelinde olduklarından aydınlanmalarına yardım buyrulması rica olunur. 13 Ekim 1919

*Urfa Jandarma Kumandanı
Bnb. Ali Rıza*

IV. TESPİTLER:

Yukarıdaki kaynaklar değerlendirildiğinde Onikilerin oluşum süreci, isimleri, vs. hususlarda Bnb. Ali Rıza Bey'in raporu, Ali Rıza Bey'in ve Müftü Hasan Efendi'nin hatıratı ve belgeler arasında çok sayıda çelişki görülmektedir:

1. Cemiyetin Oluşumu: Bu konudaki ilk yazılı kaynak olan Bnb. Ali Rıza Bey'in Genelkurmay Başkanlığına sunduğu 4 Şubat 1923 tarihli raporunda "Hacikâmilzade Hacı Mustafa Efendi'nin gizlice müracaatı ve Hacı Mustafa Efendi'nin haricen hazır ettiği on iki zevattan mürekkep Cemiyet" ifadesi yer alırken 1924 yılında bu raporun genişletilmiş hali olan hatıratında Bnb. Ali Rıza Bey; "Jandarma Kumandanı başına topladığı 12 reis arkadaşını 4/5 Eylül 1919 gecesinde Urfa'nın Kale Mahallesi'nde Güllüzade Osman Efendi'nin evinde belirlenen zamanın yaklaştığını açıklayıp toplantıya çağırarak artık Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine varlığımızı bildirmek ve çalışmalarımızı arz etmek zamanı geldiğini çalışma arkadaşlarının her birinin yanındaki kuvvet ve silahların tespitini ve bir sendika oluşturulmasını talep etti." ifadesini kullanmaktadır.

Müftü Hasan Efendi'nin hatıratında ise "1 Ekim 1919 günü Mutasarrıf Ali Rıza Bey'le bu mevzuda aramızda yapılan bir müzakere sonucunda Cemiyet'in teşkili ve aşağıdaki şahısların İdare Heyeti'ne geçirilmesi ve Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey'in de İdare Heyetiyle Mutasarrıflık arasında temas memurluğu yapması tensip edilmişti." ifadesi yer almaktadır.

2. Onikilerin kimliği: Bu konudaki ilk yazılı kaynak olan Ali Rıza Bey'in raporundaki 12 kişinin adlarıyla daha sonra yayınlanan Ali Rıza Bey'in hatıratındaki 12 kişinin adları aynı, sıralamaları farklıdır.

Müftü Hasan Efendi'nin 12 kişilik listesiyle Ali Rıza Bey'in 12 kişilik listesindeki üç kişi birbirinden farklıdır. Ali Rıza Bey'in listesinde bulunan Mülâzım Adil Hulusi Efendi, Mülâzım Hüseyin Pertev Efendi ve Bedirağazade Halil Ağa yerine Müftü Hasan Efendi'nin listesinde Abdurrahmanağazade Şihmüslüm, Abozade Halil ve Arabizade Reşit isimleri vardır. Diğer 9 kişi aynıdır.

İlginç olan bir husus da Onikiler olarak listelerde yer alan kişilerden yalnız 5'inin TBMM'den İstiklal madalyası almış olmasıdır⁽¹⁹⁾. Müftü Hasan Efendi'nin listesine göreyse madalya alanların sayısı 6'ya ulaşmaktadır.

V. DEĞERLENDİRME:

1. Bnb. Ali Rıza Bey'in Onikilerle ilgili listesi çeşitli soru işaretlerini davet etmektedir. Genelkurmay'a gönderdiği 1923 tarihli Raporunda Meclisi İdare azası Hacikâmilzade Hacı Mustafa'nın "haricen hazır ettiği 12 kişi" den söz ettiğine göre bu 12 kişi içinde listedeki jandarma subayları Adil Hulusi ve Hüseyin Pertev'in bulunmayacağı tartışmalıdır. Onların olmaması halindeyse geriye 10 kişi kalır.

Ayrıntıları farklı olsa da bütün hatıratlarda Bnb. Ali Rıza Bey'in toplantıya gitmek üzere Hasan Paşa Cami avlusuna yalnız başına geldiği belirtilmektedir Jandarma kumandanının geldiği Güllü Osman'ın evinde kendinden habersiz iki jandarma subayının da hazır bulunması mantığa aykırı olduğuna göre 4 Eylül 5 Eylülle bağlayan Cumartesi günü akşamı Güllüzade Osman'ın evindeki toplantıya mülâzım Adil Hulusi ve Mülâzım Hüseyin Pertev Efendilerin katılmış olma ihtimali zayıf görünmektedir. Bu halde ise toplantıya katılmış olanlar on kişi olmakla raporda belirtilen "Hacı Mustafa'nın önceden hazır ettiği 12 kişi" eksik kalmış olmaktadır. Önceden Hacı Mustafa tarafından hazır edildiği bildirilen oniki kişinin tamamının yerli eşraftan olacağı şüphesiz olduğundan Bnb. Ali Rıza Bey'in raporun-

da ve hatıratında belirttiği 12 kişilik listenin bu bölümü tatminkâr bulunmamaktadır.

Bu açıdan bakıldığında 9 kişisi Bnb. Ali Rıza Bey'in listesindeki şahıslarla aynı olan Müftü Hasan Efendi'nin 12 kişilik listesi gerçeğe daha yakın görünmektedir.

2. Onikilerin listesindeki kişilerin çoğu akraba ve Urfa tabiriyle "mahleşeyniği", yani aynı mahallelidir. Belediye Reisi Hacı Mustafa'nın birinci eşi Zemzem, Güllüzade Hacı İbrahim'in bacası; ikinci eşi Fehime ise Küçük Hacı Mustafa'nın kızkardeşidir. Küçük Hacı Mustafa, Belediye reisi Hacı Mustafa'nın kayınbiraderi ve amcazadesidir. Mollazade Mahmut Efendi, Güllüzade Osman'ın kardeşi Halil'in kızı Ayşe ile evlidir. Hacı Mustafa, Küçük Hacı Mustafa, Barutçu İmam, Nebo İmam, Ali Şelli, Güllü Osman, ticaret erbabı ve pek çoğu toprak sahibidir. Yine Güllü Osman, Barutçu İmam, Ali Şelli, Nebo İmam, Hacı Çavuş, Arabizade Reşit, Kalaboynundan Harrankapısı'na kadar uzanan bölgenin sakinleridir.

İlk toplantı bu haliyle sanki sıra gezen⁽²⁰⁾ bir grup arkadaşın sıra gecesine Hacı Mustafa tarafından Bnb. Ali Rıza Bey'in davet edilmiş olması şeklinde cereyan etmiş gibidir. Sonra da birkaç gece tekrar etmiş ve sözgelimi adları geçen iki jandarma subayı daha sonraki gecelere Bnb. Ali Rıza Bey'e birlikte iştirak etmiş; ya da sonraki gecelere, ilkinde bulunamayan diğer şahıslar da katılmış olmalıdır. Bu da onikiler listesine yapılan itirazları⁽²¹⁾ anlaşılabilir hale getirir.

4 Eylülde yapılan ilk toplantının eylül ayı boyunca da sürdürülmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Cemiyetin Sivas'a bildirilişi ilk toplantıdan yaklaşık 1 ay sonradır. Urfa Mutasarrıfı, 3 Ekim 1919 tarihinde Bnb. Ali Rıza Bey'in başkanlığında 12 reis yönetiminde gizli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kurulduğunu Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Başkanlığına bildirmişti.

Özetle Kurtuluşun sembolü olan Onikilerle ilgili olarak söylenmesi gereken şey, Müftü Hasan Efendi'nin değindiği gibi o dönem Urfa'nın mahallelerinde yüzlerce Onikilerin var olduğudur.

Binbaşı Ali Rıza Bey (Türksoy) (Ahmet Tevfik-Hanife Şerife) (1876-02.08.1948): Jandarma Yarbay Ali Rıza Türksoy. 1876 Arapkir doğumlu. Havran Jandarma Kumandanıyken 1918 yılı Ağustosunda terfi ederek Urfa'ya atandı. İngiliz ve Fransız işgalinde Urfa Jandarma Kumandanıydı. Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda öncü çalışmalar yaptı ve Belediye Reisi Hacı Mustafa yardımıyla cemiyeti kurdu. Aşiretleri örgütlemeye çalışması nedeniyle Fransızlarca sorguya çekilip tutuklandı ise de bir yolunu bulup Siverek'e firar etti. Daha sonra Diyarbakır Jandarma Kumandanlığına atandı. 1921 Şubatında Antep'in düşman eline geçmesiyle Urfa'da uyanan telaş ve heyecan üzerine Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Reisi Hacı Mustafa ve cemiyet üyelerinin Elcezire Cephe Komutanlığına çektikleri telgrafla Urfa'da kumandayı yüklenmesi için görevlendirilmesi istendi. Urfa'ya yeniden gelip gerekli hazırlıkları yaptı, 28/05/1921'de yeniden Urfa Jandarma Tabur Kumandanlığına, daha sonra da Sinop'a atandı. Ali Saip Bey'in yayınladığı hatıratında Urfa mücahitlerine övünme payı verilmemiş olduğu gerekçesiyle belgelere dayanan "Urfa Mücahedesi" adlı hatıratını 1925 yılında Sinop'ta bastırdı. 1931 yılında İstanbul mintikası Jandarma Müfettişliğinden emekli oldu, 1948 yılında vefat etti. Urfa Jandarma Kumandanlığında mücadele ile ilgili yazışmalarda (Hayreddin) takma adını kullandı.

mandanlığı da yapan Adil Hulûsi Bey, 1940 yılında İzmir Jandarma Alayı Urla Tabur Mülhâkı iken emekli olmuş 1967 yılında vefat etmiştir. Yazışmalarda (Târık) takma adını kullanmıştır.

Mülâzım Hüseyin Pertev (Savaş) (Mustafa Lütfi-Zehra) (1902- ?) Onikiler olarak bilinen kurulu üyesidir. Suruç Jandarma komutanı Yzb. Sabri Bey'in yaralanması üzerine ona vekâlet ettiği sürede merkez livanın talimatları gereğince Suruç aşiretlerini Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ne katma çalışmaları Basravî tarafından ihbar edilince Fransızlar tarafından Suruç Kaymakamı Mesut Bey'le birlikte görevden uzaklaştırılmış, Adana'ya sevkle üç ay istasyon istasyon dolaştırıldıktan sonra İstanbul hükûmetine teslim edilmiştir.

Abdurrahmanağazade Şih-müslüm (Ulusoy) (Abdurrahman) (1856-1927) Kadioğlu mahallesindedir. Müftü Hasan Efendi'nin hatıratına göre Nusret Bey zamanında, İngiliz işgalinde kurulan milis taburunun çete reisi olarak ve daha sonra Fransız işgaline yakın oluşturulan 12 kişilik Müdafaayı Hukuk Cemiyeti azası olarak hizmet etmiştir. Şih Ağa olarak bi-

linir.

Abozade Halil Efendi (Coşkun) (Mustafa) (1875-1922): Müftü Hasan Efendi'nin hatıratına göre Fransız işgali yaklaşırken kurulan ve 12 kişiden oluşan Müdafaayı Hukuk Cemiyeti azası olarak Mücadele'de hizmet etmiştir.

Sofizade Hacı Mustafa Çavuş (Güven) (Mehmet Sofi-Zemzem) (1894-27/01/1965) Onikiler ve Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nde yer almış, Cemiyet çalışmalarının dışında Jandarma taburundaki görevi nedeniyle çetelerin yönetiminde bulunmuştur. Hacı Mustafa Efendi'yi Jandarma Komutanı Bnb. Ali Rıza Bey, Müda-

faayı Hukuk arasına katmıştı ve ona Silistre Kahramanı Abdullah Çavuş adını vermişti. 11 Nisan günü sabahın erken saatlerinde Urfa'yı tahliye eden Fransız kafilesini 3 kilometre geriden takip eden 100 mevcutlu jandarma müfrezesinin başında bulunan Hacı Çavuş, Şebeke'de Kuvayı Milliye'nin önemli bölümünü yönlendirip idare etmiştir. 134578 sayılı İstiklâl Madalyası'nın sahibidir.

Arabîzade Mehmet Reşit (Görgün) (Ömer-Adile) (1878-1971): İngiliz işgalinin başlangıcında Nusret Bey tarafından oluşturulan Milis teşkilatında çete reisiydi. Müftü Hasan Efendi'nin hatıratına göre Fransız işgali yaklaşırken kurulan ve 12 kişiden oluşan Müdafaayı Hukuk Cemiyetindendi.

9 Şubat sabahı Urfa'ya giren Kuvayı Milliye'nin işe kuruluna seçildi, Mücadele boyunca maiyeti ve çeteleriyle hizmet etti. 1926 yılında Urfa Belediye Reisiği yaptı, 22/02/1926 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisince 3865 sayılı "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirildi. Urfa hadisesinin sonuçlanmasından üç sene sonra gözüne gelen bir hastalığı tedavi için Beyrut'a gittiğin-

de Fransızlar "Bu çete reisidir" diyerek Suriye sınırı dışına çıkarılmak üzere onu Mersin'e sevk etmişlerdi.

DİPNOTLAR

(1) ATASE, D: 1336/13-6, F: 47-5 (Ek-1)

(2) Ali Rıza, "Urfa Mücahede" Sinop 1343 H. 1924 M.

(3) A.g.e. sf. 26-27

(4) Ali Saip, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ank. 1924, s. 59 vd.

(5) Urfa Hakkında Salname, İst. 1927 sf. 75

(6) "Urfa" Gazetesi, 11 Nisan 1927. Gazetede kutlamada bulunduğu bildirilen şahıslar; Ticaret Odası reisi Mustafa Reşit Kâmil, Meclis-i Umumi azasından Şeyho Ramazan, Arabikâtibizade Nuri, Maarif Başkâtibi Remzi, Kemancızade Fuad, Parmaksızade Şih Müslüm Beyler ve vaiz Hacı Abdullah Efendi'dir. Katılanlar arasında Onikilerden yalnızca 'Küçük Hacı Mustafa' olarak bilinen Mustafa Reşit Kâmil'in bulunması ilginçtir.

(7) Urfa Halkevi Bülteni, 1936 sf. 3.

(8) Firat, Kerim. Urfa Savaşından Yapraklar, Gaziantep 1942; Urfa Kahramanları, Gaziantep 1944.

(9) Hasan Açıanal, Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı, Ankara 2001 sf.66-67.

(10) Gizli Cemiyet.

(11) Ali Rıza, ATASE Rapor sf. 7 (Ek-2)

(12) Ali Rıza, Urfa Mücahede, sf. 26-27 (Ek-3)

(13) Açıanal. Sf.60.

(14) Cemil Hacıkâmiloğlu ile Haziran 1984 tarihli görüşmemiz.

(15) Hacıkâmiloğlu Cemil, Şanlıurfa'nın Kurtuluşu, sf.26

(16) Mustafa Eren, Harran Üniversitesi Kurtuluş Paneli, 11.4.2002.

(17) Açıanal, sf. 60

(18) Ali Rıza, a.g.e. sf. 29 vd.; Rapor sf.7.

(19) Müslüm Akalın, İstiklal Madalyası ve Urfa, ŞURKAV Dergisi, sayı: 24

(20) Sıra gezmek: Belli sayıda bir arkadaş grubunun, sırayla haftada bir arkadaşın evinde toplanarak sohbet, yemek, müzikle vakit geçirmeleri. Bu geceye 'sıra gecesi' denilir. Sıra gecesi ve Cemiyet toplantısının sıra gecesi ilişkisi için Bkz. Abuzer Akbıyık, Şanlıurfa Sıra Gecesi, Urfa 2006, sf. 74.

(21) Sözelimi Mücadele'ye ciddi katkı sunan çete reisleri, aynı mahalleli Şeyho Ramazan Efendi, Beykapısı'nın ağası Mahmutoğlu Mustafa Ağa, Samsatkapısı'nın ağası Şih ağa diye bilinen Abdurrahman oğlu Şihmüslüm vb. gibi.

Şanlıurfa Sosyal Hayatında Müzik

Abuzer AKBIYIK
Mali Müşavir-Yatırım Danışmanı
Folklor Araştırmacısı
abuzerakbiyik@hotmail.com

Giriş

Şanlıurfalının doğumundan ölüme kadar hemen her kesitinde müziğin yeri vardır. Bir başka ifade ile Şanlıurfalı'nın hayatı müzikle başlar müzikle biter.

Şanlıurfalının müzikle tanışması ve müzik tutkusu, isminin konulduğu gece, dedesinin saba makamında okuduğu ezanla başlar. Urfalı, annesinin kendisini uyutmak için söylediği ninni ve manileriyle büyür. Sokak satıcılarından duyar ahenkli sesleri. Bazen hareketli, oynak bir türküdür dinlediği, bazen de bir Bahçeci Hoyratı... Makamları öğrenir ustası Tenekeci'den, usulleri duyar Kazancı'nın çekiç sesinden. Gençler, önce babasıyla gider müzik fasıllarına; orada meşhur ustaları dinleyerek müzik bilgisini ve terbiyesini alır. Sonra kendi akranlarıyla başlar sıra gezmeye, dağa, başa, yatıya gitmeye. Artık Şanlıurfalı, ya okuyan, ya çalgı aleti çalan ya da iyi bir dinleyendir. İşte böyle devam eder bir ömür boyu Şanlıurfalı müzik serüveni. Sevenler son yolculuğunda "Zılgıt"la, "Şivan"la, uğurlar Şanlıurfalıyı. Ardından da gözyaşlarını türkülere döküp, maniler, hoyratlar türküleri yakarlar. İşte "Müzikle başlayan Şanlıurfalının ömrü, yine müzikle biter" dememiz bundandır.

ŞANLIURFALI "EHL-İ KEYF" DİR

Binlerce yıllık müzik kültürüyle beslenen Şanlıurfalı, keyfine düşkündür, "Ehl-Keyf" dir. Keyfi için müzik yapar. Müziği sanat olarak görür ve önem verir.

Her Şanlıurfalıda az çok bir müzik birikimi ve müzik tutkusu vardır. Bu nedenle Şanlıurfalı müzikte seçicidir; her okuyanı, her çalanı, her müzik eserini beğenmez. Her müzisyene "Usta" veya "Pir" demez. Örneğin, "Usta" dedikleri Tenekeci Mahmut, Makam ve usul bilgisi, repertuar genişliği, müzik birikimi ve icrası ile gerçekten "Usta"dır. "Pir" dedikleri Kazancı Bedih makam bilgisi, buğulu ve güzel sesi, kendine has tavırla gazel icrası ile geçekten "Pir"dir.

Şanlıurfa'da müzikle uğraşmak ciddi bir iştir. Müzik yeteneğine sahip gençler, yıllarca ustalara hizmet ederek müzik birikimlerini oluştururlar. Müziği, makamı ve usulleri, türküleri, hoyratları öğrenmek için müzik ustasının yanında yıllarca çıraklık yapan kişinin veya bir gazel öğrenmek için, Usta gazelhanın bağının yanındaki bağı kiralayan kişinin öyküleri anlatılır Urfa'da.

Müzikte ustalık meşakkatli ve yıllar süren bir süreç neticesinde olduğundan, Şanlıurfalı müzik ustalarına çok

değer verir, toplantılarında üst başa oturtur, onlara iltifat ederler. Şanlıurfa'da müzik ustaları, özel bir statü ve kariyere sahiptirler. "Marifet iltifata tabidir" sözünde olduğu gibi müzisyenlere iltifat olunca Şanlıurfa'da çok sayıda kabiliyet ortaya çıkmıştır. Bu kabiliyetli gençler halk konservatuvarı sayılan "sıra geceleri"ne devam ederek usta çırak geleneği içinde müzik eğitimlerini almışlar ve birçoğu zaman içinde kendileri usta müzisyen seviyesine çıkmışlardır.

Geleneksel Şanlıurfa müziği ustalar tarafından, kuşaktan kuşağa taşınarak günümüze kadar getirilmiştir. İnançım odur ki; müzik ustaları vefat ederek birer birer aramızdan ayrılırsalar da, emaneti teslim alan Şanlıurfalı gençler bunu gelecek nesillere aktaracaklardır.

Şanlıurfa'da Her Meslekten, Müzikle Uğraşan Vardır.

Şanlıurfa'da müzik, hayatın içindedir. Gündüz işini yapan marangoz, dellek, esnaf, tüccar, sanayici, iş adamı,

Mahalli sanatçılar bir bant kaydı esnasında

doktor, memur, hafız, imam, müezzin, işçi, işveren kış geceleri ev veya odalarda, yaz geceleri bahçe ve bağlardaki müzik fasıllarına katılarak meşk yapar.

Şanlıurfa'da müzikle ilgilenen her meslekten Urfalı vardır. Hacı Nuri Hafız (Gazelhan), Kide Hafız (Neyzen), Damburacı Derviş (Gazelhan), Keçeci Emin (Hoyratçı), Tenekeci Mahmut (Gazelhan), Bekçi Bakır (Gazelhan), Kazancı Bedih (Gazelhan), Yonucu Ayıp, Daşçı Müslüm, Değirmenci Kadir (Tamburi), Kezaz Fethi (Ses), Dellek Mahmut (Ses), Terzi Abdullah (Gazelhan), Marangoz Tivil Mehmet (Kanuni), Fırıncı Mahe (Hoyratçı), Şöför Kurrik Mahe (Hoyratçı), Zabıta Memuru Demir İzzet (Hoyratçı), Komiser Hamit (Gazelhan), Kunduracı Bedihan Kırmızı (Gazelhan), Avukat Doğan Güllüoğlu (Udi), Kaportacı İsmail Badıllı (Ses Sanatçısı), Öğretmen Şeref Uslusoy (Udi), Çiftçi İbrahim Özkan (Udi), Eczacı Ömer Faruk Gültekin (Kanuni), Öğretmen Ömer Faruk Karaoğlu (Kemani), Muhasebeci Nejat Karagöz (Kemani), Berber İmam (Bağlama), Terzi Yahya (Gazelhan), Memur Mehmet Görgün (Klarnet), Marangoz Haşım Mısırdı (Udi), Doktor Mehmet Altay (Udi) çeşitli mesleklerden müzikle uğraşan Urfalı olarak sayabiliriz.

Şanlıurfa'da Müzik Takımları

Urfalı'da müzik icrası hanende ve sazende olarak (Okuyan ve çalan) müzik icra eden kişilerin bir araya gelmesi ile icra edilir. Ya işyerinden, ya mahalleden, okuldan veya askerden arkadaş olup müziğe meraklı oldukları için bir araya gelirler. Her hafta birinin evinde olmak üzere sıra gezerek veya "Aslanlı Han", "Gümrük Hani", "Yahudi

Hani", "Barutçu Hani", "Mençek Hani" gibi hanlarda oda tutarak bu odalarda müzik icra ederlerdi. Bağlama, Keman, Ud, Darbuka, Def, Kaval müzik Urfalı meclislerinde kullanılan sazlardır. Urfalı müzik meclislerinde gerek kullanılan çalgı aleti, gerekse repertuar olarak halk müziği, sanat müziği ve ilahi müzik diye bir ayırım yoktur. Halk müziği, sanat müziği, ilahi müzik eserleri birlikte icra edilir, sazları birlikte çalınır. Müzik faslı genellikle Rast veya Divan makamında peşrevle açılır, ağır usulde şarkılar sonrasında, gecenin uzunluğuna göre müzik faslı çeşitli makamlarda şarkı, gazel, hoyrat, ilahi ve türkülerle devam eder.

Bir araya gelerek müzik icra eden guruplara eskiden "Takım" denirdi. Örneğin "Damburacı Derviş Takımı", "Mukim Tahir Takımı" gibi. Örneğin Ünlü müzik ustası Mukim Tahir, 1939 senesinde Tenekeci Mahmut Güzelgöz ve Hacı Nuri Hafız ile "Muhacir Çarşısı"ndaki Aslanlı Han'da bir oda tutarlar. Takım olarak beraberce müzik meclislerine katılır ve mevlit okumaya giderler.

Müzik Takımı, haftanın belli günlerinde bir araya geldiği için çalma ve söylemede zaman içinde uyum sağlanırdı. Kişiler o kadar birbirine alışır ki müzik faslına idare eden kişinin göz ve el işaretinden hangi parçaya gireceklerini anlar hale gelirlerdi.

Müzik takımı Sıra gecelerine, odalara, düğün öncesi yapılan "Asbap Gecesi" veya bağ ve bahçelerde düzenlenen gecelere davet edilirdi. Zengin kişiler çocuklarının evlenme töreninde yapılan "Asbap Gecesi"ne, Yine konağı, bağı, bahçesi olan kişiler de zaman zaman keyf için ünlü müzik ustalarını

davet ederdi. Bu vesile ile Cabur, Açık-su, Direkli, Karakörü, Paşabağı Halepli Bahçe gibi Urfalı'nın çevresindeki bahçe ve bağlarda yazın pek çok müzik fasılları olurdu.

Davet bir kaç gün önceden yapılırdı. Takım, her çağrılan geceye gitmezdi. Rica minnet ile davet edilen takımın başı, davet edene hemen olumlu cevap vermez, "Bakalım, kısmet olursa geliriz" diyerek cevap verirdi. Arkadaşları ile istişare eder, uygun görürlerse birlikte gider ve müzik icra ederdi. Aynı geceye iki takım çağrılmışsa, her takım sanat değeri yüksek veya çok az bilinen eserleri icra ederek diğer takıma üstünlük sağlamaya çalışırdı. Ustaların olduğu mecliste, gençler dinlerdi. Gençler ancak izin verilirse okuyabilirdi. Geceye katılan takım, üst başta oturtulur ve yeme içme ve hürmette kusur edilmezdi. Gecede misafirlere çiğköfte, tatlı, meyve ikram edilirdi. Sıra gecesinde içki içilmezdi. Fakat bazı Asbap gecelerinde içki olurdu. Müzik faslı gece geç vakte kadar devam ederdi. Bazen sabah ezanına kadar sürdüğü olurdu.

Müzik takımını oluşturan kişiler esas mesleği müzisyenlik olmayan esnaf, tüccar, memur gibi çeşitli mesleklerden kişilerdi. Okuyanlar ve çalanlar arasında gelir durumları az olanlar yanında zengin olanlar da vardı. Mesela, gazelhanlar içinde esas mesleği çiftçilik olan "Şih İs", "Herli Ahmet Ağa" gibi zengin ağalar da vardı. Bunlar her yere gitmez dost meclislerinde bulunurdu. Bu takımdaki kişiler keyifleri için müzik yapardı. Bu nedenle müzik takımını herhangi bir ücret almazdı. Eskiden müzisyenliği meslek olarak seçen ve düğünlerde keman, cümbüş, darbuka olarak ince saz veya davul zurna çalan kişilere Urfalı'da "Mıtrıp" denirdi. İşte bu nedenle keyf için müzik yapanlar, "biz para karşılığı müzik yapmıyoruz" anlamına gelen "biz mıtrıp değiliz" diyerek para teklifini reddederdi. Bırakın ücret almayı, teklif etmek bile, gelen müzik takımına hakaret sayılırdı.

Urfalı İçin Müzik Çok Değerlidir

Urfalı için müzik çok değerlidir. Bu nedenle müzikle ilgili ses kayıt cihazları, müzik çalarlar, bantlar ve plaklar Urfalıların hayatında önemli bir yer tut-

Mukim Tahir Müzik Heyeti

muştur. Urfalı teyplerini, bantlarını, pikap ve plaklarına değer vermiş, evinin en nadide köşesinde saklamıştır. Meraklı bir Urfalının, Grundig TK248 marka teybini, hanımının çeyiz sandığının içinde, gelinlik bohçasına bir mücevher gibi sakladığını bizzat gördüm.

Müziksever bir Urfalı, Ustaların sesini kaydetmek için 1950'li yılların güne göre bir otomobil fiyatında ses kayıt cihazını Urfa'ya getirmiştir. İlk ses kayıt cihazlarından olan fonograf, Türkiye'ye bir TRT için, ikincisi de Urfalı biri için ithal edilmiştir. Aynzelha'da, Mecbelbahr'de, Çardaklı Kahve'de, Vahabın Kahvesi'nde İstanbul'dan gelen taş plakları, gramofon da dinlemiştir. Daha sonraki yıllarda "Grundig TK 248", "Uher", "Sony", "Akai" marka kasnak

Urfa Halkevi Müzik Heyeti

natçıların çıkmasına katkı sağlamıştır.

Hacı Nuri Hafız, Kide Hafız, Tenekeci Mahmut, Dellek Mahmut Hafız, Bozeyin oğlu Halil Hafız, Şükrü Hafız, Hamit Hafız, Bozeyin oğlu Ahmet, Cülhe Hafız, Şevki Hafız, Karakörülü İsmail, Fazoyun Oğlu Mustafa, Vaveyli Mustafa Çavuş, Kurrik Mahey, Demir Fırınçı Mahey, İzzet, Terzi Yahya, Terzi Abdullah, Şevki Hafız, Cülhe Mahmut Hafız, Mustafa Şahin, Kazancı Bedih gibi geleneksel müzik ustaları ve gazelhanlar ile İbrahim Tatlıses, Seyfettin Sucu, Kadir Sema, Abdullah Uyanık, İsmail Badıllı, Mahmut Coşkunes, Kepekçi Abdurrahman ve daha pek çok Urfalı sanatçının sesleri bu bantlara kaydedilmiştir.

Bugün için meraklılarının elinde bulunan plak ve bant arşivi, Urfa müzik tarihinin önemli belgelerdir. Bu ses kayıtları mutlaka toplamalı ve günümüz teknolojisine uygun dijital ortama aktarılmalı ve araştırmacıların, sanatçıların istifadesine sunulmalıdır.

Urfalı Her Zaman Müzik Hayatının İçinde Olmuştur.

Osmanlı döneminde Urfa, bir zaman İstanbul'dakiler için sürgün yeri olmuştur. Saraydan sürgün edilen müzisyenler Urfa'da kalmıştır. Urfalılar "Baş açıklar" dedikleri bu müzisyenlerin müzik meclislerine katılarak onlardan istifade etmiştir.

Taş Plakların doldurulmaya başladığı, sahne çalışmasının başladığı 19. yüzyılın başından itibaren Urfalılar müzik piyasasının içinde olmuştur. Cemil Cankat, Bekçi Bakır Yurtsever, Kalfa Mehmet gibi Urfalı sanatçılar 1930'lu yılların başında İstanbul plak dünyasında taş plak yapmaya başla-

mıştır. 1940'lı Yıllarda Urfalı Mukim Tahir ve Kel Hamza taş plak yapmış, sahnelerde program yapmıştır. O günden bu güne kadar onlarca Urfalı taş plak, plak, kaset ve CD'ler yaparak, sahnelerde yer alarak müzik piyasasının içinde olmuştur.

1930'lu yıllarda Halk Evleri'nde kurulan müzik grupları ile Urfa Halk Evi'nde ve çeşitli yerlerde periyodik konserler verilmiştir. 1940-60 arasında Musiki cemiyetlerinde, belediyelerde oluşturulan müzik ve halk oyunları grupları turnelere çıkmış Gaziantep, Adana, Ankara ve İstanbul gibi ülkenin çeşitli yerlerinde konserler vermiştir. 11 Nisan Urfa'nın Düşman İşgalinden kurtuluşu vesilesi ile düzenlenen programlarında Ankara Radyosu ve çeşitli radyolarda programlar yapmışlardır. Örneğin Mukim Tahir ve arkadaşları 1943 yılında Ankara Radyosu'ndaki ve özel gecelerde verdiği konserden sonra gazeteler kendilerinden sitayişle bahsetmiştir. Yine, Ses ve Saz çalan Mukim Tahir, Cümbüş çalan Ali Çine, Neyzen Hafız İsmail, Neşetkâr çalan Abdurrahman Savaşan, Darbukacı Kunduracı Ali Rıza, türkücü Abdi Saraç, Hoyratçı ve gazelhan Karaköprülü İsmail, cura saz ve kanun çalan Kanuni Ayıbo (Eyyüp Ereli), Hoyratçı Kurrik Mehe (Mehmet Sağlamkol)'dan oluşan müzik heyeti 1944 yılında otuz kişilik bir ekiple konserler vermek için Türkiye turuna çıkmış, Ankara Radyosu'nda bir konser verdikten sonra İstanbul'a gelmiş, orada 15 gün Tepebaşı Gazinosu'nda konserler vermiştir.

Ülkenin müzik piyasası içinde Urfalı ses ve saz sanatçıları yanında pek çok müzik yapımcısı da yer almıştır. Bu yapımcılar bugünün ünlü pek çok sa-

teyplerle zamanın ünlü müzik ustalarının, gazelhanlarının sesini kaydetmiş, başta Harrankapı'daki Yasin'in Kahvesi olmak üzere Köroğlu Kahvesi, Dabakhane Kahvesi, Dörtöl Kahvesi, Asfalt Kahve, Teksas Kahvesi, Dostlar Kahvesi, Bilicin Kahvesi, Ceylan Kahvesi, Filiz Çay Evi, Göl Gazinosu, Emirgan Çay Bahçesi'nde dinlenmiştir. Urfalı bu mekânlara sırf müzik dinlemek üzere gitmiştir. İcra edilen eserleri can kulağı ile dinlemiş, müzik üzerine sohbeti etmiş, dinlediği sanatçıları bazen beğenmiş, bazen eleştirmiştir. Böylece bu kahvehane, çay evi ve çay bahçeleri Urfalıların müzik mektebi olmuştur. Kahvehane sahipleri de zaman zaman yeni bantlar yaparak, müşterilerin kahvehanelerine sürekli gelmesini sağlamışlardır. "Kurşunlu Bant", "Nargileli Bant", "Diplomalı Bant", "Bayraklı Bant" gibi isimler verilen ve sadece sanatçıları ağırlayan ev sahibi için yapılan "Yeminli Bant"lar, yıllarca Şanlıurfa müzik hayatının bir parçası olmuş, müziğin gelişmesine, yaygınlaşmasına ve yeni sa-

1949 yılında İstanbul'da konser veren Urfa Müzik Ekibi

natçısına plak kaset yapmıştır. Urfalı Yapımcıların müzik piyasasının içinde olması pek çok Urfalının müzik piyasasına girmesine, sahneye çıkmasına, plak veya kaset yapmasına vesile olmuştur. Türkiye'nin ilk plak şirketlerinden olan Güngördü Plak, Ronnex Plak, Fonu Müzik Şirketi'nin sahipleri Sait Güngördü, Mustafa Güngördü ve Ahmet Güngördü, Ünlü şarkıcıların ilk yapımcılıklarını üstlenen Sembol Plak'ın sahibi Fevzi Kızıtaşoğlu, Bayşu Plak sahibi Abdullah Nail Bayşu, oğlu Osman Bayşu'dur. Pek çok Urfalı'ya plak yapmış olan "Urfa'nın Sesi" plak şirketi sahibi Bedir Çağlayan da Urfalı yapımcılardandır.

Urfalıların plak ve sahne dünyasında, televizyon ve radyolarda yer alması Urfalıların müziğin yakından takip edilmesine vesile olmuştur. Her çıkan plak ve kaset alınarak müzik ortamlarında dinlenmiş, televizyon ve radyo programları yakından takip edilmiş. Müzik, sohbetlere, tartışmalara konu olmuş, eleştiri ve beğenilere konu olmuştur. Böylece sanatçısı ve sanatseveri ile Urfalı her zaman müziğin içinde olmuştur.

Şanlıurfalı Aşkını, Derdini Kederini, Türkülerle, Hoyratlarla İfade Eder.

Urfalı türkü ile konuşur, kimseye söyleyemediği aşkını, kimse ile paylaşamadığı derdini, kederini, acısını türkülerle döker, ağıtlar yakar. "Abdonun Ağıdı", "Nezif'in Ağıdı", "Gelin Ağıdı", "Eminem Ağıdı", bunlardan birkaçıdır. Erkekler sevdiğine "Hoyrat"la ulaşır "Yara benden, Ok senden yara benden, Yolcu yoluna kurban, Selam et yara benden", diyerek sevdiğine selam gönderir. Kızlar "Mani" ile sevdiğine mesaj gönderir. "Bahça açtım nar için, Gül kopattım yar için, Anam beni sahladı, Bi Urfalı yar için" bu manilerden biridir.

Bilhassa kırsal kesimlerde Urfalı kızın sevgisi, çoğu zaman "Töre"ye kurban gider, sevdiğine kavuşamaz. Bazen hiç yüzünü görmediği biri ile evlendirilir, bazen de bir eşya, bir mal gibi "Berdel" verilir. İçindeki sevgisi, hasreti, öfkesi bitmez, bazen bir türkü, bazen bir mani olur dillerde.

Urfa Türkülerine sadece insan sevgisi değil, hayvan bazen tabiat sevgisi işlenir. Urfalı türkülerinde bazen "Arap Atı gibi sallar başını", bazen "Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar", "Keklik dağlarda çağıldar", "Bülbüller düşün eyler" diyerek sevdiği hayvanlara gönderme yapılır.

Urfalı türkülerde, hoyratlarda kızgınlığını, sitemini de dile getirir. Şehirdeki, hasetlik, kıskaklık, çekememezlikten kızarak gurbete giden Urfalı "Çadır kurdum düzlere, tiken oldım gözlere, aha ben de gidiyim, Urfa kalsın sizlere" diyerek sitemini dile getirir.

Urfalı üzüntüleri kadar sevinçlerini de türkülerle dökmüştür. Yüzyıllar boyu Harran Ovası ve diğer ovalar susuzluktan kıvranırsa, Fırat Nehri akıp gitmiştir. Bolluk, bereket getirecek olan Fırat Nehri, Harran Ovası'na gerilince, halk bu buluşmayı "Fırat'la Harran'ın Düşünü" olarak kutlamış "Fırat dağı deliyor, Ane kalk bir zilgit çal Harran'a su geliyor" türküsünü yakmıştır.

Tarihten günümüze pek çok olumsuzluk olsa da Urfalı umudunu kaybetmemiştir. Urfalı Bestekâr Abdullah Balak bir türküsünde "Elbet yüzüm gelecek, Bülbül güle erecek, Bu karanlık günlerin elbet sonu gelecek" diye umudunu da türkülerde dile getirmiştir. Yüzü gülene dek, bülbül güle erene dek, yoksulluğun, cahilliğin, karanlık günlerin sonu ne dek, Urfa'da türküler yakılmaya devam edecektir.

Şanlıurfa Geleneksel Müziğinin Araştırılması Ve Yaşatılması Gerekir

Bugün için Şanlıurfa'da Sıra gecelerinde, odalarda, dağ ve bağlarda geleneksel şekilde müzik icrası yapılmaktadır. Bu gecelere katılan esnaf, memur, doktor, avukat, öğretmen gibi her kesimden Urfalı kendi zevki için, dostları ve misafirleri için müzik icra eder. Makam esasına uygun geleneksel müzik icrası bütün canlılığı ile Şanlıurfa'da devam etmektedir.

Müzik toplantıları dışında geleneksel müziğin bilimsel metotlarla öğretilmediği Müzik Lisesi, Harran Üniversitesi Müzik Bölümü ve Konservatuar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet THM Korusu, ŞURKAV THM Çocuk ve Gençlik korusu, Şanlıurfa Belediyesi korusu gibi kurum ve kuruluşlar vardır. Bunlar müzik adına Şanlıurfa için sevindirici gelişmelerdir.

Şanlıurfa'daki, müzikle ilgili kurum ve kuruluşlarda geleneksel Şanlıurfa müziğinin icrası yanında, Şanlıurfa müziğinin bilimsel metotlarla araştırılması, derlenmesi, notaya alınması, tanıtılması, geliştirilmesi, yaşatılarak gelecek nesillere aktarılması halisane dileğimizdir.

"Uluslararası Şanlıurfa Müzik Festivali" Yapılmalıdır

Şanlıurfa peygamberler şehri olması nedeni ile dini mekânları, uygarlıklar şehri olması nedeni ile de tarihi mekânları ile ve son yıllarda da GAP projesi ile yurt çapında tanınmaktadır. Fakat Şanlıurfa'nın tanınmışlığında türkülerini, sıra gecesi ve ses sanatçılarının yerini de göz ardı edemeyiz.

Öyküleri ile türkülerini ile hoyratları, manileri, gazelleri, ilahileri ile ses ve saz sanatçıları, ozanları ile sıra geceleri ile "Şanlıurfa Bir Müzik şehridir"

Şanlıurfa'nın bu müzik birikimi ve potansiyeli, Valilik, Belediye veya Harran Üniversitesi'nin öncülüğünde ve diğer kurumların desteğinde düzenlenecek bir müzik festivali ile uluslararası boyuta taşınabilir. Bu amaçla, Dünyaca ünlü müzisyenlerin, müzik yazar ve akademisyenlerin davet edileceği böyle bir festival ile Şanlıurfa'nın ve müzik potansiyelinin dünya çapında tanıtılması sağlanmalıdır.

Urfa'nın 1934-1951 Arası Sosyo-Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi

Yüksel YILDIRIM
Araştırmacı Tarihçi
yukselyildirim502@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli kültürel atılımlarından biri olan Halkevleri, Atatürk tarafından 19 Şubat 1932'de kurulmuştur. Halkevlerinin amacı, Atatürk ilke ve inkılaplarını halka tanıtmak, benimsetmek ve geliştirmek olmuştur. Halkevleri, dokuz farklı şube üzerinden hareket ederek kültürel kalkınmayı sağlamaya çalışmıştır. Böylece devlet ile halk arasındaki bütünleşme sağlanırken, inkılapların toplum tabanına yayılması amaçlanmıştır.

Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası (1) yönetimine alınarak teşkilat bütünlüğü sağlanmış temel programını ise ilkeleleri; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik, Halkçılık ve İnkılapçılık oluşturmaktadır (CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1934: 3; Duman, 2013: 73). Bu altı ilke üzerinden hareket edilerek aynı ideale bağlı milli kültür ve düşünce birliğini oluşturmak hedeflenmiştir (Oral, 2006: 49-50; Karakuş, 2006: 125; Özer, 2010: 254). İlk olarak 14 ilde açılan Halkevleri, kısa zaman içinde yurdun her tarafına yayılmış (Çeçen, 2000: 95) ve bu çerçevede açılan Halkevlerinden biri de 23 Şubat 1934'te faaliyete giren Urfa Halkevidir.

URFA HALKEVİ'NİN AÇILIŞI

19 Şubat 1934 günü düzenlenen Halkevlerinin ikinci kuruluş yıldönümünde Başbakan İsmet İnönü bir konuşma yaparak yirmi dört ilde Halkevlerinin açılacağını müjdelemiştir (Çeçen, 2000: 121; Toksoy, 2007: 43; Ulus, 13 Şubat 1934: 1) ve bu illerden biri de Urfa idi. Halkevlerinin açılış programlarında birliktelik sağlanarak ortak bir program ile hareket edilmiştir. Böylece 23 Şubat 1934'te açılan Urfa Halkevi'nin açılış töreni de Başbakan İsmet İnönü'nün Ankara Radyosu'ndan yayınlanan konuşması ile başlamıştır (BCA, 490.01/844.339.2). Ardından, Urfa Halkevi üyelerinden İhsan Özdemir, halkın katılımıyla "Gazi'nin Andı"nı okumuştur. Daha sonra Şehit Nusret Mektebi Öğretmeni Müeyyet Hanım, Dumlupınar manzumesini, Vatan Mektebi Öğretmeni Nafi Bey, Behçet Kemal Çağlar'ın Halkevleri için yazmış olduğu şiiri ve Orta Mektep Müdürü Cevdet Bey ise Halkevleri Talimatnamesi'ni okumuştur. Ardından Urfa Valisi Nizamettin Atakar bir konuşma yaparak Milli Mücadele, Hükümetin ve Halkevlerinin amacı hakkında halkı bilgilendirmiştir. Musiki

heyetinin milli parçaları çalması ve onuncu yıl marşının okunmasıyla merasim tamamlanmıştır (BCA, 490.01/844.339.2).

Urfa'da 1934-1951 yılları arasında toplam 6 Halkevi, 18 Halkodası açılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

Urfa'da Açılan Halkevleri ve Halkodaları

Halkevleri	Halkodaları	
Urfa (Merkez)	Bozova (Yaylak)	Baziki
Siverek	Kanlıavşar	Çarmelik
Birecik	Gülmen (Akziyaret)	Cibbin
Suruç	Resulayn (Ceylanpınar)	Akçakoca
Viranşehir	Halfeti	Argıl
Akçakale	Hilvan	Yaslıca
	Tisha	Hobap
	Sırrın	Harran
	Kısa	Aşkale

Kaynak: BCA, 490.01/1059.1068.1.

URFA HALKEVİNİN İDARİ YAPISI

1934-1951, Urfa Halkevinin faaliyette olduğu 17 yıllık zaman zarfında sekiz başkan görevde bulunmuştur. Bazı başkanların görevi kısa süreli olmuş olsa da önemli çalışmalarında bulunulmuştur. Kuruluşundan kapatılışına kadar olan süreçte Urfa Halkevine hizmet eden başkanlar, göreve geldikleri tarihler temel alınarak şu şekilde sıralanabilir:

Eczacı Musa Kazım Yazgan (23 Şubat 1934),
Doktor Muzaffer Akaltun (22 Ocak 1935),
Recep Gürel (26 Haziran 1937),
Celal Kürkçüoğlu (10 Temmuz 1940),
İnhisar Müdürü Salahattin Atabay (25 Kasım 1942),
Öğretmen Ahmet Şemseddin Vural (13 Mart 1946),
Öğretmen H. Refet Tanışık (17 Şubat 1947),
Öğretmen İhsan Özdemir (5 Eylül 1947).

URFA HALKEVİ BİNASI

Urfa'da Halkevi için tahsis edilen bina, Karakoyun Meydanı'nda hususi muhasebeye ait olup şehir merkezinde bulunmaktaydı (BCA, 490.01/844.339.2). Urfa Halkevi binasının önceleri bir okul olduğu daha sonra sinemaya dönüştürüldüğü ve ardından da Halkevi binası olarak işlev gördüğüne dair bir bilgi de mevcuttur (Eser, 2016: 634). Bina eski ol-

Urfa Halkevi Binası

duğundan tadilatından geçirilmiş kullanışlı hale getirilmiştir. Binanın bahçesinde düzenlemeler yapıp sıcak yaz gecelerinde yapılan kutlama programları için Urfa Halkevi bahçesi kullanılmıştır (BCA, 490.01/1004.875.1; Akgün, 30 Temmuz 1938,1; Urfa'da Milli Gazete, 17 Aralık 1934,1).

Urfa vilayetinin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakla birlikte sanayi alanında bir gelişme gösterilmemiştir. Tarım iklim şartlarına bağlı olduğundan yıllara göre büyük değişiklikler göstermiştir. Bu durum ise ilin ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. Kit imkânlarla faaliyet gösteren Urfa Halkevi, şubelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli etkinlikler; spor şenlikleri, biletli müsamereler, tiyatrolar düzenlendiği gibi halktan toplanan bağışlar ile eksikliklerini tamamlamaya çalışmıştır.

URFA HALKEVİNİN FAALİYETLERİ

Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi

Halkevlerinin en kapsamlı şubelerinden biri olmakla beraber milli dil ve milli tarihin oluşturulmasında büyük önem arz etmiştir. Urfa Halkevinde dil, tarih, edebiyat, sağlık, kültür ve sosyal yaşam gibi pek çok konularda konferans verilmiştir. Urfa Halkevi açıldığı tarihten itibaren vilayette yaşayan halkın etnik yapısından dolayı Türkçe okuma yazma kurslarına ayrı bir önem vermiştir. Gönüllü öğretmenler tarafından verilen kurslar üç ay süreyle devam etmiş ardından Halkevinde yapılan tören ile eğitim alan kişilere diplomaları verilmiştir. Açılan kurslar Urfa Halkevi'nde, cezaevinde ve ilçelerde faaliyet göstermiştir. CHP'nin 1945 yılında aldığı karar ile ülke genelindeki Halkevi ve Halkodalarında Türkçe okuma yazma kursu seferberliği başlatılmış ve açılan kursların başarı sonuçları CHP Genel Sekreterliğine bildirilmiştir. Urfa Halkevi

Urfa Halkevi Salonu

ve Halkodalarında 1945-1950 yılları arasında toplam 87 Türkçe okuma yazma kursu açılmıştır. 1950 yılı sonunda CHP Genel Sekreterliği, Urfa merkez, ilçe ve köylerde açılmış olan Türkçe okuma yazma kursları hakkında aldıkları bilgileri başarılı ve tatmin edici görmüştür (BCA,490.01/1059. 10-68.1 ; Eser, 2015: 1180).

Urfa Halkevinin açtığı kurslar çeşitlilik göstermiştir. Bunlardan biri yedi aylık bir süreci kapsayan "Gezici Köy Kadınları Kursu"dur (BCA,490.01/1059.1068.1). Bu kurs ile özellikle köy kadın ve kızlarına Türkçe okuma yazma öğretilmiştir (Urfa, 11 Mart 1947: 1; BCA, 490.01/1059. 1068.1). Urfa Halkevi'nin eğitim alanında yaptığı seferberlik içinde yabancı dil kursları da bulunmaktadır (BCA,490.01/844. 340.1; Eser, 2015: 1180). Açılan İngilizce ve Fransızca Kursları Ratıp Akdeniz, Mehmet Yazgan, Sabit Kıymetli ve gönüllü öğretmenlerden Bedri Albay, İbrahim Karakapucu, İbrahim Buluntu ve Ali Ural tarafından verilmiştir (Urfa, 18 Aralık 1944: 1; Akgün, 8 Ocak 1944: 1; Urfa, 25 Mart 1947: 1; Urfa, 15 Nisan 1947: 1; Urfa Halkevi'nin Bir Yıllık İş Sayımı 23.02.1935 – 23.02.1936).

Urfa Halkevi milli tarih bilincinin oluşması için Türk Tarih Tezine uygun olarak Mimar Sinan, Türk Kadınları, Fuzuli, Namık Kemal vb. ile ilgili anma programları düzenlemiş ve konferanslar vermiştir. Yakın tarih yani Cumhuriyet tarihi alanında Şehit Kubilay, Türkiye Siyasetinde Atatürk Düşüncelerinin Tesiri, Lozan, Montrö, 19 Mayıs vb. konulu konferanslar, anma programları ve kutlama törenleri ile milli bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır (Urfa'da Milli Gazete, 28 Temmuz 1934; Urfa'da Milli Gazete, 1 Ocak 1935; Yenilik, 30 Ağustos 1934; Yenilik, 4 Nisan 1935).

Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Üyeleri, çok önemli çalışmalarında bulunmuşlardır. Türk Dil Kurumu'nun önemi hakkında halkı bilgilendirme amaçlı konferanslar vermişlerdir. Ratıp Akdeniz Dil Davamız, Cevdet Baykal Eski Dil Yeni Dil, konulu konferanslar, Yusuf Akın ise, Güneş-Dil Teorisi hakkında konferans vermiştir. Ayrıca Dil, Tarih ve Edebiyat Şube Başkanı Cevdet Baykal, Urfa'da Milli Gazete'de sürekli olarak Öz Türkçenin önemi hakkında yazılar yazmış, Öz Türkçe kelime derlemeleri yapılmıştır; bu derlemeler TDK'ya gönderilmiştir. Ayrıca Urfa'da dağınık halde bulunan hoyrat, mani ve koşmalar derlenmiştir. Siverek Halkevi tarafından, derlemeler mecmua halinde, Duygularından Parçalar adı altında yayınlanmıştır. Milli türküler notaya dökülmüştür.

Urfa Halkevinde Verilen Konferans

Güzel Sanatlar Şubesi

Atatürk, müzikte eski ile yeni arasındaki geçişi sağlayan mükemmel bir düzen oluşturmuştur. Türk musikisinin yok olmasına karşı olduğu gibi, batı müziğinin ülkede yerleşmesine de ayrı bir önem verilmiştir (Baykara, 2006: 185-186) Nitekim çağdaşlaşmanın yozlaşmaması için yapılan çalışmaların milli değerlerle donatılıp tarih ile beslenen bir tabana oturulmasına özen gösterilmiştir (Evcin, 2011: 523)

Urfa Halkevinin, Güzel Sanatlar Şubesinin çalışmalarına baktığımızda halkın geleneksel sanat değerleri, şarkı ve türkülerle çalışmaları başlatmıştır. Urfa Halkevinde, müzik kursları verildiği gibi keman, mandolin kursları da verilmiştir (Yenilik, 19 Şubat 1944: 1; Urfa, 25 Mart 1947:1; Eser, 2016: 638).

Urfa Halkevi, 1934 yılında 25 kişiden oluşan bir bando takımını oluşturmuştur. 1 Temmuz 1936'da Bando Şefliğini yapan Osman Özsoy Urfa Halkevi kapanana kadar görevine devam etmiştir (Eser, 2016: 637). (2) İlerleyen yıllarda takımdaki sayı 14'e inmiştir (BCA,490.01/1042.1007.2). Urfa Halkevi bando takımını Halkevinin düzenlediği bütün faaliyetlerde; ulusal bayramlar, köy gezileri, ilçe ziyaretleri, anma programları, müsamere, törenler vb. bütün etkinliklerde faal olarak kullanmıştır.

10 Kasım Atatürk'ü Anma Programında Bando Takımı

Urfa Halkevi, Güzel Sanatlar Şubesinin çalışmaları içinde sinemanın da ayrı bir önemi olmuştur. Konuyla ilgili röportaj yapılan Prof. Dr. Coşkun Özdemir,(3) anılarını anlatırken: "O zamanlar ilkokula gidiyordum. (1937-1938) Ünlü sihirbaz, hani şu şapkadan tavşanlar, kazlar ve metrelerce bayraklar çıkaran Zati Sungur, Urfa'ya birkaç kez gelmişti. Bir de sinemada oynanan filmler, hiç unutamam, afişlerin önüne geçer, yiğit oğlanı seçmeye çalışırdık. Shirley Temple, King Kong, Tarzan filmleri ve Taras Bulba unutamadığım filmlerdir." Yapılan görüşme sonunda, Uray Sinemasında o dönemde gösterimde olan filmler hakkında bilgi edinilmiştir.

Temsil (Tiyatro) Şubesi

Temsil şubesi insanlara tiyatro kültürünü aşılarken milli bilincin oluşmasını sağlamaya çalışmıştır (Baltacıoğlu, 1950:125). Şube sadece tiyatroyu değil film, kukla oyunu, ko-

Halkevinde bir temsil gösterisi

medya ve Karagöz gibi oyunlara da yer vermiştir. Hazırlanan temsiller Urfa Halkevinde defalarca sahnelendiği gibi İlçe Halkevleri; Birecik, Suruç, Viranşehir ve çevre iller ziyaret edilerek temsiller sahnelenmiştir (BCA, 490.01/1004.875.1; CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları: 39). Şubenin çalışmalarından bir örnek verilecek olursa:

Temsil şubesi üyeleri İhsan Özdemir, M. Cevdet, Ali Galip ve arkadaşları tarafından hazırlanan "Akın" piyesi Urfa Halkevinde dört gece sahnelenmiştir. Özellikle piyesin gösterildiği dördüncü geceye, hayatlarında hiç sahne ve tiyatro görmemiş olan Urfalı kadınlar katılmıştır. Çocuğu kucağında, çarşafı ile "Akın piyesi"ni görmeye gelen kadınların bu hali piyesi sunan öğretmenlerde büyük memnuniyet yaratmıştır (Yenilik, 7 Mart 1935: 2). Tiyatro, Urfa'nın sosyal hayatının canlanmasında büyük rol oynamıştır. Özellikle kadınların tiyatrolara, açılan kurslara katılması ile kültürel alanda yaşanan büyük değişiklikleri göz önüne sermiştir.

Hazırlanan temsiller daha çok müsamere, konferans, aile geceleri, saz söz geceleri, yıldönümleri, bayram kutlamaları gibi etkinlikler ile sergilenmiştir. Böylece Urfa Halkevi tarafından düzenlenen programlar daha zevkli ve eğlenceli geçtiği gibi bu programlara katılımın da artmasını ve kültürel alanda halkın bilgi düzeylerinin artması sağlanıyordu.

Spor Şubesi

Her Halkevi bulunduğu coğrafi bölgesinin şartları doğrultusunda spor faaliyetleri göstermiştir. Urfa Halkevi yaşanan bütçe sıkıntısından dolayı paralı müsamereler ve spor şenlikleri düzenlenip spor kulübünün ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır (Yenilik, 2 Kasım 1936: 2; Akgün, 8 Mayıs 1937: 2). Şubenin çalışma faaliyetlerine baktığımızda futbol, voleybol, atletizm, binicilik, , bisiklet ve boks çalışmalarında bulunulmuştur. Ayrıca su sporları faaliyetleri de Aynizeliha gölünde yapılan çalışmalar ile sürdürülmüştür. Yüzme sporuna büyük ilgi gösteren gençler, haftanın belli günlerinde burada toplanarak İhsan Özdemir'in başkanlığında yüzme çalışmalarını sürdürülmüştür. Yaz ayının yüksek sıcaklıklarından dolayı su sporuna rağbet artmıştır. Spor aktivitelerine katılan gençler esaslı bir program dâhilinde boş zamanlarını doldurmaya çalışmışlardır. Ancak dinamik ve heyecanlı bu gençlerin bir kısmı maddi durumlarından dolayı atölyelerde çalıştık-

▲ Spor Şubesi Etkinliđi

malları hazineye devredilmiş ve Halkevlerinin kapanma süreci başlamıştır (Akşam, 9 Ağustos 1951: 1-2; Şimşek, 2002: 204-215; Yaşar, 2008: 181). Nitekim maddi sıkıntılar yaşayıp mal varlıklarını elinden alınarak kapanan Halkevlerinden biri de Urfa Halkevi olmuştur.

Urfa Halkevinde verilen konferanslar konulu gazete k p r 

1942 yılında bir bayram kutlaması

1940'lı yıllarda bir bayram töreni

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

- BCA, 490.01/844.340.1.
BCA, 490.01/844.339.2.
BCA, 490.01/1004.875.1.
BCA, 490.01/1042.1007.2.
BCA, 490.01/1059.1068.1.
BCA, 490.01/1793.1269.1.

2. Resmi Yayınlar

- CHF Halkevleri Talimatnamesi (1934). Ankara, Hâkimiyeti Milliye Mat.
CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, 1940, Ankara.
Urfa Halkevi'nin Bir Yıllık İş Sayımı 23.02.1935-23.02.1936 (1936). İstanbul, Hüsnütabiat Matbaası.
Cumhuriyet Halk Partisi Resmi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2016, CHP Tarihi, <https://www.chp.org.tr/>

3. Kitap, Makale ve Tezler

- BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı (1950). Halkın Evi, Ankara, Ulus Basımevi.
BAYKARA, Tuncer, Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2006.
ÇEÇEN, Anıl (2000). Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.
DUMAN, Selçuk (2013). Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi Örneği, Ankara, Berikan Yayınları.
ESER, Gülşah (2015). "Cumhuriyet Döneminde Türkçe'nin Eğitimi ve Öğretimi: Urfa Halkevi Örneği", International Journal of Languages Education and Teaching, Mannheim-Germany, ss. 1176-1184.
ESER, Gülşah (2016). "Halkevleri'nde Güzel Sanatlar Çalışmaları: Urfa Halkevi Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.9, S.42, ss. 630-640.
EVCİN, Erol, "Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı", A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi, S.47, Bahar 2011, ss.521-555.
İLYAS, Ahmet (2015). "1950 Genel Seçimlerinin Urfa'ya Yansımaları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.8, S.37.
KARAKUŞ, İdris (2006). Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Türkçe Öğretimi, Ankara, TDK Yay.
TOKSOY, Nurcan (2007). Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak, Ankara, Orion Kitapevi.
ORAL, Mustafa (2006). CHP'nin Ülküsü, Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
ÖZER, İsmail (2010). "Halkevlerinin Milli Birliği Sağlama Yolundaki Faaliyetleri (1932-1950)", e- Journal of New World Sciences Academy, C.9, S.2.
ÖZDEMİR, Coşkun (2013). Urfa'dan Harvard'a, İstanbul, 7. Baskı, Kaynak Yayınları.
ŞİMŞEK, Sefa (2002). Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Olarak Halkev-

- leri 1932-1951, İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yayınevi.
YAŞAR, Hakan (2008). Sinop Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951), Yüksek Lisans Tezi, Tokat, Gazi Osmanpaşa Üniversitesi.
YILDIRIM, Yüksel (2016). Urfa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Mi-henk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.9, S. 45, ss. 320-331.

4. Süreli Yayınlar

- Akgün, 8 Mayıs 1937.
Akgün, 30 Temmuz 1938.
Akgün, 4 Kasım 1938.
Akgün, 8 Ocak 1944.
Işık, 14 Mayıs 1948.
Ulus, 13 Şubat 1934.
Ulus, 21 Şubat 1937.
Urfa, 18 Aralık 1944..
Urfa, 11 Mart 1947.
Urfa, 25 Mart 1947.
Urfa, 15 Nisan 1947.
Urfa, 5 Eylül 1947.
Urfa, 4 Mayıs 1948.
Urfa'da Milli Gazete, 28 Temmuz 1934.
Urfa'da Milli Gazete, 11 Ağustos 1934.
Urfa'da Milli Gazete, 5 Kasım 1934.
Urfa'da Milli Gazete, 17 Aralık 1934.
Urfa'da Milli Gazete, 1 Ocak 1935.
Urfa'da Milli Gazete, 8 Ağustos 1935.
Yenilik, 7 Mart 1935.
Yenilik, 4 Nisan 1935.
Yenilik, 18 Nisan 1935.
Yenilik, 3 Temmuz 1935.
Yenilik, 24 Ocak 1936.
Yenilik, 24 Nisan 1936.
Yenilik, 2 Kasım 1936.
Yenilik, 31 Ağustos 1937.
Yenilik, 19 Ekim 1942.

5. Kişisel Görüşmeler

- Prof. Dr. Coşkun Özdemir, 1929 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi: 09 Ekim 2015.

6. Fotoğraflar

- Prof. Dr. Coşkun Özdemir; Samet Atabay ve Sabri Kürkçüoğlu Arşivinden.
Yerel Gazeteler, Yüksel Yıldırım Arşivinden.

DİPNOTLAR

- (1) CHP, Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde 9 Eylül 1923'te "Halk Fırkası" adıyla kurulmuştur. 1924 yılında "Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)", 1935 yılında ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Resmi İnternet Sitesi, CHP Tarihi, <https://www.chp.org.tr/>, erişim tarihi: 23 Mayıs 2016.
- (2) Osman Özsoy: 1324 (1908) Urfa doğumlu, baba adı Ali, Anne adı Adile. Bursa, Sanatkarlar Mektebi ikinci sınıfta iken, Yunan işgali üzerine Urfa'ya gelmiştir. Urfa Sanatkarlar Mektebinden mezun olduktan sonra Vilayet Matbaa Müretibi (dizgici) görevini yapmıştır. 1929 yılında matbaa başmüretibi olmuştur. Askerlik görevinden dolayı 1930 yılında görevinden ayrılmıştır. 15 Ağustos 1935 yılında Mardin'e gitmiş orada Mardin Halkevi bando şefliğini yapmıştır. Urfa Halkevi Başkanının daveti üzerine 1 Temmuz 1936 tarihinde Urfa'ya geri dönmüştür. Önce Urfa Halkevi Okuma Odası Kütüphanesi Memurluğunu yapmıştır. 1942 yılından itibaren Urfa Ortaokulu hesap memurluğu görevine getirilmiştir. Osman Özsoy, Zeliha Özsoy ile evli iki kızı ve iki oğlu vardır. BCA, 490.01 /1042. 1007.2, Hal Tercüme Kâğıdı, 31 Mart 1943.
- (3) Prof. Dr. Coşkun Özdemir: 1929 yılında Urfa'da doğdu. Urfa Halkevinin kuruluşundan, kapanmasına kadar Urfa Halkevinde görev alan Öğretmen İhsan Özdemir ve Öğretmen Lamia Özdemir'in ilk çocuklarıdır. İlk öğretimini Urfa'da yapan Özdemir, 1940 yılında Ankara Maarif Kolejine girmiş, ardından İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini okumuştur. Sonraki yıllarda Londra National Hospital For Nervous Diseases, Boston Harvard Üniversitesi Massachussets General Hospital eğitimleri ve Avrupa Kas Hastalıkları Derneği, İngiltere Kraliyet Tıp Derneği üyeliklerinde bulunmuştur. Şimdi İstanbul Üniversitesi Nöroloji Anabilim Dalından emekli ve Türkiye Kas Hastalıkları Derneği kurucusu ve başkanlığına devam etmektedir. Prof. Dr. Coşkun Özdemir, a.t.g., 9 Ekim 2015.

SUUT KEMAL YETKİN

Hayatı ve Şiirleri

Mehmet KURTOĞLU
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yayınlar Şube Müdürü
kurtoglu.mehmet63@gmail.com

1903 yılında Urfa'da doğan Suut Kemal Yetkin'in adını ilk defa ilkokul üç veya dördüncü sınıf Türkçe kitabında yayınlanan 'Kuşun Ölümü' hikâyesiyle duymuştum. İlkokul sıralarında okuyup da unutamadığım iki trajik hikâyeden - diğeri Ömer Seyfettin'in "Kaşağı" hikâyesidir- biridir "Kuşun Ölümü". Suut Kemal, "Benim, bütün canlılığı ile belleğimde kalan ve bir türlü unutamadığım, uzun zaman bir saplantı halini alan bir olayı bugün bile anımsadıkça yüreğim burkular" diyerek, kendi yaşamından esinlenerek anlattığı hikâyesinde bir Urfa evinin tasvirini yapar ve ömür boyu kendisini etkilemiş olan bir serçenin ölü-

Babası Seyh Safvet (YETKİN) Efendi

münü anlatır.(1) Henüz çocuk yaşında yaşadığı bu olay, onu ömür boyunca etkilemiş, yıllar sonra kendisiyle yapılan bir röportajda bu olayı "bana acı çektiren anı"(2) diye tanımlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarının önemli figürlerinden biri olan Şeyh Safvet'in oğlu olan Suut Kemal'i öyle sanıyorum ki, birçok Urfalı tanımamaktadır. Babası Urfa'da ne kadar tanınıyorsa, oğlu bir o kadar az tanınmaktadır. Bunun sebebi ailenin, Suut Kemal altı yaşında iken Urfa'dan ayrılıp İstanbul'a yerleşmesidir. Onun Urfa ile olan bağı İstanbul'a göç ile kopmuş fakat yıllar sonra Urfa milletvekilliği dolayısıyla bu bağ yeniden kurulmuştur. Eski adı Hacı Gazi Mahallesi olan fakat "Ellisekiz Meydanı" olarak bilinen Kurtuluş Mahallesi, Yetkin ailesinin üç kuşak yaşamış olduğu mekândır. Suut Kemal'in babası Şeyh Safvet Efendi'nin adıyla anılan "Şeyh Safvet Tekkesi" tekke ve zaviyelerin katılmasıyla birlikte kapanmış, uzun süre ev olarak kullanılmıştır.

Ellisekiz Meydanı tarihi ve mimari olarak oldukça zengin bir geçmişe sahiptir. Meydanı çevreleyen 11 Nisan İlkokulu, Osmanlı'nın dağıldığı, Urfa'nın henüz İngiliz ve Fransız işgaline uğramadığı dönemde Kuvay-ı Milliye hareketinin başladığı yerdir. Halk arasında "Ağ Camii" olarak bilinen Nime-

tullah Camii ise Osmanlı mimarisinin önemli yapılarından. Yine halk arasında Reji olarak bilinen gerçekte Patrik II. Yakup ve Metropolit Aziz Gregorius döneminde, 1861 yılında Süryaniler tarafından yaptırılan "Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi" meydana anlam katan yapılardan biridir. Zira tekke, cami ve kilisenin çevrelediği meydan, şehrin hoşgörü kültürünün somut göstergesi olarak varlığını sürdürmektedir. Bütün bunların yanında meydanı önemli ve anlamlı kılan, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin önemli dini ve siyasi figürlerinden Şeyh Safvet Efendi ile özdeşleşmiş olmasıdır. Cumhuriyet döneminin birçok ilklerini gerçekleştiren, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün fikir danıştığı, Ord. Prof. Dr. Suut Kemal, estetik, sanat tarihi, mimari, tenkit ve deneme alanlarında büyük eserler vermiş bir aydın.

Benim henüz şehircilik üzerine kafa yormadığım, çocukluğumun geçtiği bu meydanda, her sabah okula gidip gelirken önünden geçtiğim Şeyh Safvet Tekkesi ve tekkeyi ayıran yolun karşısındaki üç katlı taş bina hep dikkatimi çekmiştir. Bütün evlerin tek katlı taş ve üzeri toprakla örtülü olmasına karşın, meydanı gören altı dükkân, iki katlı taş bina, sırtı kiliseye dönük, bir tarafı Nimetullah Camiye bitişik, üstü çatılı, meydana bakan kapı ve pencereleriyle fark-

Suut Kemal lise yıllarında
Foto Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e
Mektuplar kitabından alınmıştır

Suut Kemal Yetkin

lı bir zevkin ortaya çıkardığı yapı olarak dikkat çekmektedir. Yıllar sonra Şeyh Safvet Efendi ve Suut Kemal üzerine araştırma yaparken, tekkenin hemen bitişiğindeki meydanı gören bu evin bizzat Şeyh Safvet Efendi tarafından yaptırılmış olduğunu öğrendiğimde şaşırمامışım. Zira mahalledeki evler numaralandırılırken bir -1- numara Safvet Efendi'nin evine verilmiştir. "Hacıgazi Mahallesi bir nolu hanede 'Saffet Kemal diğer adı Hacı Mustafa' olarak nüfusa kaydolmuştur.(3)" Şeyh Safvet adıyla anılan tekkeyi yaptıran kişi gerçekte Şeyh Ramazan Şani Efendi'dir. Bu tekkenin Şeyh Safvet adıyla anılmasının sebebi, Safvet Efendi'nin hem bu tekkeyi tamir etmesi hem de son şeyh olarak bu tekkede görev yapmış olmasıdır. Şeyh Safvet'ten önce babası Erbilizâde Şeyh Kemalettin Abdülkâdir Efendi bu tekkede postnişt olarak görev yapmıştır. Aile Kerkük'ten gelip Urfa'ya yerleşmiştir.

Suut Kemal'in babası Şeyh Safvet Efendi, Osmanlı Mebusanı I., II., III. Dönemler ve TBMM II. Dönem Urfa mebusu seçilmiştir. Tabi Şeyh Safvet Efendi'nin Cumhuriyet tarihi içinde de önemli bir yeri vardır. O da 52 arkadaşıyla birlikte bir şeyh olarak Halifelik için TBMM'ne önerge vermesi ve Halifelik işlevini yitirdiğini dini ve kültürel kaynaklarıyla ortaya koymasındır. Şeyh Saffet Efendi Cumhuriyet tarihi içinde iki farklı kesim tarafından iki farklı şekilde tanımlanmış bir şahsiyettir. Ezher üniversitesi mezunu, büyük bir ilmi birikime sahip, 'Darül Hikmet-ül İslamiye'(4) de Sait Nursi, Mehmet Akif gibi ünlü kişilerle birlikte görev yapmıştır.

Suut Kemal, ilk eğitimini babasından almıştır. "Ailesi İstanbul'a gelip yerleşince ilköğrenimini İstanbul Numûne-i Tatbikat Mektebi'nde, orta öğrenimini Mekteb-i Sultânî'de tamamlamış, lise yıllarında 'Suud Saffet' adıyla yayımladığı şiirleriyle edebiyat dünyasına girmiş; edebiyatla ilişkisini eleştiri ve denemeleriyle sürdürmüş, 1925'te Fransa'ya giderek Sorbonne ve Rennes üniversitelerinde felsefe, estetik ve sanat tarihi eğitimi almıştır. 1929'da Paris Ecole Normale Supérieure'de pedagoji seminerlerine katılmış, 1930'da yurda döndükten sonra Konya, Edirne ve An-

kara'daki liselerde, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde felsefe ve pedagoji öğretmenliği yapmıştır. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde estetik ve sanat tarihi doçentliğine tayin edilmiş, 1937'de İstanbul'dan ayrılıp Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde Fransızca öğretmenliği, 1938-1941 yıllarında Maarif Vekâleti Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Bu görevi sırasında I. Devlet Resim ve Heykel Sergisi açılmış, geleneksel ve çağdaş Türk sanatını tanıtmakta öncülük eden Güzel Sanatlar Dergisi yayım hayatına girmiştir.

1941'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde estetik ve sanat tarihi profesörlüğüne getirilen Suut Kemal, 1943-1950 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yedi ve sekizinci dönem Urfa milletvekili olarak görev yapmıştır. 1950'de yeniden akademik hayata dönerek Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Türk ve İslâm Sanatları Kürsüsü'nde çalışmaya başlamış, bir yıl sonra, uzun yıllar müdürlüğünü yapacağı Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü'nü kurmuş ve bu alanda çalışan bilim adamlarını bir araya toplamıştır. 1951-1953 yıllarında İlahiyat Fakültesi'nde dekanlık ve 1959-1963 arasında Ankara Üniversitesi'nde iki dönem rektörlük görevinde bulunmuştur. Bu sırada önemli yayınların basılmasını sağlayan Ankara Üniversitesi Basımevi'ni açmış, 1958'de ordinaryüs profesörlüğe yükseltilmiştir. 1963-1964 ders yılında Columbia ve Paris Sorbonne Üniversitelerinde de Türk sanatı üzerine dersler vermiş, yurda dönmüş, Ankara Üniversitesi'nde yeni kurulan Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Kürsüsü'nü oluşturmuştur. Aynı zamanda Hacettepe Üniversitesi'nde sanat tarihi derslerine başlamış, 1968'de burada da Sanat Tarihi Bölümü'nü kurmuş, 1973 yılında emekliliğe ayrılıncaya kadar her iki üniversitedeki görevlerine devam etmiştir. 1949-1966 yıllarında Türk Dil Kurumu üyeliği yapmış; 1947-1950 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda görev almıştır. Türkiye'deki Sanat Eleştirmenleri Derneği'ni kurmuş, 18 Nisan 1980'de Ankara'da vefat etmiştir. Ars Orientalis ve Studia Islamica gibi yabancı bilimsel dergilerde yazıları yayımlanan ilk Türk

sanat tarihçisidir. Ayrıca Cumhuriyet Türkiye'sinde güzel sanatlar konusundaki ilk yayın olan Ar Dergisi'nin yönetmenliğini yapmıştır.

Sanat tarihçisi, yazar, çevirmen, eleştirmen, yönetici, eğitimci, denemeci ve düşünür olarak birçok niteliği bünyesinde barındıran Suut Kemal Yetkin yurt içinde ve yurt dışında faaliyetlerini başarıyla sürdürebilmiş aydınlardan biridir. Gelecek kuşaklara Türk İslâm Sanatı, Batı uygarlığı, çağdaş sanat, felsefe ve edebiyat alanlarında Türkçe ve yabancı dilde 40'ı aşkın kitap, 80'den fazla makale ve deneme yazısı, 20'ye yakın çeviri kitap bırakmıştır.”(5) Doğan Hızlan onun için; “bir kuşak için, estetik, resim, edebiyat konusundaki ilkleri çağrıştıran addır. Biz bugün yapılan çalışmaları anlayabilmek için, o kuşağın yapıtlarını okumalıyız. Özellikle estetik doktrinler konusunda çalışma yapan kişiler, Suut Kemal Yetkin'in kitaplarına başvurma gereği duyacaklardır”(6) diye yazar. Suut Kemal'in sanat ve estetik üzerine kaleme almış olduğu eserler, bugün dahi başvuru alan eserlerdir. Özellikle tenkit ve deneme alanındaki eserleri, edebiyat üzerine düşünceleri canlılığını korumaktadır. Oktay Akbal onun bu yönünü tanımlarken şöyle der: "Suut Kemal Yetkin'in her yazısı, özellikle sanattan, yazından sözcükler açan yazıları -ki hemen hepsi bu türdedir- özgün kişiliğinin yansımasıdır. Alçakgönüllü, içinde fırtınalar kopsa da rahat görünümü; en derin bilgilere sahip olduğu halde sizin en yalın düşüncenizden bile bir şeyler almak çabasında; anlayışlı, hoşgörülü, yazdığına, anlattığına en az birkaç katı bilgiyle yüklü bir düşünür, bir yazar... Yetkin budur işte!.."

İyi bir eğitim alan Suut Kemal, genç yaşta şiirle yazı hayatını daha sonra sanat tarihi, estetik, eleştiri ve deneme alanlarında devam ettirmiştir. Özellikle Sanat tarihi ve felsefesi üzerine yazdıklarıyla dikkat çeken Suut Kemal'in ünü yurt dışına kadar yayılmıştır. Gençliğinde Yahya Kemal ve Ahmet Haşim etkisinde kalan Yetkin, Suut Saffet müstearıyla “Şi'r-i Leyâl” yani “Gecelerin şiiri” adıyla ilk kitabını yayınlamıştır. Eski Türkçeye (Osmanlıca) yayınlanan bu şiirlerine baktığımızda, Haşim etkisinde kaldığını, kullandı-

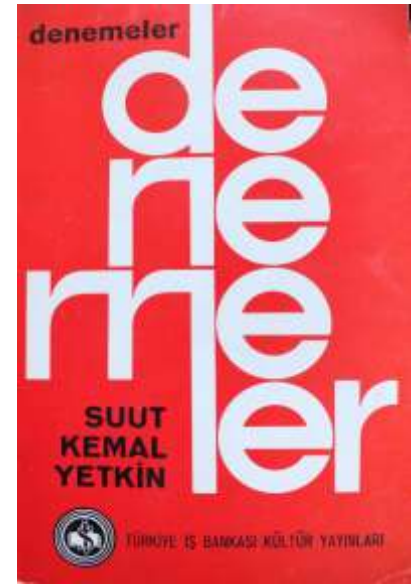
ğı sözcük ve ifadelerin Haşim'den esinler taşıdığını görürüz. 1923 yılında Evkâf-ı İslamiye Matbaasında eski harflerle basılan otuz iki sahife olan Şi'r-i Leyal kitabında toplam on üç şiir yer almıştır. Onun tek şiir kitabı olan Şi'r-i Leyal hakkında ortak görüş, Haşim etkisinde kalmış olduğudur.

Bu konuda vefatının ardından yazdığı bir yazıda Hikmet Dizdaroğlu şöyle der: “Şiir konusunda onu Yahya Kemal'den daha çok, Ahmet Haşim'e daha yakın buluruz. Gençlik yıllarında şiir, onu Ahmet Haşim'e bağlamış, Ahmet Haşim'in etkisinde şiirler yazmaya başlamıştı. Bunlar 'Şi'r-i Leyâl' (gecelerin şiiri) adını verdiği küçük bir kitapta topladı. Kaynaklarda adı geçen bu kitapçığı incelemek için bana vermişti. Otuz iki sayfalık kitapçıkta, on üç şiir bulunuyordu. Hepsisi de buram buram Ahmet Haşim kokuyordu. Dil, imge, her şey Haşim'i anımsatıyordu. Kitabın adı bile, Haşim'in bir şiir dizinin başlığı olan “Şi'r-i Kamer'den esinlendiğini göstermiyor mu? Ne var ki, şiirlerinden üçünü değişik kişilere sunduğu halde, bunlar arasında Ahmet Haşim yoktur. Birisi, Üniversitede hocası Ali Ekrem (Bolayır)'e, birisi Yahya Kemal'e, birisi de Hürrem Halim Bey'e sunulmuştur. Ahmet Haşim'in neden bunlar arasında yer almadığını sorduğum zaman, gülmüş, bir yanıt vermemişti. Bu şiirler 1921, 1922, 1923 yıllarının ürünleridir.”(7)

Suut Kemal'in gençlik dönemi şiirleri üzerine “Yirmi Yaş Şiirleri” adlı bir yazı kaleme alan Yahya Kemal; “Urfa'nın henüz yirmi yaşında bir şairi Suut Safvet Bey, İstanbul'da ilk şiir mecmuasını neşretmiş. Hem ırk, hem de toprak itibarıyla mâderzâd bir şair olan bu gencin mısraları Türk vatanının cenup ovalarında gelen uzun, hasretli, coşkun nağmeler nevi'nden değil o diyarların şevkini ve hüznünü ifâde eden kamış yahut da telle de söylenmemiş, bilâkis hassas yarıkların kıl dişleri üzerinde, gelişi güzel bir tahassüsle oynadığı bir zembere tarzındadır. Urfa'nın en ulvî oğlu Nâbî, doksan yaşına girdiği sıralarda, Diyarbekir'de yeni yetişen Hâmî'nin şöhretini işitmiş ve Hâmî'ye Urfa'dan, büyük gönlünün hararetiyle, sitayiş mısraları göndermişti. Nâbî şimdi Üsküdar servileri altında yatıyor;

Yahya Kemal

S.Kemal Yetkin'in Denemeler adlı eseri

acaba asrî İstanbul'un gecesi içinde asrî bir şiir terennüm eden bu Urfa gencinin nağmelerini işitti mi?"(8) diyerek onu şiir konusunda yüreklendiren bir yazı yazmıştır.

Yahya Kemal gibi büyük bir şair, Suut Kemal'in Gecelerin Şiiri diye yayınlandığı şiirlerin, Haşim'den derin bir şekilde etkilendiğini bilmemesi mümkün değildir. Zira söz konusu yazısının devamında "Suut Safvet Bey'in şiirinde Tevfik Fikret'ten, Celâl Sahir'e kadar gelen merhalenin tesirleri var. Mamafih çok iyi ve ince bir istidat, bu tesirlere rağmen, kendini kuvvetle hissettiriyor. Çok ince bir şair olduğunu hissettiren bu gence demek arzu ederdim ki: Şiirde kalbinizi yegâne üstat telakki ediniz, ondan başka hiçbir şaire kulak asmayınız. Lakin bu bahisten sonra lisanda ve sanatta tekâmül lazım"(9) diyerek, bu etkiye başka yerlere bağlamıştır.

Yahya Kemal övgüye boğduğu Suut Kemal'in şiiri, gerçekte kendi sesini bulamamış, tamamen Haşim etkisinde kalmış bir şiirdir. Buna rağmen Yahya Kemal, yakından tanıdığı, sevdiği ve kendisinde cevher gördüğü bu genci, şiir ve edebiyata heveslendirmek için övücü ifadeler kullanmıştır. Zira daha sonraları Suut Kemal şiiri bırakmış, deneme, eleştiri ve estetik konularına ağırlık vermiş ve bu alanda güzel eserler kaynak almıştır. Suut Kemal, yıllar sonra kitabı "Şir'iLeyal" hakkında şöyle yazmıştır: "Geçen gün bir kitap ararken elime Şiir-i leyal'im geçti. Bu incecik kitap 1923'te yani ben yirmi yaşında iken kendi hesabıma basılmıştı. İçinde 1921'den beri yazdığım 13 uzunca şiir vardı. Basın evine giderek, daha mürekkebi kurumamış kitabımı elime aldığım zamanki heyecanı hâlâ unutamam. Yayımdan sonra beni duygulandıran olay, çünkü benim için bu bir olaydı. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde çıkan Yahya Kemal'in "Gençlik Şiirleri" başlıklı yazısı olmuştur. Türk şiirinin en güzellerini yazmış olan şair bu yazısında, İhlamurlar Altında (Sousles Tilleuls) romancısı Alphonse Karr'ın (bu romanı ilkin Mahmut Şevket Paşa dilimize çevirmiştir) "şairler taşrada doğarlar Paris'te ölürler" sözünü benim Urfa'da doğduğuma göre, İstanbul'da üne kavuşacağımı muştuluyor, ama ardından dilime de dokunuyordu. O

zaman ki terkipli ve yabancı sözcüklerle yüklü bir dildi. Evet bu dil Ahmet Haşim'in diline benziyordu. Ama duygu başkaydı, biçim başkaydı. Bu dil, Şiiri-i Leyâl'i yazdığım yıllarda bana doğal şiir dili gibi geliyordu. Hele Haşim'in: "Firâz-ı zirve-i sînâ-yı kakra yükselerek oradan" dizesiyle başlayan Ölmek şiirini okurken, adım adım yükseldiğimi, uçurumun kenarında biraz durakladığımı yaşıyor gibiydim. Düşmeden önceki yükselişin ancak böylesine zincirlemesine terkipli bir dille yazılacağına inanıyordum. Şiir-i Leyâl'in dilinde Ahmet Haşim'in kuşkusuz etkisi vardı. (...) Şiir-i Leyâl'deki şiirlerde ilkin Galatasaray Lisesi'nde sonra da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde hocam olan eşsiz insan Ali Ekrem Bey'in de etkisi vardır"(10) Şiir-i leyâl hakkında Hüseyin Cahit de tanin gazetesinde bir yazı kaleme almıştır.

Henüz genç yaşlarda Fransızcaı okuyup anlayacak duruma gelince Fransız şair ve yazarları kendi dilinde okumuş, özellikle de Baudleare'in etkisinde kalmıştır. 1921 yılında henüz on sekiz yaşında iken tesadüfen almış olduğu Baudleare'in Kötülük Çiçekleri'ni ayaküstü sahifelerini çevirir, okudukları karşında büyülenir. Bu anısını şöyle anlatır: "Kitabı satın alır almaz ben doğru eve. İçim içime sığmıyordu. Yıllar gelip geçti, Baudleare'i elimden bırakamadım. Gerçek şiirin tadını o bana duyurdu. Karanlık ve aydın yönleriyle insanı ondan öğrendim. Öyle ki, yıllar sonra, onun bazı şiirlerini çevirip bir eleştiri ile yayınlanmaktan kendimi alamadım."(11)

Suut Kemal'in sembolizm etkisinde kaldığını gören hocası Ali Ekrem Bolayır ona gönderdiği bir mektupta bu akımdan uzak durması gerektiğini söyler ve ardından "Pek sevgili oğlum, aklını başına toplu. Fehamet'ten nasıl kendini kurtardınsa şu murdar sembolizmden de öyle kurtar. Düşün bir kere Suud. Vatanımıza dökülen şehit kanlarından el ân göklere tabahurat çıkıyor, bütün sâha-i vatan bir harabe-zâr. Millet fakir, bedbaht. Âsumanları devirecek kuvvetler sarfına muhtacız. Senin gibi vicdanlı bir gencin böyle zamanda tutup da esâsen kendisinin olmayan bir fitrat edinerek kuğu kuşları, yok mezar kaçınları filanlar yazması ağlanacak

bir haldir"(12) diye uyarıda bulunur. Suut Kemal kendisinin belirttiği gibi bu yıllarda sembolizmin etkisindedir. Ali Ekrem'in bahsettiği Fehamet Hanım, Suut Kemal'in ilk eşidir. Üniversite de öğrenci iken onunla evlenmiş, fakat geçimsizlik sonucu boşanmıştır. Geçimsizliğin sürdüğü sırada Paris'e gider. Onun Paris'e gidişi bir nevi sürgün olarak tanımlanır. Bir müddet sonra Fehamet Hanım da Paris'e gider fakat beraberlikleri fazla sürmez. Burada bir çocukları olur, ama fazla yaşamaz. Boşanırlar. Daha sonra Suut Kemal 1932 yılında ikinci bir evlilik yapar. Bu evliliğinden kızı Gülmen doğmuştur.(13) Eşi de kendisi gibi öğretmendir.

1920 yılında felsefe öğrenimi için gittiği Paris'te beş yıl kalır ve 1925 yılında ülkesine geri döner. Yaşamının en unutulmaz yıllarını Paris'te yaşamıştır. İlk yıl derslerinden daha çok konserler, müzelere, tiyatrolar, müzikli kahvelerde vaktini geçirir. Musset, Baudleare, Standhal, Flaubert, Dostoyevski, Tolstoy, Gide'in romanlarını okur. Kitapçılara takılır, ikinci el kitapların satıldığı Seine Nehri kenarında satılan ikinci el kitap satan kitapçılara takılır. Paris'te en yakın arkadaşları Ahmet Kutsi Tecer, Burhan toprak, Mehmet Naci Ecer, namdar Rahmi Karatay, Osman Horasanlı, Adnan Saygun ve Ulvi Cemal Erkin, Salih Zeki Buluç ve Hasan Ali Yücel'dir.

Suut Kemal'in Paris'e gittiği sıralarda Necip Fazıl'ın Türkiye'ye dönme hazırlığı içinde olduğu dönemdir. Büyük ihtimalle Suut Kemal, Necip Fazıl ile Paris'te karşılaşmış ve onun yaşamış olduğu bohem hayatından rahatsız olmuş olmalı ki, Ali Ekrem'e yazdığı mektubunda ondan bahsetmiş. Ali Ekrem de ona yazdığı mektubunda; "Aferin sana Suud, canevimden aferin. Büyük şair olmak için elbette çok okumak lâzımdır. Necip Fazıl'a gelince: Mademki ahlaksız bir teres imiş, onun şiirine de lânet olsun"(14) demiştir. Suut Kemal, Cumhuriyetin ilk dönem Batıcı aydınları içinde yer almasına karşın, yerli ve milli kalabilmiş, geleneğe bağlı koparmamış bir sanatçıdır. Onun Necip Fazıl'ın Paris'teki bohemliğine göstermiş olduğu tepki de geleneğe olan bağlılığından kaynaklanmaktadır. Babası Şeyh Saffet Efendi'den iyi bir ter-

biye alan Suut Kemal'in çocukluk yıllarından Fuzuli, Şeyh Galip gibi edebiyatımızın büyüklerini okuyarak kendini geliştirdiği bilinmektedir.

1930'da Ankara'ya dönmüş, kısa bir süre Konya Lisesi'nde felsefe öğretmenliği yapmış, ardından Ankara Erkek Lisesi'nde öğretmenliğe başlamıştır. Okulun bahçesinde bekâr öğretmenlerin kaldığı, her katta yedi-sekiz odanın bulunduğu iki katlı bir pavyon vardır. Suut Kemal göreve başladığında boş oda olmadığından, Ahmet Hamdi Tanpınar ile aynı odayı paylaşmıştır. İlk gece birbirine karşı çekingen davranan Tanpınar ile Yetkin, daha çok içli dışlı iyi birer dost olurlar.(15) Nezihe Araz'ın yazdığına göre öğretmenlik yaptığı yıllarda kız öğrencilerin âşık olduğu, hayranlık duyduğu bir hocaymış. Dönemin genç kızları, okul dönüşlerinde yazar ve şairleri görmek için peşlerinden giderlermiş. Nezihe Araz, "Mustafa Kemal'in Ankarası"nda yaşamış olduğu bir hatırayı şöyle anlatır: "Birçok akşam okul dönüşünde Nurullah Ataç ve onun üç şairini beklemek, hiç değilse Meram'a, ya da Özen'e kadar peşlerinden giderek konuşmalarını, tartışmalarını izlemek için neler yapmıyoruz. İşte bugünlerin birinde, Ataç, karşıdan gelen, rahmetli Suut Kemal Yetkin'in yolunu kesiyor. Yetkin, kısa bir süre hocalık etmiş, kızların çoğu bu yakışıklı hocaya bayılmış. Nurullah Ataç'la, sonradan ağabeylerimden öğreniyorum, fena halde kavgallarmış. Bir yazı yüzünden Ataç, 'biliyor musun dostum, düşünüyorum da sen, dünyanın en tatsız içkisi ile en tatsız çalgısından oluşmuş bir garip âdemsin.' Diyor. Bu kötü bir şey... Ve şairler hitaba gülmemek için kendilerini zor tutuyorlar. En tatsız içkisi su, en tatsız çalgısı ut, birleşince Suut oluyor."(16)

Suut Kemal, Nurullah Ataç ile birlikte cumhuriyet edebiyatının ilk tenkit yazılarını kaleme almış bir sanatçıdır. M. Kayhan Özgül, Halit Ziya Uşaklıgil, Nurullah Ataç, Ali Ekrem Bolayır, Bedri Rahmi Eyüpoğlu ve Yahya Kemal gibi ünlülerle mektuplaşmıştır. Bu mektupların bir kısmı kitap olarak yayınlanmıştır. Döneminin büyük edebiyatçılarıyla yakın dostluk kurmuş olmasına karşın, yazmış olduğu tenkit ve yazılardan do-

layı küskünlükleri de olmuştur. Örneğin bir yazı yüzünden Nurullah Ataç ile fena halde kavgaya etmişlerdir. Aynı şekilde Bedri Rahmi Eyüpoğlu ile aralarındaki küskünlük olduğu ve bunun sadece bir yazıdan dolayı değil, bir aşk ilişkisinden kaynaklandığı anlatılmaktadır. Yöne dönemin yazar ve şair mektuplaşmalarında (Orhan Veli, Melih Cevdet) Suut Kemal'den hoşlanmadıklarını görüyoruz. Aslında Suut Kemal'den hoşlanmamalarının nedeni, onun etkili bir ortamda bulunması ve bunların beklentilerinin karşılanmamasından kaynaklanmaktadır. Zira Suut Kemal, dönemin meşhur sanatçısıdır. Devletin üst kademelerinde görev yapmakta etkili ve etkili bir kişidir.

Suut Kemal Yetkin'in hayatına ve sanatına baktığımızda büyük bir bilgi ve birikime sahip, hayatı okuyarak ve araştırarak geçiren, sanat yapan ve sanat üzerine düşünen biridir. Onun en büyük özelliği hiç kuşkusuz bir sanat tarihçisi olarak, hem edebiyat hem de mimari alanında kaynak teşkil edebilecek kaynak eserler yazmasıdır. Bu alanda yazdığı eserlerle bir yandan sanat ve edebiyata katkı sağlarken, diğer yandan yerli ve milli olmaya özen göstermiştir. Tercüme bürosunda görev almasına, Fransa'da yüksek eğitimini görmesine karşın, Suut Kemal yerli ve milli olmayı esas almış, içi boş batı hayranlığına karşı çıkmıştır. Özellikle şiir ve edebiyatın içselliğine önem veren ve bu bağlamda yaratılan eserin içinden çıktığı toplumun kültür ve medeniyetiyle özdeşleşmesi gerektiğini savunmuştur. "Suut Kemal Yetkin'in edebiyat ve sanat alanındaki görüşleri gerçekte kökü nereden gelirse gelsin ülkeye özgü olana erişme ve onu bulma noktasında temellenmiştir. Daha 1942 yılında yazdığı 'Edebiyatta Milli Benliğe Dönüş' yazısında Türk edebiyatındaki yabancı etkileri sıralamış ve bir ülkenin kendi bünyesinden doğmayan eserlerin o ülkede yaşayamayacağını ileri sürerek, dışarıdan kültür aşısına karşı tavrı almıştır. Yetkin aynı zamanda bu öykümede bulunan Tanzimat ve servet-i Fünun dönemi şiirlerini köksüz ve soy-suz sanatlar olarak yorumlayacaktır."(17) Yetkin, söz konusu yazısında; "bir memleketin sanat ve edebiyat hareketleri ve bu hareketlerin mahsulü olan eserleri, meyvaları ve çiçekleri gibi

o memleketin lezzetini ve kokusunu taşırlar. Her tohum nasıl her toprakta yetişip serpilmezse her sanat hareketi de öylece her içtimaî muhitte yetişip serpilmez. Başka bir deyişle, her toprağın kendine uyan verimli tohumları olduğu gibi her içtimaî muhitin de kendine uyan fikir ve sanat hareketleri, bu hareketlerin zaruri ifadesi olan eserleri vardır. Bir memleketin kendi bünyesinden doğmayan fikir ve sanat hareketleri dışarıdan getirilip o memlekette yaşatılmaz. Çünkü her fikir ve sanat hareketi uzun bir tarihi ve fikri bir zaruret neticesidir. Kökü milli varlığın derinliklerine gitmeyen sanat, sahte ve ölüme mahkûm bir sanattır"(18) diye yazar.(19)

Çok yönlü bir sanatçı ve fikir adamı olan Suut Kemal, 18 Nisan 1980'de vefat etmiştir. Suut Kemal, dini ve kültürel yönü güçlü bir ailede yetişmiş ve Cumhuriyet'in kuruluşun önemli figürlerinden biri olan Şeyh Safvet Efendi'nin oğlu olarak onun rahle-i tedrisatından geçmiştir. Laik, seküler ve batıcı bir eğitimden geçmesine karşın ailesinden aldığı dini ve kültürel birikim, onun, din ve gelenekle çatışmasını önlemiş, hatta bu konuda nesnel olmasına imkân vermiştir. Cumhuriyetin ilk nesli birçok şair, yazar ve sanatçılarındaki görülen ikilemlili ruh halini (araf) yaşamış olmasına karşın, hiçbir zaman arafta olan yazarlar (A. H. Tanpınar, A. K. Tecer, P. Safa vs.) gibi savrulmamıştır. Kendi kuşağının birçok şair ve yazarı yalnızca batı kültürüyle yetiştiğinden dolayı, köklerinden kopuk ve savrulmalar yaşamışlardır. Suut Kemal, bunların tersine Cumhuriyetin ilkelerine bağlı olmakla birlikte, yerli ve milli kalmayı başarmıştır. Bir sanatçı ve felsefeci olarak inanç bağlamında "Büyük Muzdarip" gibi tedirginlik yaşamış ama hiçbir zaman inkâr etmemiş, bilakis bunu felsefi bir arayışa dönüştürmüştür. Onun yazdıklarına baktığımızda köklerine önem veren, milli ve yerli olmayı önemseyen ve eserlerini bu bağlamda üreten bir sanatçıdır. Suut Kemal Yetkin, sanat ve edebiyat üzerine yazmış olduğu eserleriyle bu ülkenin kültür ve sanat hayatını dün olduğu gibi bugün de etkileyecektir. Onun arkasında bırakmış olduğu eserler kültür ve sanat hayatımızı aydınlatmaya devam etmektedir...

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER:

Şi'r-i Leyâl

Bûşeb dedim ki: "damağım hayal-ı zâriile,
Serşek hissimi vursun şu hasta defterimin
Peride-i sinesine... Benzemesin bu girye, şeb'in
Siyah ridâsına mâhın o zülf-ü narı ile
İliklenen sarışın encâm-ı ezal renge,
Ve benzesin bu şiirler enîn-i ahenge,

Nikâh-ı şebde şu sessizce toplanan katarat,
Ayın beyaz raşâtiyla örtünüp her an
Figan serpiyor envâr-ı târumârından...
Semâda ağlar iken bir sabây-ı pür heyhat
Nedir bu katrelerin inksârı her gece? Ne
Fısıldıyorlar uzaktan, melûl, birbirine.

"Yeter dumu' -ı melân yeter terâne-i sâm,
"Yeter solacak şimdi renginiz efsûs,
"Yeter bu hıçkırık ey bâd sende artık sus!"
Dudaklarımda eserken heva-yı istirham,
Süzüldü son eriyen kevkebhüz-ü perden
Şu hasta kalbime bir damla eşk-i pür-şîven.

Tutuştı tûrbe-i kalbimde paslanan kandil,
Hazin hazin eriyip damlıyor o kandilden
Sükût-u zâr ile hâbîde hislerim birden
.....
Yeter bu şebheycânın değil mi ey deli dil!
Fakat benim güzelim gizlidir şu kalbimle
Doğan zavallı şiirlerde bir suzan-nâle.

Göl

Kararan göl daha sık sık nefes almakta iken
Karışır rengine şemsin yine son damla kanı;
Sonra leylin kucağından süzülür târ-ı hüzn
Dökerek dûş-ı garîbinde uçan saçların.

Gece çökmüş eriyen ay yine ürkek ürkek
İşliyorken müteeellim göle bir câme-i havâb;
Takıyorlar kuğular şimdi kanat titreterek
Sine-i âba birer dest-i köpükten mehtâb.

Gizli bir mateme eyvâh ebediyyen gömülen!
Sarışın ay o kırık aks-i hazan-didesini;
Gölde bir girye-i hicran ile süzmekte iken
Duyulur nefti sulardan ne hazîn bir ninni.

Sarıyorken mevc-i sabâleyle-i teri,
Sarı gerdanlığı titrer dağlır göğsünde...
Çözülübâba düşen lema'-feşân incileri
Leb-i emvâce olur sanki alevden hande.

Nefes hasreti çekmekte iken her yaprak,
Gamlı bir Muharrem-i şeb, şai'r-i matem-i efkâr;
Göle düşmüş o hazîn handeleri toplayarak
Nazm eder kalbine bir mersiye-i girye-nisâr

Bu elîmlahn-ı harâbîyi duyan hasta kamer
Akıtır gizlice dalgın göle bir katre-i zâr
Bunu şâ'r alarak kalbine sessizce gömer
Ve duyar gömdüğü bir katrede bin şi'r-i mezâr.

Türbedâr

Gönlüm tehi... Ve yoktur onun şimdi kimsesi...
Yalnız sağır lâhidleri seslendiren hayâl,
Bir türbedâr-ı gam-zedenin hep ayak sesi.
Dîdem cünûnumun oluyor şimdi ma'kesi.
Sevmek gönülde ey perî etmiştir irtihâl,
Sevmek... değil mi bir dudağın kanlı bûsesi?

Gönlüm tehi... kahrıyla konuşmuş bir ihtiyâr;
Cismim, zehirli pençelerim, tırnağım fakat,
Aç, doymamış pek aç daha hain bakışlı yâr!
Olsun tenin harâb, o zülfünse târ-u-mâr,
Göğsümde leblerimle kefenlen de öyle yat!
Olsun o gül vücudum na taş kollarım mezâr.

Olsun şu kollarım yine... lâkin çekil... bana
Pek bakma öyle sen! Elemin hışm-ı kahrı,
Tunçdan kararı işte yazık oldu bak fedâ...
Sessiz... güzel! Çekil buradan etmeden nidâ
Gönlüm tehi... fakat, ebedî hasta zâi' rî
Bir türbedâr-ı gam-zede... sus! Şimdi uykuda...

DİPNOTLAR

- 1) Kuşun Ölümü: "Urfa'ya gidenler iyi bilirler: Urfa'nın dışarıdan yüksek duvarlarla kuşatılmış, eski bir kaleyi andıran kesme taşlarla örülmüş eski evleri, içten tek yaka iki katlıdır. Zemin katında ve birinci katta birer evyan ve bunlara açılan sağlı sollu birer oda bulunur. Evin sokağa bakan hiçbir penceresi yoktur. Bunların hepsi, taşla döşenmiş geniş bir avluya bakar. Dış dünya ile bağlantıyı kuran sadece, çoğu zaman demirden bir kapıdır. Avlunun ortasında, yerden yarım metre yüksekliğinde ya kare ya yuvarlak, suyu dinmeyen bir havuz bulunur. Avlunun bir köşesinde de vazgeçilmeyen bir nar ağacı yer alır. Bir tek sözcükle, eski Urfa evleri (dışa kapallığına karşın) içten içe açılan, çocuğun dış gücünü uyaran bir yeryüzü cennetidir. 1909 yılı başlarıydı. Bu evlerden birinde yaşıyordum. Havuz başında oynuyordum bir gün. Kâğıttan yaptığım kayıkları havuzun akan sularına bırakarak eğleniyordum. Bir aralık, havuz başına konan küçük bir serçeye gözlerim takıldı. Yavrucuk minik gagasıyla havuzdan su içiyordu. Bilmem hangi şeytan beni dürtüklü. Nar ağacının dibinde bulduğum bir çakıl taşıni aralar rastgele küçük kuşa doğru fırlattım. Fırlatmamla, küçük kuşun suya düşmesi bir oldu. Zavalı serçecik suya doyamadan ölüvermişti. Ağlamaya başlamıştım. Aradan yıllar geçti; bu olayı her anımsayışım, bu ilk ağlayışın sesini hala duyar gibiyim. Bütün yaşamım boyunca kuş, kedi gibi küçük hayvanlara gösterdiğim aşırı sevgide, altı yaşlarımda başımdan geçen bu acıklı olayın payı büyüktür"
- 2) İbrahim Ağâh Çubukçu, Yıllık Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, sh.17, Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin'le Bir Söyleşi, Ankara, 1981
- 3) Müslüm Akalın, Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteri, sh.72, ŞURKAV Yay. Urfa, 1999
- 4) Dâr-ül Hikmet-il İslamiye:12 Ağustos 1918 tarihinde VI. Mehmed Vahidüddin ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi zamanında "Bab-ı Meşihat" (şeyhülislamlik) dairesine bağlı olarak açılmış, "Yüksek İslam Şurası" benzeri dini teşkilattir. Dokuz aza ve bir reis olmak üzere on kişiden oluşmakta, bir de kâtip bulunmaktaydı. 1918'den 1922'ye kadar dört yıl faaliyetlerini sürdürmüş, toplam 28 kişi azalık yapmıştır. Her biri üç azadan meydana gelen üç komisyon (kelam, fıkıh ve ahlak) bulunmaktaydı. Buraya tayin olunan azalar, bu üç komisyonlardan birine girebilecek kariyere sahip kişilerin arasından seçilirdi. Komisyonlar kendilerine gelen meseleleri müzakere eder ve karara bağlarlardı. Teşkilatın görevi, devlet içinde ve İslam âleminde ortaya çıkan dini meselelere çözümler bulmak, yabancıların veya Müslüman vatandaşların sorularına gerekli cevapları vermek ve halkı dini konularda aydınlatmaktır. Bunun dışında İslam aleyhindeki her türlü gelişme için kurumlar yazılı olarak uyarılıyor ve resmi müracaatlar yapıyordu. Basında İslam aleyhinde yazı yazan yazarlarla gerekli cevaplar veriliyor hatta cezalandırılmaları için Dâhiliye nezaretine müracaat ediliyordu. Ayrıca "Ceride-i İlimiye" adında bir mecmua yayınlanıp dağıtılıyordu. Resi Fetva emini Ali Rıza Efendi, azalar; Said Nursi (Risale-i Nur Külliyyatı'nın müellifi), Arapçılı Hüseyin Avni (medrese-i Süleymaniye ilmi kelim ders-i âmmi), Bergamalı Cevdet Bey (tefsir-i şerif müderrisi), Ders-i Amm Şevket Bey (ilm-i nefis ve ahlâk müderrisi), Elmalılı Ahmet Hamdi (mantık ders-i âmmi), Şeyh Beşir (fuzela-yı mütehayyizeden Halep mebusu), Şeyh Bedreddin (Şam ulemasından), Haydarzâde İbrahim (senedât-ı hakaniye

- şer'i memuru), Mustafa Tefvik (Amasya müftüsü) Baş Katip: Mehmet Akif (dar-ül hilafet-i âliyye müderrisi, edebiyat-ı Türkî müderrisi ve Sebil-ürReşad baş muharriri) Kurucu üyeler ve sonraki azalar arasında Çaykaralı Hacı Feriştad Efendi (1863-1930), İsmail Hakkı İzmirli (1869-1946), Mustafa Sabri Efendi, Nasuhizade Mustafa Asım Yörük Efendi (vafatı: 1943) ve Fetva Emni Muğlalı Ali Rıza Efendi (1861-1943) de bulunmaktadır. (www.vikipedi.com)
- 5) İslam Ansiklopedisi,
- 6) Doğan Hızlan Hürriyet Gazetesi, 30 Mart 2007
- 7) Hikmet Dizdaroğlu, Suut Kemal Yetkin'in Ardından, sh.14,15
- 8) Yahya Kemal, Mektuplar Makaleler, sh.119
- 9) Yahya Kemal, Mektuplar Makaleler, sh.120
- 10) M. Kayahan Özgül, Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkine.. Mektuplar, sh.11, Oğlak Yay. İst. 1996
- 11) Mehmet Seyda, Edebiyat Dostları, Sh.418, Kitap Yay. İstanbul, 1970
- 12) M. Kayahan Özgül, age. sh.34
- 13) Suut Kemal'in zehra ve Sıdıka adında iki kız kardeşi ve adını bilmediğimiz bir erkek kardeşi vardır. Yine aileden Prof. Dr. Çetin Yetkin'de Şeyh Safvet Efendi'nin torunu olup, yayınlanmış birçok kitabı bulunmaktadır. Saffet Efendi ve iki kızı Cebeci asri mezarlığında yatmaktadır.
- 14) M. Kayahan Özgül, age. sh.62
- 15) Mehmet Seyda, age. sh.422
- 16) Nezihe Araz, Mustafa Kemal'in Ankarası, sh. 197, Dünya Yay. İstanbul, 1998
- 17) Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu, Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı, sh. 197, T.İş Ban. Kültür Yay. İst. 2012
- 18) Suut Kemal Yetkin, Ülkü Dergisi, Cilt 2, Sayı24, 16 Eylül 1942
- 19) Suut Kemal'in bu yazısını Melih Cevdet Anday "Suut Kemal Yetkin milli edebiyatı tayin eden şartlar arasına geçmişti koymuş... Yazısının en sonunda garpten getirilmiş, ruhumuzun ve yurdumuzun havasına uymayan yabancı hareketleri bırakmamızı, kendimize dönmemizi tavsiye ediyor..." diye eleştirmiştir. Yetkin de Ar dergisinde "Yurda Dönen sanat" başlığı altında kaleme aldığı yazıyla ona cevap vermiştir. Yetkin yazısında "Tanzimat, şarktan garbe dönüşe verilen isimdir... Edebi Tanzimat memlekete taklitçilikten başka bir şey getirmedir. Gönüller garp hayranlığı ile dolu, kendimizi fikirce ve hisse garplılardan aşağı görmeye başladık. Frenk şairlerini hayran hayran okuyular, Yunus'un, Galip'in mevcudiyetinden habersiz göründüler. Şinasi'den beri yıllar geçti, fakat bin bir kılığa giren bu garp hayranlığı uzun yıllar gönüllerden silinmedi ve 'nerede garp sanatkarları!' hasreti dudaklarda titreyip durdu... Bugün milli ve irki kudret ve asaleti eserleriyle canlandıran birçok heykeltıraşımız ve ressamlarımız vardır. Bu sanatkarlar körü körüne akademik bir taklidi bırakın, şahsiyeti mukaddes sayan, kuvvetli plastik bir garp tekniğiyle kendi kendine dönen, Sinan'ın yaratıcı kudretini gören sanatkarlardır... Tanzimat şarktan garbe dönüşü. Bugün de bir dönüş var. Garpten yurda dönüş" (Işıl Ç. Hacıbrahimoğlu, age. sh.198, 199)

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Ahmet Hamdi Tanpınar, Yaşadığım Gibi, Dergâh Yay. İstanbul, 2006
- Doğan Hızlan, Anılarımda Yaşayanlar, YKY, İstanbul, 2010
- Günsel Randa, Suut Kemal Yetkin'e Armağan, HacettepÜni. Yay. Ankara, 1984
- Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu, Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı, T.İş Bankası Kültür Yay. İst. 2012
- İnci Enginün, Zeynep Kerman, TanpınarlaBaşbaşa, Dergâh Yay. İstanbul, 2010
- Mehmet Seyda, Edebiyat Dostları, Kitap Yay. İstanbul, 1970
- M. Kayahan Özgül, Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkine.. Mektuplar, sh.11, Oğlak Yay. İst. 1996
- Nezihe Araz, Mustafa Kemal'in Ankarası, Dünya Yay. İstanbul, 1998
- Nurullah Ataç, Günlerin Getirdiği, sözden söze, YKY, İstanbul, 2014
- Nurullah Ataç, Dergilerde, TDK Yay. Ankara, 1980
- Suut Kemal Yetkin, Edebiyat Üzerine Denemeler, Palme Yay. Ankara, 2007
- Suut Kemal Yetkin, Büyük Muztarıpler, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi Yay. İstanbul, 1932
- Suut Kemal Yetkin, Estetik, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940
- Suut Kemal Yetkin, Sanat Meseleleri, De Yay. İstanbul, 1962
- Suut Kemal Yetkin, Filozofi ve Sanat, Gazete Matbaa Kütüphanesi Yay. İstanbul, 1935
- Suut Kemal Yetkin, Estetik ve Ana Sorunları, İnkilâp ve Aka Yay. İstanbul, 1979
- Suut Kemal Yetkin, Denemeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. İstanbul, 1972
- Suut Kemal Yetkin, Şiir Üzerine Düşünceler, Varlık Yay. İstanbul, 1969
- Suut Kemal Yetkin, Ahmet Haşim ve Sembolizm, Ankara Halkevi 1938

- Suut Kemal Yetkin, Edebiyat Konuşmaları, Remzi Kitabevi, İstanbul, tarihsiz
 - Suut Kemal Yetkin, Yokuşa Doğru, Dernek Yay. Ankara, 1963
 - Suut Kemal Yetkin, Büyük Ressamlar, Palme Yay. Ankara, 2007
 - Suut Kemal Yetkin, Şi'r-i Leyal, Evkafı İslamiye Matbaası, İstanbul, 1923
 - Suut Kemal Yetkin, Edebiyat Üzerine Denemeler, Palme yay. Ankara, 2007
 - Suut Kemal Yetkin, Günlerin Götürdüğü, Varlık Yay. İstanbul, 1958
 - Suut Kemal Yetkin, Estetik Doktrinler, Bilgi Yay. Ankara 1972
 - Suut Kemal Yetkin, Edebi Akımlar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967
 - Ulaş Salih Özdemir, Şeyh Safvet Efendi, Güre yay. İstanbul, 2014
 - Yahya Kemal, Mektuplar Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti yay. İstanbul, 1990
 - Zeynep Kerman, Tanpınar'ın Mektupları, Dergâh Yay. İstanbul, 2007
- DERGİLER, MAKALELER VE TEZLER
- Mehmet Kurtoğlu, Değirmen Dergisi, Sayı 43, Haziran 2016, "Bir Estetik Felsefecisi Suut Kemal Yetkin"
 - Yıllık Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Ankara, 1981
 - Varlık Dergisi, Sayı 501, 1 Mayıs 1959
 - Varlık Dergisi, Sayı 774, Mart 1972
 - Varlık Dergisi, Sayı 539, 1 Aralık, 1960
 - Turkish Studies Dergisi, 11 Fall, 2013, Yasin Taş, 19. Yy. Urfa'da Bir Tarikat Şeyhi: Erbilli El Hac Abdülkadir Efendi.
 - Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV. Yay. Ankara
 - Emine Nacak, Suut Kemal Yetkin ve Edebi Tenkit, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank, 2010

Mecmue'l Bahr / 2016 / Fotoğraf: Mustafa Akgül

1930'lu yıllarda sol alttaki alanda iki su dolabı görülmektedir.

Urfa Su Dolapları (Çarkları)...

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
GAP Bölgesi El Sanatları
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
sabriharran@hotmail.com

SU ÇARKLARI

Elektrikli su pompalarının keşfine kadar insanlar su kaynağındaki suyu başka yere taşımada oldukça zorlanıyorlardı. İnsanlar zamanla bir akarsu-yun veya gölün suyunu alarak daha yüksek bir seviyede bir kanala boşaltıp, bu kanallarla ihtiyaç olan yerlere suyu ulaştırmak amacıyla Arapça "Nâ'ûra" denilen "su çarkları"ndan (su asansörleri) yararlanmışlardır. Günümüzde bile bu tip sistemler bazı bölgelerde kullanılmaktadır.

Urfa'da bu su çarklarından suyun akış hızı vasıtasıyla dönenlerine "dönme dolap-dertli dolap", kuyulardaki durgun sular için bir hayvan vasıtasıyla dönenlerine "Nâ'ûra"dan gelen "Nö're" denilmektedir.

"Dertli dolap" denmesinin nedeni, döndüğü zaman sürekli olarak insan iniltisini andıran gıcirtılı bir ses çıkarmasıdır. XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan ünlü Türk Ozan Yunus Emre "Dolap Niçin İnilersin" adlı şiirinde, ağacın dağdan ke-

silmesini, dülger elinde dolaba dönüştürülmesini, suyu alçaktan çekerek yükseğe aktarmasını anlatır ve onun inleme nedenini Mevla'ya olan aşkına bağlar ve kendisinin de bu aşkla inlediğini anlatır.

DOLAP NIÇİN İNİLERİN

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim
Ben Mevla'ya âşık oldum
Anın için inilerim

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Böyle emreylemiş Çalap
Derdim vardır inilerim

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım yoldular
Dolaba layık gördüler
Derdim var inilerim

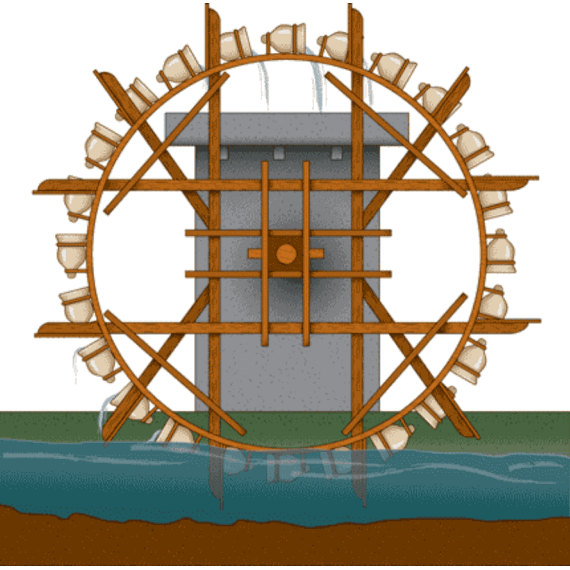
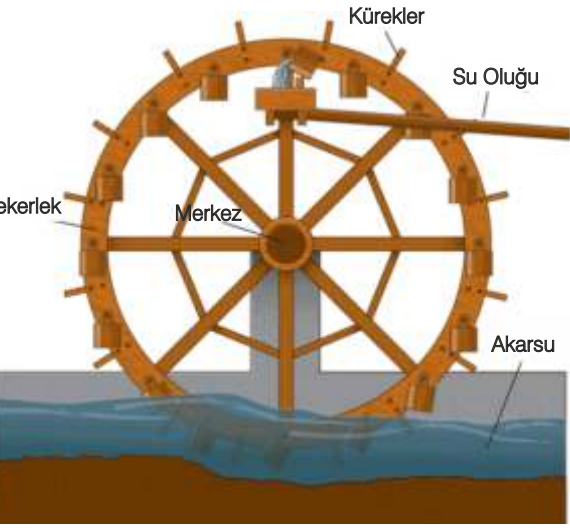
Ben bir dağın ağacıyım
Ne tatlıyım ne acıyım
Ben Mevla'ya duacıyım
Derdim vardır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim var inilerim

Dülgerler her yanımda yoldu
Her azam yerine kondu
Bu iniltim Haktan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yükseğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez
Kişi muradına ermez
Bu fanide kimse kalmaz
Derdim var inilerim

Su çarklarının çalışma sistemleri, machinerylubrication.com/Read/1294/noria-history

NÂ'ÛRA'LARIYLA (SU ÇARKLARI) ÜNLÜ BİR ŞEHİR: HAMA

Hama, Asi Nehri kenarında yer alır ve kente su nakli için yapılan Dünya'nın en eski su çarkları ile ünlü bir şehirdir. Suriye'nin Halep ile Şam arasında yer alan Hama şehrinden geçen Asi Nehri üzerinde Roma döneminden beri kullanılan "su çarkları" yüzyıllardır Asi Nehri'nden Hama'nın su şebekesine su aktarmaktadır. Hama Müzesi'ndeki mozaiklere bakıldığında bu çarkların M.S. 5. yüzyılda bile var olduğu görülmektedir. Hama kentine girerken nehir üzerindeki çok sayıda çarkın gıcirtılı ve iniltili sesleri kilometrelerce ileriden duyulabilmektedir. Hama'da, Asi Nehri'

Hama'da, Asi Nehri'nin kenarında su çarkı Fotoğraf: wikipedia.com

nin her iki yakası boyunca irili ufaklı 17 tane su çarkı günümüze ulaşmış olup bu çarklardan "Jisriye" ve yaklaşık 20m. çapıyla "Nâ'ûra el-Mamuriyye", yüzlerce yıldır Hama'ya hayat katan, birbirlerine karşılıklı iki yuvarlak ahşap çarktan yapılmış su çarklarının bilinen en eski ve en sağlam kalabilmiş örnekleri arasındadır.

Hama'daki bu su çarklarının son örneklerinin 13. yüzyılda Eyyubiler tara-

findan yapıldığı, bunların Memlûklular ve Osmanlılar zamanında tamir gördüğü, ya da yeniden yapıldığı bilinmektedir. Ahşaptan yapılmış olan çarkların ortasındaki ahşap miller, taş kaideler üzerinde bulunan ahşap yataklar üzerinde dönmektedir.

Asi Nehri üzerindeki su çarklarından ötürü Hama'ya "Medinetün-Nevair" de denilir.

Hama'da, Asi Nehri'nin kenarında su çarkı

Halil ür Rahman'dan çıkan su üzerindeki dertli dolap, Tablo: Nihat Kürkçüoğlu

URFA SU DOLAPLARI

1) Mecmue'l Bahr Su Dolapları

Halil ür Rahman ve Aynzeliha göllerinden çıkan ve açıkta akarak Hasan Padişah Camii'nde birleşen su kanalları arasındaki bahçeye "Mecmue'l Bahr" denilmekteydi. Kelimenin Arapça aslı "suların toplandığı yer" anlamındaki Mecma-ül Bahreyn'dir. Hasan Padişah Camii, Pazar Cami ve Hızanoğlu Cami ile Gümrük Han'ın avlusundan geçen bu su, güzergâhı üzerindeki Pazar Camii'nin su dolabını ve bahçelere doğru çok sayıda su değirmenini çalıştırır ve şehrin güney doğusundaki Urfa bahçelerine ulaşırdı.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde "Mecmue'l Bahr" den övgüyle bahsederek, suların oluşturduğu bir mesire yeri olarak tanıtmaktadır. Bu su kenarlarında lale, sümbül bahçelerinden söz eden Evliya Çelebi, şehrin Üdebâ (yazar ve edipler) ve Şuarâ'sının (şairler) burada toplanıp sohbet ettiğini anlatır. Daha doğuda bir paşa değirmeninden de söz eden Evliya Çelebi, Çarşamba ve Cumartesi günleri Urfalı kadınların buraya gelip eğlendiklerini ilave eder.

Mecmue'l Bahr; 1940'li yılların sonlarına kadar, yazın ve bahar aylarında

dinlenen, sefa sürülen yeşillikler ve güller arasındaki kerevitlerde çay, kahve, nargile içen insanların sohbet için buluşma yeri idi.

Urfalı şair Mustafa Ayhan Abamor 1950'lere kadar eski güzelliğini koruyan "Mecmue'l Bahr"ın o yıllardaki güzelliğini "Mecmue'l Bahr" adlı şiirinde şu dizelerle anlatır:

Şiirle süslenmiş bir renk bahçesi,
Ruhu teshir eden havası vardı...
Okunurdu aşkın hicran nağmesi,
İçin için yanan sevdası vardı...

Hıçkırın bir ney'di orada duygu...
Melâle dönerdi kuşlarda arzu,
Akşam garipliği sarınca ufku,
Rüzgârla söyleşen sedası vardı.

Tutuşup yanardı gönülde hasret!
Kuşlar... O âlemde bulurdu lezzet,
Sessizlik içinde başlardı sohbet,
Manâda yaşayan sefası vardı...

Okşardı akşamı sihirli bir el...
Meltemde incinir solardı emel,
Mukim'de neşterdi "Arabân Gazel"
O yerde sevdanın davası vardı!...

Günümüzden 60-70 sene önce "Mecmue'l Bahr"deki Halil ür-Rahman'dan gelen su kanalının üzerinde, biri Dergâh Camii'nin kuzeyindeki meydana, diğeri Hasan Padişah Camii'nin batı tarafında olmak üzere iki tane su dolabı bulunmaktaydı.

Yaklaşık 3 metre çapında ağaçtan yapılmış bir çark ve bu çarkın etrafına yerleştirilmiş silindirik teneke su kaplarından oluşan bu dolapların ortasından

1940 yılında Hasan Padişah Camii'nin batı cepheden görünümü. Halil-ür Rahman suyunu üst kote taşıyan su dolapları.

1930'lu yılların sonlarında "Dergâh Bahçesi"nde görülen dönme dolap Halil-ür Rahman gölünün suyunu antik yeraltı su kanalı vasıtasıyla Harran Kapı Mahallesi'ne ulaştırmak amacıyla Nebozâde Hacı İmam Efendi tarafından yaptırılmıştır . Hacı İmam Efendi ayrıca, Balıklıgöl'den Harran Kapı mahallesine ulaşan antik su kanalı içerisine işçiler indirerek kanalın temizlenmesini sağlamıştır . (Bu bilgiler *Urfa kültürünün ve halk müziğinin kaynak kişisi, gazelhan ve mevlithan merhum Tenekeci Mahmut Güzelgöz'den 1978 yılında alınmıştır.*)

geçen mil, su kanalının iki tarafına bir metre yüksekliğinde örülmüş iki duvarın üzerine oturtulur, alttan akan su, dolabın kanatlarına çarparak dolabı döndürür ve kanatlara yakın monte edilmiş silindirik teneke kaplar su ile dolar ve dolap döndükçe bu suları üst kottaki kanala boşaltırdı.

Bu dolaplardan biri yüksek kote çıkardığı Halilu'r-Rahman suyunu, yer altı su kanalları vasıtasıyla Harran Kapı'daki Hacı Lütfullah Camii'nin güney duvarı arkasındaki çeşmeye ulaştırır, diğeri ise açığıktan akan arklar vasıtasıyla "Mec-

mue'l Bahr" bahçesini sulayarak Hasan Padişah Camii'nin tuvaletlerine taşırdı.

Bu dolapların dönerken çıkardıkları gıcırtı sesi iniltiye benzerdi. Halkımız bu inilti sesinden dolayı, bu su dolaplarına "Dertli Dolap" derdi. Elektrik ve su motoru bulunmadığından bu teknikle sular istenilen yere ulaştırılırdı. 1950'li yıllarda bu dolap sökülüştü.

Mecmue'l Bahr Bahçeleri 1950'li yılların başlarında bozulmuş, ağaç ambarlarının, garajların yer aldığı bir mekâna dönüşmüştür. Turizm Bakanlığın-

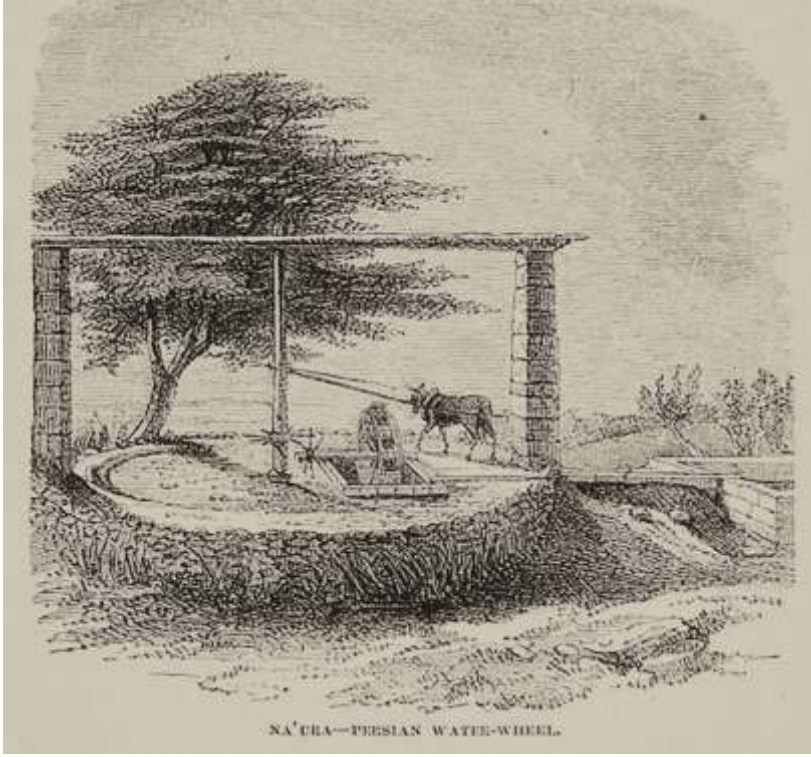
Dergâh önünün günümüzdeki görünümü

ca 1970'li yıllarda bu alan çirkinliklerden temizlenerek ortasına büyük havuz yapılmış ve çevresi yeşillendirilmiştir. 1992-1996 yılları arasında yapılan Balıklıgöl Çevre Düzenlemesi Projesi çerçevesinde bu havuz da kaldırılarak alana bu günkü şekli verilmiş ve eskiden var olan iki su kanalı ve dönme dolaplardan biri tekrar canlandırılmıştır. Bu dolap canlandırılmadan önce projeden sorumlu dönemin Vali Yardımcısı Hasan Duruer başkanlığında bir heyet Hama'ya giderek oradaki dönme dolaplarda incelemelerde bulunmuştur. Ancak yeni yapılan bu dolapta suyu aktaran silindirik kaplar bulunmamakta ve su yükseğe taşınmamaktadır. Sadece suyun akıntısı ile dönen dolap çevreye görsel bir zenginlik vermektedir.

Mecmue'l Bahr'den geçen su, Hasan Padişah Camii'nin avlusuna gelirdi. Avlunun köşesinde su kanalının üzerinde Su Dolabı bulunmaktaydı. Bu dolap da aynı sistemle çalışırdı. Dolap vasıtasıyla alınan su Caminin tuvaletlerinde kullanılırdı.

Hasan padişah camii batısındaki iki su dolabından Halil-ür Rahman gölünün suyunu antik yeraltı su kanalı vasıtasıyla Harran Kapı mahallesine ulaştırmak amacıyla Nebozade Hacı İmam Efendi tarafından yaptırılmış olanı.

Durgun suları yukarı kote çıkarmak amacıyla Beygirle döndürülen Nâ'ûra: 1858 Wood Engraving Art Na'ura Israel Middle East Persian Water Wheel Ox XGAD7 - Period Paper

2) Pazar Cami Su Dolabı

Balıkölü'nün suyu, Hasan padişah Camii'nden sonra Boyahane Çarşısı denilen yeraltı çarşısı ile burada bulunan su değirmeninden geçerek Gümrük Hanı'nın avlusundan akar, Pazar Cami'nin avlusuna gelirdi. Burada bulunan Su Dolabı zeminden daha düşük seviyede akan suyu alıp bir kanalla abdest alma yerine ve tuvaletlere taşırdı.

Pazar Cami'nin doğusuna bitişik bir Su Değirmeni bulunmaktaydı. Eskiçi Pazarındaki bu değirmen 1975 yılına kadar çalışmaktaydı. 1995 yılına kadar

çalışmadığından bazı bölümleri yıkılmıştı. 1996 yılında değirmenin batı yarısı Pazar Camii'nin abdest alma mekânına, Eskiçi Pazarı tarafındaki doğu yarısı ise iki adet dükkâna dönüştürülmüştür.

3) Haleplibahçe Nâ'ûra'sı

Haleplibahçe'deki Sakıb'ın Köşkü'nün güney doğu köşesinde, merdivenle inilen yeraltı suyunun Haleplibahçe'yi sulamak amacıyla yukarıya aktarılması için yapılmıştır. Ancak buradaki su, akarsu olmayıp durgun bir su olduğundan dönme dolap bir beygir vasıta-

ıyla döndürülmek suretiyle su üst kote çıkarılmaktaydı. 1950'li yılların başlarına kadar işlevini sürdüren bu Nâ'ûra günümüzde yoktur. Ancak merdivenle inilen su kaynağı mevcudiyetini korumaktadır.

4) Kısas Köyündeki "Nâ'ûra"ler:

Kısas Köyü Harran Ovası'nın başlangıcında ve Şanlıurfa'ya 12 km. mesafededir.

Kısas köyünde yer altı suları 1970 yılına kadar 4-5 metre derinlikteymiş. Köyün yanında açılan 4x2 metre genişliğindeki 5-6 metre derinliğindeki kuyularının içinde "Nâ'ûra" (su dolapları) bulunmaktaydı. Bu dolaplar yaklaşık 4m çapında bir çark ve çarkin etrafına yerleştirilmiş su kaplarından oluşmaktaydı. Bu çarkin ortasından geçen mil, su kanalının iki tarafına yapılmış ahşap iskelenin üzerine oturtulurdu. Bu dolabın miline bağlı yukarıya doğru ahşap veya demir çubuk çıkar. Bu çubuğun yatay uzantısı bir hayvana bağlanır ve kuyu etrafında döndürülürdü. Bu sistem, Haleplibahçe Nâ'ûra örneğinde olduğu gibi kuyudaki dolabı (çarkı) döndürürdü. Dolabın etrafına yerleştirilmiş kaplar kuyudaki su ile dolar, yükseğe çıkıp dönerken ahşap veya tenekeden yapılmış bir başka kanala dökülürdü. Bu kanala dökülen su, kanalla yürütülerek bir su deposuna taşınırdı. Bu su, civardaki bahçelerin sulanmasında kullanılırdı. Elektrik ve su motoru bulunmadığından bu teknikte depolanan su, istenilen yere ulaştırılırdı. Geçmiş yıllarda Kısas köyünde bu "Nâ'ûra"lerden 4-5 tane bulunmaktaydı. Günümüzde bu kuyular kapatılmış olup kullanılmamaktadır.

KAYNAKLAR

- A. Naci İpek., "Mecmelbehr", Bizim Urfa, Aylık Kültürel Dergi, Sayı 4, İstanbul 1995, sayfa 32-33.
- A. Cihat Kürkçüoğlu., URFA Fotoğraflarla Ewvel Zaman İçinde, Şanlıurfa belediyesi Yayını, Ankara, 2011.
- , "Urfa Mimari Eserlerine Genel Bir Bakış", Uygarıklar Kapısı Urfa, Yapı Kredi Yay. İstanbul 2002, s.109-141.
- , Şanlıurfa Su Mimarisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- , S. Sabri Kürkçüoğlu, Şanlıurfa Hanları-Çarşıları ve El Sanatları, Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Ankara, 2011.
- M. Ayhan Abamor., "Mecmû'el Bahr" (Şiir), Anzılha, Aylık Kütür ve Sanat Dergisi, Sayı 1, Urfa Ocak 1978, sayfa, 18.
- Sami Barlas., "Mecma-ül Bahreyn (Mecmelbehr)", Anzılha, Aylık Kütür ve Sanat Dergisi, Sayı 1, Urfa Ocak 1978, sayfa, 19-20.
- S.Sabri Kürkçüoğlu., "Şanlıurfa Halk İnançlarında Kutsal ve Şifalı Sular", Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 18, Ocak 2014, s. 44-55
- Kısaslı Âşık Sefai (Mehmet Acet) ile 2006 yılında yapılan görüşme.
- Şanlıurfa Uygarığın Doğduğu Şehir, Ankara, ŞURKAV Yay. No: 27.
- 1858 Wood Engraving Art Na'ura Israel Middle East Persian Water Wheel Ox XGAD7 - Period Paper
- Foto 4) HAMA Kaynak: By Bernard Gagnon-Yükleyenin kendi çalışması, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11108418>
- Foto 13) Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=N%C3%A2%E2%80%99%C3%BBra&biw=1607&bih=744&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKUewjOncOwwdfPAhVEK-MAKHUQ0DAoQ_AUIBygC&dpr=0.85#imgcr=2Yq3KSmvX2c-ZaM%3A

Şehit Nüsret İlkokulu ve 1951 Yılındaki Bir Fotoğrafın Hatırlattıkları

Mahmut KARAKAŞ
Emekli Öğretmen-Araştırmacı Yazar

Sene 1951 idi ve ben Şehit Nüsret İlkokulu birinci sınıftaydım. O zaman okul denmez, mektep denilirdi. Biz de öyle öğrendik. Şehit Nüsret Mektebi, Ulu Camiin batısında Yeni-yola veya halkın deyimiyle Büyük-yola çıkan Şehit Nüsret sokakta eski ve Urfalı ağzıyla hayat denilen avlulu büyük bir evin içinde bulunuyordu. Avlu kuzeyden güneye doğru daha uzun, doğudan batıya daha kısa idi. Aklımda kaldığına göre avlunun güney doğusunda birkaç basamakla çıkılan iki sınıfı ve kuzeyinde de iki sınıf ve bunların üzerinde çok güzel bir çardak dediğimiz üst katında da üç sınıfı vardı. Çardağa avlunun batısında sokak kapısının üzerinden geçen bir merdivenle çıkılırdı. Merdiven sokak duvarına paraleldi. Bu merdivenin altında ve sokak kapısının yanında bir de kuyu bulunurdu. Tabii bu kuyu kullanılmazdı ve üzeri daima bir tahta ile kapalı idi. Çardakta ki iki odanın arasında da bir eyvan bulunurdu.

Bizim sınıfımız, yani o zaman birinci sınıf, okul avlusunun güney-doğusunda birkaç merdivenle çıkılan kısımdaydı. Bu kısım artık harabe vaziyette tamire muhtaç bir bölümdü. Sınıf sıvaları bile dökülüyordu.

Şehit Nüsret, Urfa'nın kurtuluş savaşı sırasındaki Mutasarrıfı idi. Onu İngilizlerin isteği ile devrin hükümeti haksız yere idam ettirmişti. Onun için kendisine şehit, adını yaşatmak için ise okulumuza da Şehit Nüsret ismini vermişlerdi.

Ben ilkokula başladığımda ve her zaman, masum görünüşlü içine kapanık ve çelimsiz bir çocuktum. Bu içine kapalıktan bu satırları yazdığım 2016 Temmuzuna kadar kurtulabilmiş değilim. Bu yüzden birçok şeyden geri kaldım, birçok fırsatlar kaçırdım diyebilirim.

1950'li yıllarda okul okuyanlar çok azdı. Çünkü herkes daha ziyade para getirsin diye çocuklarını bir ustaya verir ve bir sanat öğrenmelerini isterlerdi. Tabii çocukluktan çirak verilmemezse sanatı nasıl öğrenebilecekti. O bakımdan okula pek kimse itibar etmezdi. İşte bu yüzden ki çocukların ve hatta ailelerinin dikkatini çeksin ve okul sevdirelsin diye okul idaresi, sene başlarında bando takımı ve izci kıyafetleriyle trampetler çaldırarak sokaklarda yürüyüş yaptırır, öğrencileri mahalle arasında dolaştırırlardı. Mahalle halkı ve çocuklar, ben de dâhil, -o zaman evlerde dışarı bakan pencereler olmadığı için- ya evlerin sokağa bakan damlarından veya kapılardan dışarı çıkar, sokaktan geçen izci kıyafetli öğrencilerin yürü-

yüşlerini seyredirdik. Böylece çocuklar okula heveslendirilmeye çalışılırdı. Gerçekten bizim de bu yürüyüşler hoşumuza gitmiyor değildi yani.

O zaman ilkokul erkek öğrencilerinin kıyafeti, kısa pantolon, siyah kısa önlük ve önlüğün üzerine beyaz yaka idi. Kız öğrenciler de ise uzun siyah önlük ve üzerine beyaz yaka giyerlerdi. Bayramlarda ise trampet ve izci takımı kısa pantolon ve koyu sarı gömlek ve üzerine koyu renkli kravat bağlardı.

Bizim mülk bir evimiz yoktu. Onun için her sene olmazsa da, birkaç senede bir başka bir eve kiracı çıkardık. Kiracılık yüzünden o zamanki Urfa'nın hemen birçok mahallesini geziyorduk. Eskiden geniş hayatlı evlerde ev sahibi ile kiracılar aynı avlu içinde bulunan evlerde otururlardı. Tuvalet, varsa su veya kuyu, tandırlık dediğimiz mutfak ve avlu müşterek kullanılan yerlerdi. Şimdiki gibi her aile bir dairede oturmazdı. Zaten eski Urfa'da apartman daireleri diye bir şey de yoktu.

1951 senesinde, Gerz Mahallesi'nde Geniş Sokak'ta bir tetirbede yani çıkmaz sokakta Zamanların evinde oturuyorduk. Oturduğumuz ev sahiplerinin soyadları Zaman'dı. Babaları vefat etmişti, hanımı Zeynep isminde idi. Çok muhterem bir teyze idi. Zeynep Teyze'nin; Halil, Kerim ve Kemal adında oğulları ve kızları vardı. İslim adındaki kızı aynı avluda oturuyordu ve İzzettin Demirkol'la evliydi. Ben o zaman beş yaşında ancak vardım. İslim Abla sanki benim öz ablam, İzzettin amca ise sanki öz amcamdı. Ben onları çok sevdim, onlar da beni severlerdi. Bir de oğulları vardı, adı Fethi idi. Benimle aynı yaşta idi. Onunla adeta kardeşlik. Avlunun içinde veya evlerin damlarında sağa sola koşar oynardık. Tabi bu yüzden hem benim annem, hem Fethi'nin annesi İslim Abla bize kızar, "koşmayın, etmeyin düşersiniz", derlerdi. Amma kimin umurunda, biz yine de istediğimiz gibi koşar oynardık. Yıllar sonra sanırım 1977 senesinde idi, ben artık Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirmiş ve Urfa Atatürk Ortaokulu'nda Din Kültürü öğretmelik görevimi yapıyordum. Fethi, Hac'dan dönen amcası oğlu Şavak'ı karşılamaya gitmiş, dönüşte trafik kazanında ikisi de vefat etmişti. Taziyelerine gittiğim zaman Fethi'nin babası İzzettin Amca bana sarılmış hüngür hüngür ağlamıştı. Hem ağlıyor hem de:

-Mahmut, git yan odada kardeşinin süpha yemeğini ye, diyordu. Çünkü biz Fethi ile kardeş gibi idik. İşte o anda ben de artık kendimi tutamamış onunla birlikte hüngür hüngür ağlamıştım. Ama yemek ise ne mümkün, odadan çıkmamla soluğu sokakta aldım. Allah hepsine rahmet eylesin. Âmin.

1951-1952 öğretim yılında okula beni ağabeyim kaydetti. Çünkü o zaman ağabeyim Şehit Nüsret İlkokulu beşinci sınıftaydı. Evimize de en yakın okul Şehit Nüsret İlkokulu idi. Babamız değirmenlerde işçilik yapardı. Onun için bu gibi işlerle uğraşmaya vakti de yoktu, bilgisi de yoktu. Çünkü kendisi okuryazar olmadığı gibi ömrü o zamana kadar hep köy değirmenlerinde geçmişti. Ben beş yaşına geldiğim, kendimi bildiğim dönemde artık köy değirmenlerini bırakıp şehirdeki değirmenlerde usta olarak çalışmaya başlamıştı.

Okullar derse başladığında, İlk gün, ağabeyimin yanında okula gittim. Zil çaldı, öğrenciler bahçede sıra oldular. Yeni kaydolan çocuklar da bir tarafta sıraya konuldu. Öğret-

menlerinin arkasında, onu takip ederek sınıflarına çıktılar. Ben de aralarında idim. İlk saat sınıfta oturduk. Kendisini tanıyamadığım bir öğretmen bize okul hakkında konuşma yaptı. Okulu tanıtmaya çalıştı. İlk teneffüs zili çalınca yine birlikte sınıftan bahçeye çıktık. Ben, sınıfa pek ısınmamıştım. Ağabeyimi bahçede gördüm. Onlar beşinci sınıf olduklarından dışarıda kalmışlar, bahçenin düzenlenmesini yapıyorlardı. Ben hemen ağabeyimin yanına koştum ve ona:

-Ben acıktım, eve gideceğim! Dedim. Ağabeyim her ne kadar:

-Şimdi olmaz, okul dağılınca eve gider, karnını doyurursun. Dedi ise de söz dinlemedi. O yüzden,

-Peki, öyleyse git, karnını doyur, hemen gel haa. Dedi.

Bunun üzerine hemen evin yolunu tuttum. Evde niye geldiğimi sorduklarında, ağabeyime söylediğimin aynısını onlara da söyledim. Evde ne varsa karnımı doyurdum. Zaten niyetim yemek değil, okuldan kaçmaktı. O gün artık okula gitmedim. Ertesi gün ise okula yine gitmek istemiyordum. Annem ve ağabeyim bana okulu sevdiiren birçok konuşmalar yaptılar.

-Oğlum, diyordu annem. Okula gidince yazı öğreneceksin, büyük adam olacaksın. Diğer taraftan ağabeyim de:

-Okulda oyun oynayacaksın. Arkadaşların olacak, onlarla oyun oynayacaksın. Çok iyi bir öğretmen gelmiş, seni dövmez. Diyordu. Hâsılı çok dil döktüler, çekingenliğimi gidermek için. Nihayet beni okula gitmeye tekrar ikna edebildiler. Daha doğrusu, iknadan ziyade,

Annemin:

-Okuldan kaçtığını baban duyarsa, seni çok döver. Demesi üzerine, baba korkusundan, istemeye, istemeye okula gitmeğe razı olmuşum.

Ertesi sabah istemeye, istemeye de olsa, ağabeyimin yanında okulun yolunu tutmuşum.

Öğretmenimiz Sevgi Hanım isminde genç bir bayan öğretmendi. Galiba İstanbullu idi. Okula da yeni gelmişti. Hem kendisi öğrencilerini sever, hem de öğrencileri kendisini sevdi.

Bizim çocukluğumuzda Urfa'da trahom hastalığı çoktu. Bu yüzden birçok kimsenin gözleri rahatsızdı. Okullar da trahomlu ve trahomsuz diye ikiye ayrılmıştı. Çünkü trahom buluşucu idi. Bizim okul trahomlu okul idi. Bu bakımdan okulumuzda trahom kontrolü yaptılar ve trahomlu olmayanları başka okullara gönderdiler. Biz trahomlu olduğumuz için okulumuzda kaldık.

Artık Şehit Nüsret İlkokulu'nun öğrencisi olmuştuk. Günler geçtikçe okumayı ve yazmayı öğreniyorduk. Öğretmenimiz Sevgi Hanım, okulun açılmasından iki üç ay kadar sonra bir gün sınıfımızı balıklığöle geziye götürdü. O zaman balıklığöllerin büyüğüne Halirürrahman, küçüğüne Aynizeliha denilirdi. Balıklığöl ismi 1980'li yıllarında söylenilmeye başlanmıştır. Öğretmenimizle sınıfça gittiğimiz bu gezi sırasında gölün kenarındaki zarif bir cami olan Rızvaniye Camiini tanıdım. Hem Halilürrahman ve hem Aynizeliha göllerini de o zaman gördüm. Önce Aynizeliha gölünün kenarında oturduk. Orada epeyi vakit geçirdik. Sonra bu göllerin biraz daha

Şehit Nüsret ilkokulu eski binasının avlusunda beşinci sınıf öğrencileri beden eğitimi dersinde 1951

1. sınıfta çektirdiğimiz fotoğraf. Ben, duvardan taraf öndeki sıranın kenarında oturuyorum. Öğretmenimiz Sevgi Hanım

batisına gittik. Yani şimdi Halilürrahman gölünün batısında göle bitişik olan yarım kubbe dediğimiz medresenin batısında birkaç basamakla inen eyvan gibi bir yer vardı. Eyvanın duvarı mozaiklerle kaplı idi. Tavanı beşik tonozdu. İçinden bir-bir buçuk metre genişliğinde dere içinde su akıyordu. Ellerimizi suya batırarak serinliyor, suyun tadını çıkarıyorduk. Bu akan su yarım kubbenin içinden geçer göle yetişirdi. Mozaiklerle kaplı bu eyvan yanında da epeyi oturduk. Şimdi söylediğim eyvanın yeri dümdüz olmuştur. İzi bile kalmamıştır. Benden birkaç yaş daha küçük yaştaki kimseler orayı görmemişlerdir bile. Zaten o bölgede son senelerde yapılan kazılarda hep zemini mozaiklerle süslü tarihi eserler meydana çıkmıştı.

Yine o senelerde Halilürrahman gölünün güney kenarında üç dört ev de vardı. Bu evler gerçekten çok güzel binalardı. 1957-58 yıllarında Urfa Valisi Kadri Eroğan tarafından gölün suyu için mahzurlu görülerek yıkıldı.

Günlerden bir gün öğretmenimiz sınıfa bir fotoğrafçı getirdi. Fotoğrafçı o gün sınıfça bizim fotoğrafımızı çekti. Birkaç gün sonra da fotoğrafçı, çantasında fotoğraflarla sınıfa girdi. Öğretmenimiz çektiğimiz fotoğrafları alarak her birimize bir fotoğraf verdi. Bu bizim çektiğimiz ilk fotoğraftı diyebilirim. Birçok arkadaşımız fotoğrafı bir zaman sonra belki de kaybetti. Çünkü bundan birkaç sene önce yani zannederim 2012 senesinde ilkokuldan sınıf arkadaşım Mehmet Böke benden;

-Mahmut demişti, ilkokul birinci sınıfta iken sınıfça çektiğimiz bir fotoğraf vardı. O fotoğraf sende hala duruyor mu? Diye sormuştu. Ben de;

-Evet, duruyor, dedim.

-Onu bana verir misin? Dedi. Ben eski bir ilkokul arkadaşımın bu isteğini kıramazdım. Mehmet Böke, ilkokul ve liseden arkadaşım.

Hemen;

-Olur, veririm. Dedim. Ve ertesi gün fotoğrafı kendisine verdim.

2016 yılı başlarında bir gün oğlum Muhammed Salih, Şehit Nüsret ilkokulu mezunları diye internette bir fotoğraf yayımlandığını söyledi. Çünkü benim de Şehit Nüsret mezunu olduğumu biliyordu. Hatta ben bütün çocuklarımı da Şehit Nüsret ilkokulu'nda okutmuşum. Kendisine o fotoğrafı bana

indirmesini istedim. Fotoğrafi indirdi ve bana getirdi. Arkadaşım Mehmet Böke'ye verdiğim fotoğraftı. Fotoğrafa baktım, baktım. Uzun, uzun baktım. Sanki fotoğrafı ilk defa görüyormuşum gibi baktım. Bana o kadar güzel, o kadar tatlı geliyordu ki. Karşımda sıraları doldurmuş ilkokul birinci sınıf kız ve erkek sınıf arkadaşlarım...

Çoğunun şimdi ismini hatırlamıyorum. Bir kısmının da yüzlerini hatırlamıyorum. Ama tanıdıklarımı da iyi hatırlıyorum. Sıraların arasında öğretmenimiz Sevgi Hanım ayakta durmuş gülümsüyor. Sıraları o minicik ve masum yüzlü çocuklar doldurmuştu. Ben duvar kenarında öndeki sıranın kenarında oturuyorum. O anda sanki eski günleri yaşıyordum duygusuna kapıldım. Adeta fotoğraf canlandı ve benimle konuşmaya başladı. O zaman birden gözlerimin dolduğunu anladım, ağlıyordum. Sevinçten mi, hüzünden mi, hasretten mi? Neden ağladığımı bilmiyorum. Sanki sevdiğine kavuşmuş biri gibi ağlıyordum. Hâlbuki fotoğraf yanımda kaldığı zamanda ben böyle duygulanmamıştım. Allahım! O günlere geri dönmek acaba böyle bir şey midir..?

İşte bu duygu ile ağızımdan şu mısralar dökülmeye başladı:

Bir fotoğraf çeldi aklım eyledi hayrân beni
Aldı aklım geçmişimle etti imtîhân beni

Çok zamandır görmemişim böyle bir câzip resim
Gözlerimden aktı yaşım eyledi giryân beni

Seyrederken dostlarımın hasret ile resmini
Canlanan o hâtîrâlar sardı an be an beni

Bir sınıf öğrenci dolmuş bir fotoğraf içine
Gözlerinden sevgi parlar yandırır candan beni

Arkadaşlar hep berâber bir de öğretmenimiz
Sanki gözlerler uzaktan durmadan her an beni

Der Nebih ey arkadaşlar resm içinden ben size
Her nazar attıkça eyler ânılar biryân beni

O zaman her sene üç karne alınırdı. Bu karnelerden her

Okulun izci takımı, öğretmenleri Fethi Toker ve Mustafa Aydın'la birlikte Şehit Nüsret İ.O. avlusunda bayram hazırlığında

halde ikinci karne sırasında bizim okulu tamir ettikleri için bizim sınıfı büyük yoldaki Cumhuriyet İlkokulu'na gönderdiler. Cumhuriyet ilkokulunun binası da eski çok güzel tarihi bir bina idi. Fakat ne yazık ki sonradan onu yıktılar, yerine betonarme bir bina diktiler. Orada bir karne dönemi kaldık, tamir bitince tekrar kendi okulumuza geri döndük.

Şehit Nüsret İlkokulu'nda okuduğum 1951-1956 senelerinde okulumuzun başöğretmeni Ali Galip Aksoy'du. O zaman ilkokullarda müdürlere başöğretmen denilirdi.

İkinci sınıfta bizim Sevgi öğretmenimiz gitmişti. Yerine Mustafa Aydın adındaki bir öğretmen geldi. Bu öğretmen de iki ve üçüncü sınıfta bizi okuttu. Dördüncü sınıfta lise Mezunu vekil öğretmen olarak Faruk Barut geldi. Bir müddet sonra aynı sınıfta iken Necdet Akçar bize öğretmen oldu.

1955-56 yılında Biz beşinci sınıfa geçtiğimizde, Şehit Nüsret İlkokulu Basmahane denilen biraz daha kuzeyde ki üç katlı müstakil tarihi bir binaya taşındı. Tabii, o eski okul binamız da sanırım bir vatandaşa ev olarak satıldı.

Beşinci sınıfta da Fethi Toker adındaki öğretmen bizi okuttu. Bu öğretmenimiz daha sonra üniversiteye geçerek profesör olmuştur.

O zamanlar ilkokul beşinci sınıf sonunda bitirme imtihanları yapılırdı. Yine o zaman sınav denmez, imtihan denilirdi. Biz de 1955-56 yılında bu imtihanlara girdikten sonra beşinci sınıftan mezun olduk, şahadetnamemizi yani diplomamızı aldık. Artık Ortaokula kayıt olacaktık. İlkokul arkadaşlarımızın bir kısmı ilkokulu bitirdikten sonra ortaokula gitmedi. Bir kısmı ise ortaokula giderek tahsile devam etti. Ama ilkokul beşinci sınıf sonundaki imtihan sınıf arkadaşlarımızı son görüşümüz oldu. Çünkü bu imtihandan sonra ilkokul arkadaşlarımızın birçoğunu bir daha görememek üzere ayrıldık.

Aradan tam 65 sene geçmiş, ben şimdi 70 yaşındayım. Sizi çok özleyorum benim ilkokul arkadaşlarım.

Cumhuriyet İlkokulu tarihi binası.

1955 yılından sonra Şehit Nüsret İlkokulu Basmahane binasında

Mihneti zevk edinen Dostum: Şair ve Yazar MEHMET HULUSİ ÖCAL

Ahmet Naci İPEK
Yayıncı-Gazeteci-Yazar

1938 yılında Urfa'da doğan, Rabbimiz'in insanlara lüt-fetmiş olduğu bazı hasletleri kavrayan ve yaşayan bir insandı. Sakin, asude dünyasında, gönül hoşluğu ile yaşar, etrafına tefekkürle bakar ve kendi kozasını kendi özerdi.

Belki, biraz da zamanın dışında ve ötelede yaşardı. Gönül kırmaz, insan kadrini bilir, gönüldaşları ile sohbetleri-ne doyum olmazdı.

Rahmetli abisi Hüseyin Efendi dişçi kalfasıydı. Kendi-sinin de arzusu diş hekimi olmaktı. İlkokuldan beri buna ni-yetlenmiş, umutlanmış ve azmetmişti. İki kardeşin birlikte çalışmak amaçları idi. Ama kader Mehmet'i veteriner yaptı. Sevdiği hayran olduğu Mehmet Akif'in mesleğine intisap etmiş oldu. Ağabeyi Hüseyin Beyle de (Rüştü Öcal'ın ba-bası) dosttuk. Babalarımız da arkadaşlardı.

Veteriner Fakültesine kaydolduktan bir hayli sonra ken-disini gördüm, ayaküstü selamlaştık, durumunu sordu-ğumda "Kismet ağabey başarmaya çalışacağım" dedi. Ben de, "Sen okuyan birisin; adaşın Mehmet Akif'in mesle-ğine intisap ettin, umarım onun gibi şiire de yönelirsin ..." dediğimde yüzünde tatlı bir tebessümle ama içtenlikle "- Amin!..." diyerek ayrıldı.

O anki masumiyetini ve simasındaki umut dolu tebes-sümü hala hatırlarım.

Zaman geçti... 1952 yılında URFA gazetesini çıkarı-yordum. Urfa'nın sorunları diye bir anket sayfası açtım. Mehmet elinde bir zarfla geldi. Utangaç ve çekingen bir hali vardı. Buyur ettim çay içerken elindeki zarfı uzattı. "Abey an-kete bir yazı yazdım, bilmem nasıl?..." diyerek zarfı uzattı, açarken hemen kalkıp gidiverdi..

Gidişini anladım; utanmıştı.

Yazıyı okudum, diğer gelenleri iç sayfalara koyarken kendisine teşvik olsun diye birinci sayfadan neşrettim. 26 Şubat 1952 günü yazı çıktığı günkü mutluluğunu anlatacak kelime bulup, ifadeleştiremiyorum. (Bu gazetede, bir gün sonra "Urfa İl Halk Kütüphanesi"nin açılış haberi de yer alı-yordu.)

Aradan zaman geçti, devran döndü ŞRT TV yeni kurul-muştu. Kendisi ve birkaç müzisyen arkadaşla ESKİ DOST-LAR diye bir program yaptık... TV yöneticisi Mustafa Keş-küş idi. Program çok beğenildi, popüler oldu

Mesleğinde ihtisas yaptı. Birçok ilde, Urfa'da Et Balık Kurumu Müdürlüğü görevlerinde bulundu.

Vee.. Emekli oldu. Daha çok görüşme fırsatımız oldu. Bu arada yazdığı şiirlerden bazılarını bana gönderirdi, neş-rettirirdim.

Devamlı bir sıra gecemiz vardı, sıraya katılımı hastalığı-na kadar devam etti.

Bu arada ben ÇİĞKÖFTE'miz hakkında bir kitap yaz-mak niyetinde idim. Bu hususta epeyce materyal, anekdot toparlamıştım, derlemeye fırsat bulamıyordum. Bu arada düşüncemi kendisine açtım. Tereddüt etmeden (-Zor bir iş...) dedi. Fakat ben işi bırakmadım, bazı müşterek dostla-rı, kendisini iknaya gönderdim. Bir ara kendisine "Bu çiğ-köfte konusu, Urfa meselesidir. Bak her taraftan çiğköfteye sahip çıkılıyor. Gel bunu sen tescil ettir." dedim. Yapacağın-dan ümidvardım.

Bir gün bendeki tüm notları topladım kendisine ver-dim. "Bak senin hem zamanın var hem de veteriner olman

Halil Biner, A.Naci İpek ve M. Halusi Öcal bir Halfeti Gezisinde

M. Hulusi Öcal ve A.Naci İpek birlikte

bakımından eti her yönü ile en iyi bilen, en iyi anlatan sende başka kim var? Birkaç ayını bu işe ver, olursa neşrini de ben üzerime alıyorum, olmazsa sonra düşünürüz...” dedim.

Kırmadı beni, aldı (Bak ağabey mahcup olmayayım, yazacağım ama zaman veremem üç ay beş ay... Belki de üç beş yıl sürer...) dedi. “Muhterem dostum birbirimizi bilmezmiyiz, zorlama yok ama her geldiğinde eline bakacağım dosya var mı yok mu? Diye.

Gülüştük, selamlaşarak ayrıldık. Zaman hayli geçti... Ne ben sordum ne de O nasıl çalıştığını söyledi. İkimiz de ketumduk.

Veee Günün birinde gelişinde elindeki dosyayı gördüm, anladım. Kendisi bir şey söylemeden, “Bak bitti işte... Teşekkürlerimle kutluyorum!” dediğimde, “Hele bak, bir şeye benzemiş mi? Dedi.

Ben de “-Benzememesi mümkün mü, yazarı kim?” dediğimde, tüm bedeni ile gülümsedi. Oturmaktan gitti.

Yazdıklarını okudum; mükemmeldi...

Kitaba benim de imzama koymuştu

Uzun tartışmalardan sonra kendisini ikna ettim ve önsözünü yazmayı bana bıraktı.

Önsözüne şöyle başladım:

“Kadim dostum Mehmet Hulusi Öcal’ı kutluyor, teşekkür ediyor, sağlıklar diliyorum. Çünkü yıllardır meydana getiremediğim ÇİĞKÖFTE’imizin destanını yazarak beni külfetten kurtardı ve bir lütfekârlıkta da bulunarak yayınlamak onurunu bana bahşetti. İdealim olan ÇİĞKÖFTEMİZ’in kitabını Sayın Öcal’ın yazabileceğine inanmıştım. Sohbetlerimiz esnasında söyledim, görevi gereği zamansızlıklardan bahseder fakat (-Yazmam...) demezdi ve yazdı.”

Böylece ÇİĞKÖFTEMİZ kitabı bitmiş oldu...

Rahmetli dostumun 1995’te verdiği dosyayı 1997’de “ÖZELLİKLERİ VE GÜZELLİKLERİ İLE ÇİĞKÖFTEMİZ”i Özlem Kitabevi yayını olarak neşretmek zevkini tadıp, mutluluğunu beraberce yaşadık.

Kitap her kesimden ilgi gördü. Bilhassa ulusal gazetelerin ilgisi ile tüm yurttan tanındı. Böylece çiğköftemiz tescil edilmiş oldu.

Zaman akıp giderken dostluğumuz da samimileşip

pekleşiyordu. Bir gün evlerine gitmek kismet oldu. Kitap dolu çalışma odasında çay içerken gözüm yan duvardaki bir çerçeveye ilişti. Kalkıp baktım... İnanamadım... Yazısının çıktığı Urfa gazetesi idi. Yüzümü kendisine döndüğümde gözlerinin ışıltısı ile tebessümünü dimağına nakşettim. Anlatılmaz bir an yaşıyordu. Ben de duygulandım ve birbirimize sarılarak öpüştük. Yerlerimize oturduğumuzda aynı duygusallık ve tebessümle, “Abe, o benim GAZETECİLİK DİPLOMAM’dır. Bu yazının yayınlanması bana güç ve umut verdi”, dedi.

Gözlerim dolu dolu oldu, “beni sevindirip mutlu ettin, kardeşim” diyebilirdim.

İşte bizimki böyle bir dostluktu Yani eski dostluk. Bir gül bile atıp, birbirimizin hatırını kırmamıştık...

İdraki ile İrfanı ile Urfa ve dost sevgisi ile bütünleşmişti. Doğruluktan, bildiğinden şaşmazdı. Ama aniden de tepki vermezdi. Yeri ve zamanı gelince kendine özgü efendiliği ile dillendirir veya köşesinde haykırırdı. Bir anekdot:

2001 yılı başları...

Urfa meseleleri hakkında bir toplantı yapıldı. Mekân da Şair Nabi Kültür Merkezi idi. Tüm daire müdürleri, kaymakamlar ve belediye başkanları, sivil toplum kuruluşları, halktan bazı kimseler ve dolayısıyla basın...

Sayın Vali Başkanlığında Urfa her yönü ile tartışılıyor, eksiklikler, yapılması gerekenler masaya yatırılmıştı. Sivil Toplum Kuruluşları ile basın ve halk temsilcileri atakta, ilgililer ise ekseriyet ile müdafaada idiler. İsmi vermeyeyim bir daire müdürü konuşmasında çok pembe bir tablo çizdi. Yaptıklarında noksanlıklar yok, artılar var diye kendini allayıp pulladı. Rahmetli Öcal ile yanyana oturuyoruz. Anlatılanları dinledikçe, bakışarak tebessüm ediyorduk.

Konuşmacının konuşması bittikten sonra anlatılanlar karşısında herkes suspus olmuştu. Ben dayanamayarak söz istedim.

“Sayın Müdürümüz bize güzel fantastik bir filmin senaryosunu anlattı. Oysa gerçek ortadadır. Kendisi ise hiçbir iş yapmamış, eğer teşkilatında bir tek çivi çaktırmışsa, ben buradan haykırıyorum, benim başıma o çivilerden yüzlerce çaktırsın...” diye isyan ettim. Sözüm bittiğinde arka balkondan birileri (Nankör... Müdür kadar başına taş düşsün...) diye haykırdı.

Ben afalladım; Rahmetli dostum beni oturttu. Etrafa baktım, tasvîkâr bakışlar gördüğümde ertelemedim, sustum.

Çıkışta Rahmetli Dostumla elele idik herkes beni tebrik ediyordu.

Birkaç gün sonra, Öcal dostum ziyaretime geldiğinde bir zarf verdi. Aldım açmak isterken “Abi ben gittikten sonra aç ve bu burada kalsın...” dedi. Gittikten sonra zarfı açtım. İçinden şu dörtlük çıktı.

NACİ İPEK’in BAŞI

Bir baş ki; gece gündüz URFA’yı düşünen,

Çakılacak bir çivi, fakire aş düşünen,

Billahi iflah olmaz bin kere "HACI" olsa;

Bu başı şaş düşünen, bu başa taş düşünen...

Dörtlüğü okuduktan sonra arkasından, “Ey kardeşim sen bir ummansın... Dostluğunun da memleket sevdaının da hakseverlik ve vefanın da sonu yoktur.” dedim.

URFA

Günlük Siyasal Edebi Tarafsız Gazete

2 Ekim 1953 Perşembe

Dünyada gerçi olmalı bir şey-
de kârimiz
U-bâda belki olsa gerek itihâ-
rımız

ATSİZ

Kuruluş tarihi 26 Şubat 1952

Yıl: 1 — Sayı: 40

Şimdilik Haftada İki Çıkar

Sayısı 5 Kuruştur.

Değercik

Yedek parça meselesi

Urfa'mız Türkiye ziraat ih-tisalinde büyük bir rol oynamaktadır. Bilhassa bu yıl kaldırılan mahsul, bu hakikatli bir daha ortaya koymuş oldu.

Bütün yurt ziraatı gibi, Urfa ziraatı da tekniklaştırmak esaslı hamleler yapıyor. Kurumlar ve döven Urfa için de artık masıye karışmaya başladı. İstikbalin müreffeh Türkiye'sinde, Urfa'nın ve Urfa'nın mukadderatında, hiç şüphesiz motor büyük bir rol oynayacaktır.

Vaziyet bu lken, koca bir traktör veya biçer-döver ufuk bir arıza yüzünden haftalara avare durmaya mahkum oluyor. Ve böylece hem randıman düşüyor, hem de zaman kaybı oluyor.

Başka bozulan bir motorun yedek aksamını ya komşu illerden veya büyük merkezlerden getirtmek mecburiyeti vardır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu hal büyük masraflara yol açmaktadır. Delaysızla bütün çiftçilerin işleri aksamaktadır.

İlimizde birçok ziraat alet ve makinelerini satan acentalar olduğu gibi birde "Ziraat Donatım Kurumu", non şubesi bulunmasına rağmen her nedense aksarı yedek aksam bulunamamaktadır. Birce, kurulması kararlığı olan büyük "tamir atölyesi", kadar, kâfi miktarda sayar tamir atölyelerine de şiddetle ihtiyaç vardır. Ama daha evvel, her marka ziraat alet ve makinelerinin yedek parçaları bulunmak şarttır...

Soyun Tarım Bakanı Nedim Ökmen'in bugün şehrimize gelmesi muhtemel olduğundan, yukarıdaki şartları yazarak dikkat nazarıları ne her şeyden evvel oraya çıkması bir vazife sayarız.

A. N. İBİK

Bedeva meşhurluk

TOLUNAY

Şu İstanbul gazeteleri insanı bir günde meşhur ediyorlar doğrusu. Hani şöyle böyle meşhurlardan da değil hani. Dünya çapında meşhur ediliyorlar.

Meseleyi sizde dayandırmışlardır. Hoş zaten dayanmayan kalmadı ya. Sagırsatan bile dayınmışlar.

Mesele şu... D.P. Milletvekillerinde biri ayak-larına giydik terlikler ge o ç i r e r e k pijama ile Ankaradan en kalabalık caddesinden geçip büyük lokantılardan birine yemek yemeye gitmiş. Yolda kendini gören bir gazete fotoğrafçısı bir kol hareketle adamcağının sokak ortusunda pijama

ile rosinini almış. Almış ama, aldığı gibi gazetelere vermiş. Gazetelerde resimle, yazı ile, fikra ve nüktelerle bahşede ede bitiremiyorlar haliyle...

Bilmiyoruz ama, Ankaralı ve İstanbul gazetecileri Urfa'mızda olsalardı ne yaparlardı acaba?

Ne tuhaf terlik!.. Aynı devirde ve aynı hükümetin idaresindeki İki şehirde birbiri garip-özen bir kıyafet, diğerinde hoş gidiyor.

Yoksa, pijama ile sokaka çıkan bir Milletvekili olduğu için mi bu kadar alaka topladı?

Allah versin, gözümüz yok ama, niçin öyle olsun?

Tarım Bakanı geliyor

Tarım Bakanı Sayın Nedim Ökmen bugün Urfa'ya gelecektir. Bakan ilimizde yeni kurulan teknik teşkilatın gelişmelerini yakından tekkik edecek ve şgleden sonra Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğine gidecektir.

Kütüphane bugün açılıyor

Her hazırlığı tamamlanmış olan ilimiz kütüphanesi, bugün Tarım Bakanının şehrimize gelmesini müteakip merasimle açılacaktır.

Urfa aydınlarının hizmetine girecek olan kütüphaneyi bu gibi müesseselerin takip etmesini temenni ederiz.

Milli Eğitim jeep alıyor

Haber aldığımızı göre M. E. Müdürlüğüne bir jeep alınması için Bakanlıkta mürşade gelmiş ve iş formalitenin tamamlanmasına kalmıştır.

Uzun yıllar ihmale uğramış olan Urfa'mızın kalınmasında çok önemli yeri olan ve her bakımdan ilimiz kültürüne faydası olacağı aşikâr bulunan bu jeepin bir an evvel alınması şşyanı arzudur.

ANKETİMİZ

Gelen Cevapları Sırayla Neşrediyoruz

İlimizde Halli gereken Önemli Üç Davası

Her Urfa'ya göre, Urfa'nın halledilmesi gereken birçok davaları vardır. Kendi kanaatine göre en önemli üç tane şşlardır:

1 — YOLLARIMIZ:

Diyebiliriz ki, Türkiye sınırları içinde Urfa hemen en bozuk yollara sahip bir ildir. Bu yollardan kısya giderken çamurda saplanır kalırsın; yazın geçersen torşan bir adam olup çıkarırsın.

Aynı zamanda bu yollarda nakliyyede gayet güç ve pahalıya mal olur. Zira normal ömrü 10 yıl olan bir kamyonu bizim yollar 3 yılda hırpalar. on bin km. yapması lazım gelen bir lastik dört - beş bin km. de parçalanır.

Bu ise, zararın bazı kimselerce bilinmeyen, daha doğrusu bilinmek istemiyen

en büyük kusurudur.

Urfa'nın her bakımdan yerinde enyemesinde yolunluğun büyük tesiri olmuştur.

2 — Parti Anlaşmazlığı: Şehrimizin ana davalarından biri de şşursuz parti kavgalarıdır.

Müfrit partililik zihniyetinin yerini makul partililik anlayışının alması elzemdir. Zira her şeyden evvel milli davalar ve memleket meseleleri münakaşa edilmelidir.

3 — KIYAFET:

Şşon olarakta kıyafet meselesine işaret edeceğim. Şşon bir kaç yıl içinde alebildiğine çoğalan entari ve şşalvarlılar arasında pantolonlular hiç mesabesinde. Niçin Urfa 63 vilâyet içinde bir istisna teşkil etsin?

İşte biz bunların hallini istiyoruz ve istemekte haklıyızdır. Mehmet ÖCAL

▲ A.Naci İpek ve M. Hulusi Öcal Edessa Kültür Dergisi Kurulunda

▲ Şair ve Gazelhan Yusuf Bilgin, M.Hulusi Öcal ile birlikte

Tabiatını bildiğim için bu konuyu kendisi ile konuşmadım.

Acı kader, 29 Ağustos 2016 günü vefatında yanında olamadım.

Taziyesinde bulunamadım. Bunlar içimde bir ukde olarak kaldı. Bu yazıyı da rahatsızlığım dolayısıyla geciktirerek yazabildim. Ve 15 yıl önce yazdığı bu dörtlüğü arşivimden çıkararak, dualarla ak pak hatıralarını anarak siz okuyucularıyla paylaşıyorum.

Bu arada kendisi Hizmet Gazetesinde kendi üslup ve çeşliliği ile Urfa'nın derinliklerini dizim dizim sıralıyordu. O'nun köşesinin ismi "RABITA" Benimkinin ise "BAŞKA URFA YOK!" idi...

Gazeteci idik basın toplantılarına gidiyor, itibar görüyorduk ama yazılarımız, dillendirdiğimiz konular önerilerimiz havada kalyor bazen zülf-ü yâre dokunduğumuzda tarizlere de hedef oluyorduk.

Ama gönlümüz ve vicdanımız rahattı.

Zira davamız Urfa ve Urfalı idi...

Bir Anekdote daha...

Hizmet Gazetesi, onun anısına 22 Şubat 2007 tarihinde bir gece düzenledi. Konuşmacılar arasında Harran Üniversitesi Rektörü Sayın Uğur Büyükburç'da vardı. Sayın Rektör (- Ben Urfa kültürünü Mehmet Öcal dostumdan öğrendim...) dediler.

Bu cümle derin ve düşündürücüdür. Bilgiliğinin tescilidir. Hele Urfa üzerine yazdıkları ile tasavvufi şiir ve nat-ı şeriflerinin anlam derinliklerine kolay kolay inilemez.

Rahmetli dostumuz şiirlerinde ve yazın hayatında kendi tarzını oluşturdu ve dışarı da çıkmadı. Peygamberler diyarının manevi havası ile olgunlaşan gönül meyvelerini, görev yaptığı şehirlerin halkına da tattırdı. Uğradığı her noktada şiirler yazdı, anılarını bıraktı. Tarifi yapılmayan şiiri, şiir güzelliği ve duygusallığı ile bizlere tattırdı.

Tüm şiirleri gönlümüze BAHAR, SEVGİ ve İNANÇ taşıdı.

1990 yılında Amasya' da yazdığı NA'T-I ŞERİF'i Diyanet İşleri Başkanlığınca ödüllendirilmiş bir şaheserdir.

...

Kur'an... Her çağ'dan ileri, gerçek kurtuluş O'ndadır. Nadanlarca öz manası, lafz'ı bilinmez Efendim..."

...

Bu beyiti, 36 sene evvel yazmış olan rahmetliyi bu yazıyı yazarken dua ve şükranlarla anıyorum; üzerinde düşüne-rekten...

O... Kendini bilen vakarlı bir irfan sahibi idi...

ŞURKAV Kütüphanesinin 1995 yılında oluşturulmasında gönüllü olarak görev aldı. Kütüphaneye gelen gençlere ve araştırmacılara 2004 yılına kadar gönüllü olarak hizmet sundu. 2000'li yılların başlarında bazı aksaklıklar oldu, maddi sıkıntıya düştü. Dayanıyor, kaldıramıyor, düşünce baskısından kurtulamıyordu. Çünkü bu iş, onuruna, akidesine ve inancına aykırı idi. Bir sohbetimizde, "Takdir böyle imiş, bunda bir hikmet olsa gerektir, belki de bir imtihandır. Tevekkül ile sabretmekten başka çare ne?..." dediğimde, acı bir tebessümle elimi tuttu... Gözleri dolu dolu, titrek bir seda ile "Abey, dediklerini biliyor ve anlıyorum. Artık mihneti kendime zevk edindim..." dedi, elleri ellerime kilitlendi, bir-birimize sarıldık... Ondan sonra 2007 yılında hastalandı. Felç oldu.

Artık koca çınar, inançlı ve sevgi dolu insan çökmüştü. Hastalığı da çileli geçti.

Umarım, Na't-ı Şerifin müellifi, "-Efendim!..." diyerek şefaate dilediği Fahr-ı Kainat Efendimiz'in şefaatine, Rabbimizin affına nail olmuştur.

Dualarımız sana, sen gönlümüzdesin Ey Dostum!..

Sana karşı vefasızlık ve bigâneliğimizi de affet...

Kabrin nur ala nur, mekânın cennet olsun.

Çünkü Sen, mihneti kendine zevk edinen, görevi namus bilen dostumdun... Ruhun Şad, Mekânın Cennet olsun.

FATİHA!..

Urfalı Bestekârlar: 22 HALİL ALTINGÖZ

Abdullah BALAK
Halk Kültürü Araştırmacısı
Bestekar-Söz Yazarı

1965 yılında Şanlıurfa'nın Eyyubiye Mahallesi'nde doğdu. Babası Mehmet (Şevki Hafız) Annesi Zeliha Hanım'dır. Dokuz çocuklu ailenin ilk evladıdır. İlk ve orta öğrenimini Urfa'da tamamladıktan sonra, Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Müzik Bölümü'nden mezun oldu. Fatma Hanım'la evli olup üç erkek, bir kız çocuk sahibidir. Çocuklarından Üniversite eğitimini bitiren Şevki keman, Emre ud çalmaktadır. Hilal üniversiteye, Melih orta öğretime devam etmektedir.

MÜZİK HAYATI

Müziğe 1980'li yılların başında Klasik Türk Müziği ve Ud eğitimi alarak başladı. İsmail Gün, Kanuni Abdülkadir Erel, Udi Mahmut Öncel, Tenekeci Mahmut Güzelgöz, Av. Doğan Güllü-

oğlu, Abdullah Balak, Mercan Özkan, Mehmet Tahir Görgün, Fatın Bereke-toğlu gibi hocalardan istifade etti. Şanlıurfa'da sıra gezdiği çoğu müzisyen olan arkadaşlarıyla yıllarca müzik meşklarinde bulundu.

Urfa gazel ve tekke musikisine vakıf olan babasından (Şevki Hafız) Urfa gazelleri ve çifteleri (ilahileri) konusunda istifade ederek çok sayıda derleme yaptı. Tüm kardeşlerinin sesi güzeldir. Mehmet Emin konservatuar mezunu olup keman çalmakta, İsmail ile Cahit ud çalmaktadır.

Klasik Türk Müziği ve Türk Halk Müziğini yıllardır beraber yürüten sanatçı, 1990 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korusunda, ses sanatçısı sınavında başarılı olup göreve başladı. Ayrıca Harran Üniversitesi, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim

Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV), Şanlıurfa Musiki Cemiyeti ve Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Türk Sanat Müziği Topluluklarında kurucu ve yönetici şef olarak görev yaptı. Halen Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Klasik Türk Müziği Topluluğu'nu yönetmektedir.

MÜZİK PROGRAMLARI VE ALBÜM ÇALIŞMALARI

Şanlıurfa'da ulusal yayın yapan Güneydoğu TV, Kanal Urfa ve Edessa TV'de uzun yıllar müzik programları yapımcılığı ve sunuculuğu yaptı. TRT Televizyonları ağırlıklı olmak üzere ulusal yayın yapan birçok televizyonun müzik programlarına sesi ve uduyla katıldı.

Çok sayıda müzik albümü çalışmasında bulundu. "Klasik Urfa Türküleri" adlı kendi albümü, Şanlıurfa Bele-

Halil Altıngöz

Halil Altıngöz Televizyon Programında

diyisi sıra gecesi gurubunun icra ettiği "Urfa'dan bir hoş sâda", Şanlıurfa Devlet THM korosunun icra ettiği "Türkülerle Urfa", "Bestelerle Urfa", "Abdullah Balak Besteleri" gibi albümlere müzik yönetmeni olarak imza attı. "Urfa'dan Üç Usta" adlı albüme süpervizör olarak katkı sundu.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin himayesinde hazırlanan ve CD olarak yayınlanan "Klasik Urfa Türküleri" adlı albümü, anonim Urfa türkülerinin aslına uygun ve otantik saundu ile önemli bir kaynak olmuştur.

Hollanda, Almanya, Lüksemburg, Belçika, Fransa Yunanistan, Suriye, Kosova ve yurt içinde sayısız konserlere icracı ve şef olarak katıldı.

EĞİTİMCİLİĞİ VE ARAŞTIRMACILIĞI

Harran Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Harran Üniversitesi Konservatuvarı ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı

liselerde müzik teorisi dersleri verdi.

"Urfalı Bestekârlar" adlı ortak bir kitap yayını bulunmaktadır. Ayrıca Urfalı Bestekâr Mehmet Ataç'ın hayatı ve ona ait bütün eserleri üzerinde akademik çalışması mevcuttur.

Urfa'ya ait çok sayıda türkü ve ilahi'yi derleyerek notaya aldı. Önemli bir çalışma olarak Yusuf Ziya Demircioğlu başkanlığındaki Dârülelhân (İstanbul belediye konservatuvarı) heyetinin 1926 yılında Urfa'dan derlediği 35 adet Urfa türkü ve uzun havasının döneme ait nota yazım biçimi ve eski yazı ile yazılmış orijinal notalarını günümüz Türkçesine ve güncel notaya çevirmiştir. Bu belge ve notalar Şanlıurfa Valiliği Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)'nın "ŞANLIURFA Kültür Sanat Tarih Turizm Dergisi"nde Eylül 2012'den itibaren bölümler halinde yayınlanmıştır.

Ud metodu ile ilgili kitap çalışması ise devam etmektedir.

BESTECİLİĞİ VE DEVLET KOROLARINDAKİ HİZMETİ

Türk Halk Müziği ve Klasik Türk Müziği formunda 40 civarında bestesi bulunmaktadır.

1991 yılından 2008 yılına kadar ses sanatçısı olarak vazife yaptığı Kültür ve Turizm Bakanlığı Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korosu'nda 2008'den 2015 yılına kadar koro şefi olarak görev yaptı. Sanatçı 2015 yılında koro şefliği görevinden ayrılarak ses sanatçılığına devam etti.

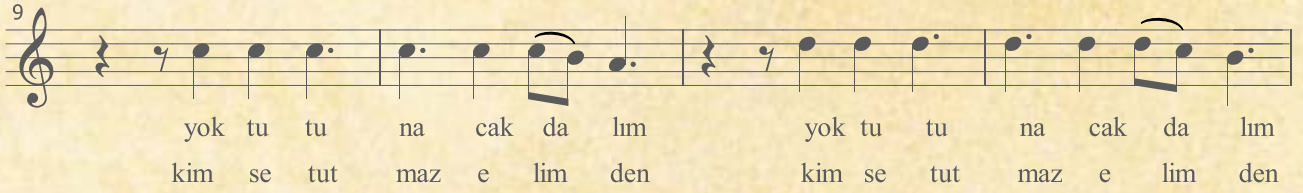
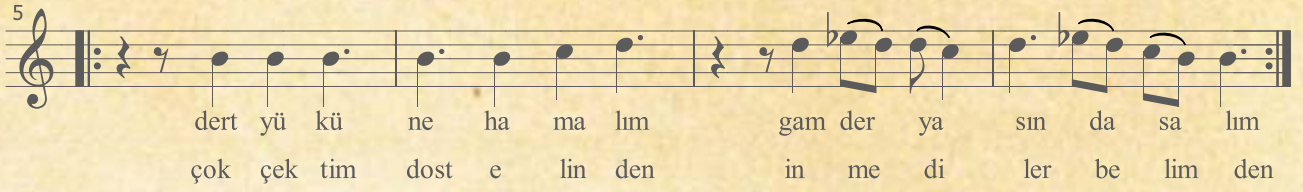
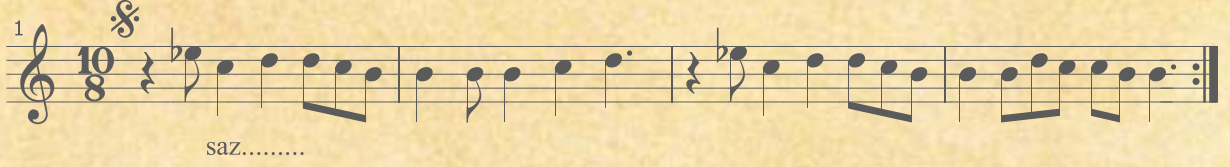
2016 yılı Eylül ayında çocuklarının eğitimi dolayısı ile İstanbul'a tayin olup aynı bakanlığın İstanbul Devlet Türk Halk Müziği Korosu'nda Ses Sanatçısı olarak görevine devam etmektedir.

Mehmet Nacak ve Halil Altıngöz

Söz : Halil Altıngöz
Müzik : Halil Altıngöz

Bir Allah Bir

Dert yüküne hamalım
Gam deryasında salım
Yok tutunacak dalım
Bir Allah, bir senden başka

Çok çektim dost elinden
İnmediler belimden
Kimse tutmaz elimden
Bir Allah, bir senden başka

Söz : Halil Altıngöz
Müzik : Halil Altıngöz

Mahleyizden Geçerem

1 intro

2 3

4 5 6 saz...

7 8 9 meh le yiz den ge çe rem lam ba yız sön dü er den

10 11 12 tür kü hoy rat çe ke rem ü re gim a ta şın dan a rak şa ra bi çe rem zu va h ta bek çi den ben kız se ni kim se le re yar et mem geç tim ser den

13 14 15 am ma nam man ca na nım yo luna kur ban ca nım aş kın dan a ta ş ol dum

16 gel be ra ber ya na lım

1
Mehleyizden geçerem
Türkü hoyrat çekerem
Üregim atasından
arak şarap içerem

Amman amman Canım
Yoluna kurban canım
Aşkından atası oldum
Gel beraber yanalım

II
Lambayız söndü erden
Zuvahta bekçiden ben
Kız seni kimselere
Yar etmem geçtim serden

Amman amman Canım
Yoluna kurban canım
Aşkından atası oldum
Gel beraber yanalım

III
Harran kapı beg kapı
Gezerem kapı kapı
Elin aç Hakka yalvar
Mevlam açsın bir kapı

Amman amman Canım
Yoluna kurban canım
Aşkından atası oldum
Gel beraber yanalım

Söz : Halil Altıngöz
Müzik : Halil Altıngöz

Şih Maksud'un Güzeli

1

saz...

5

9

13

17

Dağ la rın kı zı san yü re ğim de sı zı san saz...
Kaş la rın yay mıdır yü zün gü neş ay mıdır saz...

21

gö zümde gön lüm de sen al nım da ya zı san saz...
bu gün se ni görmedim se ne mi dir ay mıdır saz...

25

ya ban gülümcey la nım es mer şin ur fa lım saz...

29

düşümde ha ya lım da kah vem deçi kar fa lım saz...

33

şih maksu dungü ze li ye ter ye ter gel ha lımher zamankinden be ter be ter gel

Dağların kızışan yüreğinde sızışan
Gözümde gönlümde sen alnımda yazışan
Yaban gülüm, ceylanım esmer-i şirin
Urfalım
Düşümde hayalimde kahvemde çıkar falım

Şih Maksudun güzeli yeter yeter gel
Halım her zamankinden beter beter gel

Kaşların yaymıdır yüzün güneş aymıdır
Bugün seni görmedim senemidir aymıdır
Yaban gülüm ceylanım esmer-i şirin
Urfalım
Düşümde hayalimde kahvemde çıkar falım

Şih Maksudun güzeli yeter yeter gel
Halım her zamankinden beter beter gel

Söz : Halil Altıngöz
Müzik : Halil Altıngöz

Tükendim

tr tr

5

9

13

kun³ la ra ya³ zı lan ya³ zı lar gi bi yim saz

17

vur³ ma sın dal³ ga lar si³ li nir gi de rim

21

es me sin deli deli rüz gar³ lar mum³ gi bi sö ne rim

25

ya ra lı saz yü re ğim saz bükül dü saz bi le ğim saz er medim

30

se sa na saz dön³ me dim tük en dim

*Kumlara yazılan yazılar gibiyim
Vurmasın dalgalar silinir giderim
esmesin deli deli rüzgarlar
Mum gibi sönerim*

*Sararan yapraklar yeşermez bilirim
kaybolan yılların ardından giderim
Esmesin deli deli rüzgarlar
mum gibi sönerim*

*Yaralı yaüreğim büküldü bileğim
Ermedimse sana dönmedim tükendim*

Söz : Halil Altıngöz
Müzik : Halil Altıngöz

Urfa'nın Ardı Dağlar

1 ur fa nın ar dı dağ lar der dim çok i
4 çim ya nar ur fa nın ar dı dağ lar
7 der dim çok i çim ya nar ur fa nın gö
10 zel le ri on maz ya ra yı sağ lar
13 yı sağ lar ya ra var can ya ra var
16 i çe rim de ya ra var ar zu ha lım
19 al gö tür o za lım yar ya ra var

i
Urfa'nın ardı dağlar
Derdim çok içim yanar
Urfa'nın gözelleri
onmaz yarayı sağlar

ii
aşk yolunda yorulдум
kaynar iken duruldum
dağlarda avcı idim
hayın sana vuruldum

yara var can yara var
içerimde yara var
arzuhalım al götür
o vefasız yara var

Söz : Halil Altıngöz
Müzik : Halil Altıngöz

Urfa Zuvağları Dardır

1. saz...

4. 1. 2.

7.

10. Ur fa zu vağ la rı dar dır ta ka la rı
Ge çer ken pı nar ba şın dan ba şım al mam
Ka la dan en dim der ga ha yav ral dim yü

13. in ce kar dır cüm le a lem şa hit su nam
göz ya şım dan ke sil dim su yum a şım dan
ce Al la ha ya ka vuş tur sun ya ra dan

16. e zel sen de göy nüm var dır a nam ge le
ol dum ba cım kar da şım dan a nam ge le
ya çı kar ma sın sa ba ha a nam ge le

19. cah si ze yar ce vap et me yar bi ye var
cah si ze yar ce vap et me yar bi ye var
cah si ze yar ce vap et me yar bi ye var

Urfa zuvağları dardır
Takaları ince kârdır
Cümle alem şahit sunam
Ezel sende göynüm vardır

Geçerken pınar başından
Başım almam göz yaşımın
Kesildim suyum aşımın
Oldum bacım kardaşımın

Kaladan endim dergaha
yavraldım yüce Allaha
Ya kavuştursun yaradan
Ya çıkarmasın sabaha

Bağlantı
Anam gelecah size yar
Cevap etme yar biye var (*)

(*)Cevap (Cuğap) etmek:Red etmek
Varmak:Evlenmek; kavuşmak

Urfa Kalesi - 1864 / Gravür: Charles Texier

Urfa'ya Gelen ROMA İMPARATORLARI

Selahattin E. GÜLER
Yerel Tarih Araştırmacısı

Dokuz İmparatorun bölgemizdeki faaliyetlerini gözden geçireceğimiz bu yazımızda, Eskiçağ Urfa'sının büyük bir önem arz ettiği görülecektir. Sonraki yüzyıllarda dönemin iki süper gücü olan Roma ile İran orduları arasındaki tampon bölgede kalan Urfa, birkaç yüzyıl bu savaşırlardan dolayı bir türlü huzur ortamı ve istikrarı yakalayamamıştır. Değişik zamanlarda Roma'ya tabi olan Edessa Krallığı, 244 yılında artık bölgenin Roma hâkimiyetine geçmesiyle tarihe karışmış ve Urfa 639 yılına kadar tam bir kurum ve kuruluşlarıyla Roma'nın ve daha sonra Bizans'ın bir şehri olmuştur.

A-EDESSA KRALLIĞI DÖNEMİNDE URFA'YA GELEN İMPARATORLAR

M.Ö. 132 yılında Urfa bölgesinde kurulmuş olan Osrhoene veya Edessa Krallığı, bölgenin ilk yerel krallığı olarak tarihe geçmiştir. Süryani asıllı krallar, dönemin iki süper gücü olan Roma ve İran arasında kaldıklarından dolayı her iki tarafa karşı ılımlı bir politika izleyerek dostane ilişkiler kurmuşlardır.

Trajanus (98-117)

Urfa'ya ilk gelen Roma imparatoru Trajanus (98-117)'dur. Bu sırada Urfa'daki tahtta Kral VII. Abgar, oturuyordu. Trajanus 114 yılı sonunda kışlamak üzere Suriye'ye dönerken Urfa'ya

uğradı; Kral VII. Abgar (109-116) kendisini şehir dışında karşılayarak, nezaketen binicileri ile birlikte ona 250 at, 250 at zırhı ve 60 bin ok hediye etti. İmparator bundan çok memnun oldu ancak yalnız üç zırh almakla yetindi. Şehirde birkaç gün misafir olarak ağırlanan imparator, burada bazı tarihi yerleri ve kut-sal makamları da ziyaret etti.

116 yılında Mezopotamya'nın genelinde çıkan bir isyana Urfalılar da katılmış ve civardaki Roma garnizonlarını kılıçtan geçirmişler ve kovmuşlardı. Ancak Urfalılar bu isyanın bedelini ağır bir şekilde ödediler. Urfa Roma askerleri tarafından kuşatıldı ve şehirde katliam yapıldı ve bazı yerler ateşe verildi. Kral

VII. Abgar'ın da saltanati son buldu. Bu tarihte Edessa Roma himayesine girdi. Bu himaye İmparator Trajanus'un 117 yılındaki ölümüne kadar devam etti.

Trajanus'u 116 yılında ikinci kez bölgemizde görüyoruz. İmparator bu kez kendisine direnen Suruç'u işgal etti.

Lucius Verus (161-169).

İmparator Lucius Verus, 163 yılında İran'a doğru askeri bir sefer sırasında yolu üzerindeki Urfa, Harran ve Nusaybin'i ele geçirdi. Bu sırada Urfa tahtında Kral VIII. Ma'nu oturuyordu. Kral, Urfa önüne gelen Roma ordusuna karşı koyamayacağını bildiğinden işgale karşı direnememiş ve Roma'ya karşı bağlılığını sunmuş olmalıdır.

Septimius Severus (193-198)

Bir başka Roma imparatoru olan Septimius Severus, 195 yılında İran Arşaklarının (Partlar) Mezopotamya'yı istila etmeleri üzerine ordusuyla Arşak kralının üzerine yürüdü. Bu esnada Nusaybin'i kuşatan Arşak kralı, korkusundan geri çekilmek zorunda kaldı ve Dicle'nin diğer tarafına çekildi. İmparator da bunun üzerine Fırat'a dönerek güneydoğu yönünde ilerlemeye başladı. Urfa'da Kral VIII. Büyük Abgar tarafından karşılanarak ondan yardım gördü. Bu hareketle Roma ile Edessa'nın iyi ilişkiler içinde oldukları tahmin edilebilir.

Antoninus Caracalla (211-217)

211 yılında Roma tahtına geçen tarihin en kanlı ve en zalim imparatoru ola-

rak kabul edilen Antoninus Caracalla, 213 yılında Mezopotamya seferinden dönerken Edessa kralı IX. Abgar (212-214) ve oğullarını zincire vurdu Roma'ya götürdü ve orada öldürttü

Urfa, Ocak 214'de imparator tarafından Roma kolonisi haline getirildi. Harran'da bir kez daha kolonize edilerek Colonia Metropolis Antoniniana Aurelia Alexandriana adını aldı.

İmparator 216 yılında tekrar Urfa'ya geldi. Ordusuyla kış mevsimini burada geçirdikten sonra 8 Nisan 217 tarihinde Harran'daki ay tanrısı Sin Tapınağını ziyaret etti. Ziyaretten dönerken Urfa ile Harran arasında bir yerde komutanlarından Makrinus'u destekleyen Martialis adlı bir asker tarafından öldürüldü.

B- ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE URFA'YA GELEN İMPARATORLAR

244 yılında geldiğinde artık Edessa Krallığı tarihe karışmış ve bölgede Roma hâkimiyeti başlamıştı.

İran Valerianus (253-260)

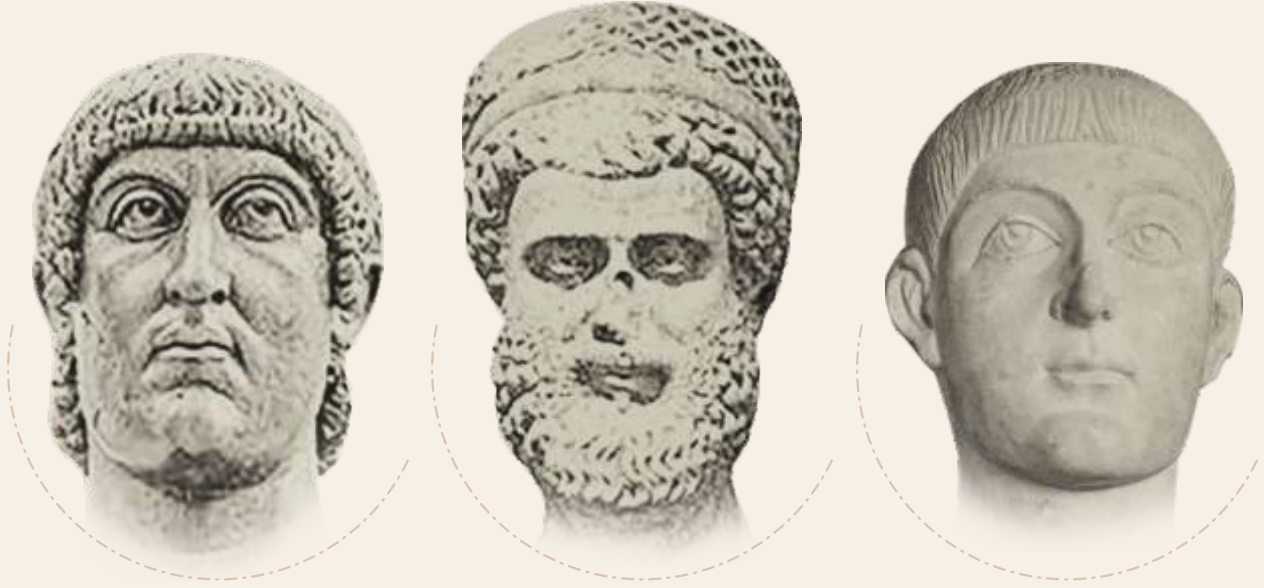
Sasani hükümdarı I. Şahpur'un Antakya'ya yaklaşması üzerine harekete geçen Valerianus, 260 yılında Urfa üzerine gelerek ordugâhını kurdu. Sasani saldırılarına cevap veremeyen imparator onlarla çarpışmaya niyetlendi.

Ancak Sasaniler Urfa'yı kuşattılar. Roma ordusu gittikçe tükeniyordu. Valerianus, Sasanilere kabul ederlerse barış karşılığında kendilerine büyük para verebileceğini bildirdi. Sasani hükümdarı da bazı isteklerde bulunarak imparatorla görüşmek istediğini belirtti. Sasani hükümdarına safça inanan ve kendisine hazırlanan oyundan haberi olmayan Valerianus bunu kabul etti; ancak buluşma esnasında askerler tarafından esir edildi (260 yılı Haziran sonu). Dikkatsizliğinin cezasını çeken imparator ne yazık ki esarete ölmüştür.

Galerius Maximianus (284-305)

Tetrarşi (Dörtlü Yönetim) Döneminde Roma imparatoru Diokletianus, 296 yılında sezarı Galerius Maximianus'u zafer kazanmak amacıyla Doğu'ya gönderdi. Bölgeye gelen Galerius, Harran yakınlarında karşısına çıkan İran ordusu tarafından bozguna uğratılarak geri çekilmek zorunda kaldı.

REFERANSLAR

- Akşit, Oktay, Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M.S. 395), İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yay. 2051, İstanbul 1985, 187, 322, 392, 415, 500, 501.
- Drijvers, H.J.Willem, "Hatra, Palmyra und Edessa. Die Städte der syrisch-mesopotamischen Wüste in politischer, kulturgeschichtlicher und religionsgeschichtlicher Beleuchtung", Sonderdruck aus Aufstieg und Niedergang der Römische Welt, Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung, Herausgegeben von H.Temporini und W.Haase, II, Principat, 8. Band, Berlin-New York 1977, 873, 877, 878.
- Duval, Rubens, "Histoire politique, religieuse et littéraire d'Edesse, jusqu'à la première Croisade", Journal Asiatique, VIII. Serie, tome: XVIII: (1982): 37.
- Gökçöl-Tunçdoğan, "Caracalla", Gelişim Ünlü Kişiler Sözlüğü, cilt 1, (1978), 145.
- , "Valerianus", Gelişim Ünlü Kişiler Sözlüğü, cilt 1, (1978), 812.
- Grelou, Georges, "İran", Meydan Larousse Ansiklopedisi, cilt VI: 37.
- Honigmann, Edouard, "Urfa", İslam Ansiklopedisi, 1986, cilt XIII, 51.
- İşıltan, Fikret, Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan miladi 825'e kadar), İstanbul Ün. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul 1960, 16, 19.
- Jonas, H.Stuart, The Roman Empire, London 1908, 262.
- Meyer, Edouard, "Edessa", Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, 10, Halbband: (1905), 1935.
- Özfirat, Aynur, Eskiçağda Harran, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 1994, 27, 65, 66.
- Özsait, Mehmet, "Anadolu'da Roma Egemenliği", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, cilt II, (1982), 339.
- Segal, J.B., "Mesopotamian Communities from Julian to the Rise of Islam", Proceedings of the British Asiatic Society 41, (1955), 124.
- , Edessa 'The Blessed City', Oxford 1970, 12, 13, 14 n.3, 110, 111, 117.
- Şeşen, Ramazan, "Harran", Diyanet İslam Ansiklopedisi, cilt XVI, 237.
- Wagner, Jörg, "Provincia Osroenoae. New Archaeological Finds Illustrating the Military Organisation Under the Severan Dynasty", Armies and Frontiers in Roman Anatolia, Swansea April, ed. S. Mitchell, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph, No. 5, BAR International Series 156, Oxford 1983, 104.

Bir Şehrin Mahrem Tarihi: Urfa'nın Delileri ve Mecnunları

Şahin DOĞAN
Sanat Tarihçisi
yazmak77@hotmail.com

GİRİŞ

Geçen sene (Ağustos, 2015) Gelecek Yayınları'ndan çıkan "Ruhumun Masalı Şehr-i Urfa" kitabımızın ismini önceleri "Urfa'nın Mahrem Tarihi" koymayı düşünmüştüm ama nasip olmadı. Dostlarla yaptığımız yoğun ve verimli istişareler mezkûr isimde karar kılmamızı netice verdi. Mahrem tarih denilen şeyi görmek açısından, eski evlerden müteşekkil arka sokaklar arasında birazcık gezinti, maddenin ardında saklı duran manayı sezmemiz için çok uygun bir hareket. "Urfa'nın Mahrem Tarihi" bu sokaklar arkasında gizli çünkü. Orada her şey var: hüzün, melal, coşku, ibadet, dava, medrese, tekke, günlük sıradan yaşam, insanlar, çocuklar, yaşlılar, dilenciler, mecnunlar, deliler... Bilhassa bu şehrin delileri ve mecnunları çok calib-i dikkattir. Kitabın içine "Urfa'nın delileri ve mecnunları" başlıklı bu yazıyı koymayı düşünmüştüm ama o da nasip olmadı, o gün yarım kalmıştı yazı. Çünkü yalnızca bu şehre değil, herhangi bir şehre derinlemesine bakınca onların o mahrem ve ma'kus talihini görmeden edemezsiniz. Bir şehri şehir yapan bunlardan başka ne ki!

Delilik İle Dâhilik Arasında

Delilik ile dâhilik arasında ince bir çizginin olduğu kadim kültürlerden beri bilinen bir hakikattir. Aynı şekilde delilik ile mecnunluk arasındaki ince çizgi de öyle. Hangi delinin dahi, hangi dâhinin deli; hangi mecnunun deli, hangi delinin mecnun olduğunu önceden kestirebilmek o kadar kolay değil. Psikiyatri camiası bu konu da çaresiz hâlâ. Aynı şe-

kilde bilim dünyasında uyanık zekâları tatmin edici bir delilik tarifi yapılabilmiş değil henüz. Bütün diğer kavramlarda olduğu gibi delilik kavramının da tam olarak neye karşılık geldiği insanoğlunun meçhulü. Cin, can, cenin, cünun, tecennün, cinnet, cennet, mecnun aynı semantik kökten beslenen farklı kelimeler. İlginçtir, geleneğimizde "deli" diye bir kavrama pek rastlanmaz. Onun yerine "cünun" kelimesi kullanılırdı. Mecnun ise cünun'un çoğulu. Mecnun; cinlenmiş, içine cinlerin girdiği, cinlerin oyuncağı haline gelmiş kişi demek. Böyle bakınca halk arasında delilere neden mecnun, mecnunlara ise neden deli sözüyle bakıldığı daha iyi anlaşılır. Bu anlamda Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e mecnun veya deli demesi hatırlanmalı. Mekke müşriklerine göre Hz. Muhammed (a.s) cinlerle konuşan bir mecnun idi. Kısacası, delilik kavramı

dâhil, kimin deli kimin akıllı, kimin mecnun olduğu kişiden kişiye, toplumdan topluma göre değişen bir şey. Yani her şey, meseleye nerden baktığınıza bağlı.

GELENEĞİMİZDE DELİLERİN YERİ

Deliler ve özellikle mecnunlar, geleneksel dünyamızda manevi hayatımızın kayyumları (direk ve taşıyıcı) olarak kabul edilirdi. Onların varlığı, duası, dilinden anlamadığımız acaip ve garip halleri, bazı bela ve musibetlerin def'ine vesile olarak görülürdü. Onun için onlara karşı saygı ve sevgide kusur edilmeye büyük bir itina gösterilirdi. "Bizim geleneğimizde delilerin yeri bir başkadır. Bizde delilere biraz korkuyla, biraz hürmetle ve biraz da sevgiyle yaklaşılırdı. Her mahallenin bir iki delisi olurdu. İnsanlarımız delilere yiyecek-giyecek ve-

rirler, uzaktan da olsa, ürkek ürkek de olsa hallerini hatırlarını sorarlardı. Hele hele pek korkutucu görünmüyorsa mahallenin çocukları hiç durmazlar arkalarından koşarlar, izin verseler, kaçmasalar, yollarını değiştirmeseler hemen yanlarına yaklaşıp bir yandan lâf atarlar, bir yandan da meraklı gözlerle onları izlerler, ne tepki vereceklerini görmek isterlerdi. Ulaşılmaz, kavranılmaz, anlaşılabilir bir dünyanın insanlarıydı deliler. Sadece korkulmazdı kendilerinden, onlara gıpta da edilirdi. Onların dilinden ancak yaşlılar anlayabilirlerdi. Delileri ziyaret etmek, onlara yardım etmek dinî ve insanî bir vazifeydi." Delilere mübarek nazarıyla bakan bir medeniyetin çocuklarıdır.

"Size 'deli' denmedikçe gerçek iman etmiş sayılmazsınız" der, bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber. Buna göre gerçek Müslüman demek, kelimenin en yalın anlamıyla deli olan Müslüman demektir. Sadece İslam'da değil diğer bütün dinlerde deliliğin kutsal bir makam olduğu, konuya azıcık aşinası olan her dikkatli zekânın malumu. Modern dünya insanların böyle bir manayı anlamalarını değil, sadece teenni ile karşılamalarını beklemek bile çok nafi bir çaba. Modern dünyanın deli ve mecnunu dahi bir başka. Daha yerinde bir deyişle deli ve mecnun gibi "yarım insan"lara yer yoktur, bu dünyada.

Aslında insanlar deli olmakta çok haklılar. Bir anlamda bütün insanlar delilik kategorisi içine dâhil edilebilir. Mesela Sokrates günün birinde akıllı olmaya kalktı, baldıran zehrini içmeye mecbur bırakıldı. Bundan daha doğal ne olabilir. Dünyada salt akıl egemen olsa, dünya baştanbaşa yıkılmaz mıydı? Aşk nedir? Cınnet. Kadın nedir? Gülünç, fakat büyüleyici bir varlık. Hayatımızın yarısı onunla kaim. O da deliliğin eseri. Demek ki kadın olmasa aşk da olmaz, aile de olmaz ve dünyanın sonu gelirdi. Bir tiyatro sahnesi düşünün, oyuncuların maskeleri, elbiseleri çıkarılıyor birdenbire. Sahne ne kadar yavan, ne kadar sıkıcı olurdu. İnsanlar da dünyada komedi oynamaktadır. Hayali ortadan kaldırırsanız ne kalır geriye? Hayali, yani cınneti. Kimi kral, kimi papa, kimi soytarı, rolündedir ama herkes tiyatro kahramanı. Tarihin cazibesi, insan yaşayışının devamı duruverir. Artık hiçbir dram yoktur. Canlılarda bir çeşit raks içindedir. Yosma kadınlar, enayi kocalar, çoşkun kahramanlar, önünü görmeyen bil-

ginler, ölmezlik ümidiyle sarhoş şairler, ilimleriyle şişinen ilahiyatçılar, dünya zevklerine susuz papalar, keşişler... Cınnet, istesinler istemesinler, hepsini bayrağı altında toplamış.

Deliliğin Tarihi

Batının göklere çıkardığı tek meleke "akıl" değil. Cınnetin de kasidedileri var orada. Latin şairi Horatius, bütün insanların zırdeli olduğunu yüzyıllar önce söylemiş. Dünya edebiyatında "delilik" denince ilk akla gelen abidevi eser Erasmus'un "Deliliğe Methiye" adlı eseridir, hiç şüphesiz. Düşünce dünyamızın gökkuşağı Cemil Meriç "İnsanlık tarihinde cınneti bütün ihtişamı ve bütün iktidarı ile sahneye çıkaran en büyük yazar Erasmustur" der ve ardından şöyle devam eder: "Hollandalı düşünce adamı İmparatorlardan dilencilere, papazlardan keşişlere kadar bütün insanlığın zırdeli olduğunu anlatmakla kalmaz, cınnet olmadan yeryüzünde hayatın da devam edemeyeceğini ispat eder. Yani insanlığın kaderidir cınnet. İyi ki bu alınyazısından kurtulamıyoruz. Medeniyet baştanbaşa cınnetin eseri. Erasmus, yeniçağı bu nefis kitapla başlatır. Üstadın sesinde öfkeden eser yoktur. Kükremez, güler... Daha doğrusu dudaklarında her an tazeliğini koruyan dilber bir tebessüm ile kainatı dolaşır. Şimdi tanrılar otağı Olympos'tadır, şimdi yeryüzünde. Cevlangahı hem eski tarihtir, hem modern çağ. Hiciv hiçbir ülkede şakayla kaynaşmamıştır böylesine. Karşımızdaki palyaço libası altında çağımızın en büyük allamesi gizli. Kahraman şu veya bu kişi değil doğrudan doğruya cınnettir. Dünya edebiyatını yutmuş bilge bir cınnet. Bir devrin en parlak, en çok sevilmiş ve okunmuş bu kitabı dilimize de çevrildi. Ama belki tercümenin yavanlığından, belki okuyucuların budalalığından en küçük bir yankı uyandırmadı. Cınnet, Erasmus'ta zekâdır. Delilikle budalalık arasında aşılmaz bir duvar var. Cınnetin akılla nasıl kaynaştığını görmek isteyenler, Erasmus'u okusun..." (Işık Doğudan Gelir, İletişim yayınları, s.196-197)

Cervantes'in Don Kişot'u ikinci sırada yer alır. Bu eserin Seyyid Hamid Bin Engeli isimli Arap bir seyyah ve tarihçiden mülhem olduğunu bizzat Cervantes'in kendi itiraf eder. Don Kişot, romanların romanı, romanlara karşı roman, daha doğrusu bir okuyucunun

romanı, bir roman kütüphanesinin romanıdır. Her dile çevrilmiş Don Kişot. Her nesil Cervantes'i yeni baştan konuşturmaya çalışmış. Yorumlar yorumları kovalamış. Kitab-ı Mukaddes'ten sonra en çok satılan, en çok okunan kitap. Don Kişot delinin biri, hem de zırdeli. Bizim şark dünyasında bu konuyla alakalı kaleme alınmış tek eser, bilebildiğim kadarıyla, İbn-i Kayyim el Cevzi'nin "Ahmak ve Dalgınlar Kitabı" (Kitabu'l Hamka ve'l Mugaffilin) isimli güzel ve eğlenceli çalışması. Bu eserde zaman zaman ahmak deli ile yer değiştirir. Erasmus, deliliğe övgüler dizerken Cevzi, tam tersine delilerin de içerisinde yer aldığı ahmak ve dalgınları komik bir dil ile yerer. Biri deliliğe övgü iken, diğeri deliliğe yergi. Cevzi şöyle der: "Ahmak, amacı doğru olmasına rağmen yanlış yol takip eden ve amaca ulaşacağı yolda ilerlerken yanlış hareket edendir. Deli ise asıl hareket noktası yanlış olandır. Deli, seçilmemesi gerekeni seçendir."

Artık sözü, deliliğin kendisine bırakmanın tam zamanı: Ayın küresi üzerinde oturup insanların sonsuz didinmelerine baksaydınız, kavga eden, dövüşen, birbirine tuzak kuran, birbirini soyan eğlenen, divanelikler yapan, doğan, düşüp ölen büyük ve küçük sineklerden bir küme görmüş gibi olurdu. Şairler bana o derece minnet borçlu değildiler; melekeleri doğrudan doğruya benim mevhilelerime tabii bir hak verir. Bildiğiniz gibi şairler, durmadan delilerin kulaklarını saçmalarla, gülünç masallarla okşayan serbest bir millettir... Gramer öğreten ukalalar kendi kirlilikleri içinde kendilerine hayrandırlar. Etrafa saçtıkları fena koku, kendilerine yasemin yahut gül kokusu gibi hoş gelir... Kitaplar yazarak ölmezlik peşinde koşanlar, hatiplerle aşağı yukarı aynı kumaştan yapılmışlardır. Hepsinin bana büyük bir minnet borcu vardır. Ama ben bilhassa yalnız havailikler, saçmalar yazanlara ilham veririm. Zira, makul eserlerle, az sayıda kimsenin alkışlarını çekmek isteyen, gıptadan ziyade merhamete layıktır. Zihinleri hep işkencededir; metinlerine ilave ederler, değiştirirler, silerler, sildiklerini tekrar yazarlar, tekrar tekrar gözden geçirirler, akıl sorarlar, yaptıklarından hiç memnun olmazlar; bir eseri meydana çıkarmak için dokuz, on yıl çabalarlar. Bu kadar uykusuzluk, zahmet, çalışmadan

sonra, elde ettikleri mükâfat nedir? Pek az sayıda okurun alkışı, yani dünyanın en boş en havai şeyi. Hem bununla da bitmez: sağlığın, şişmanlığın, istirahatın elden gitmesi, bu gayretlerinin kötü neticeleridir. Hayatın bütün zevklerinden mahrumdurlar. Renkleri uçar zayıflar, gözleri akar, hatta bazen kör olurlar. Fakirlik ezer, kıskançlık eziyet eder, ihtiyarlık ömürlerinin ortasında yakalar. Bütün dertleri çektikten sonra da vakitsiz bir ölümle göçüp giderler. İşte, hakim bir yazarın kendi gibi üç beş sefil tarafından övülmek zevkini tatmak için, üzerine çekmekten korkmadığı dertler sürüsü. Benim himayem altında yazan ise, bilakis ne kadar bahtiyardır. Ne zahmet ne çalışma bilir. Aklından geçeni yazar, heyecanlanmış muhayyilesinin bütün hayallerini kitap şeklinde bastırır. Metninden hiç silmez, hiç düzeltmez. Bilir ki neşrettiği saçmalıkların çalınışını nisbetinde hayranları olacak, yani delillerle cahillerin sayısız dürüsünü teshir edecektir. Birkaç âlim ve ince kimse eserleri okurda hakir görürse onun umurunda mı? İki-üç makul şahsın ıslıkları, her taraftan toplayacağı sayısız alkışların parlak gürlütüsü ile bastırılacak değil mi ki! (Deliliğe Methiye, MEB y. İstanbul 1989. Çev. Nusret Hızır)

ŞEHR-İ URFA'NIN DELİ VE MECNUNLARI

Şehr-i Urfa'nın bir "Kültür Varlığı Envanteri" yapılamadı nedense. 2009 yılında Valilik bünyesinde bu satırların yazarının da aralarında bulunduğu bir komisyon böyle hayırlı bir işe teşebbüs etti ama yazık ki aradan geçen yedi-sekiz yıla rağmen başarısız oldu. Kültür Varlığı Envanteri ile birlikte bu şehrin mahrem tarihine ışık tutması açısından "Urfa'nın Delileri ve Mecnunları" isimli bir envanter çalışmasının yapılması hayati ölçüde gerekli bizce. Umarız, bu mütevazı yazımız ileride yapılacak böylesi kıymetli çalışmalar için ön-ayak olur. Bu konuda Cemal Dindar'ın "Yuvasız Kuşlar Gibi" adlı bir çalışması var. Bu çalışma ilk olması açısından kıymetli olmakla birlikte kültürel ve edebi kaygılardan ziyade bilimsel bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Deliliğin batınından daha çok zahiri üzerine bazı bilimsel tespitler yapılmış. Yazarın psikiyatri doktoru olduğu nazarı itibara alınınca bu durum çok doğal bir şey. Bundan dolayı

Urfa gibi derin bir şehrin mahrem tarihini ifşa etmesi bakımından eser, çok değerli fakat olabildiğince kifayetsiz.

"Urfa'nın Delileri ve Mecnunları" denilince akla gelen ilk isim Yusuf Paşa Mahallesi Sarayönü Caddesi'nde ikamet eden Foto Dünya'nın sahibi emektar Mahmut Okkaş usta. Kendi halinde, münzevi ve mütevekkil, mazi edalı ve endamlı bir eski zaman çelebisi. Namaz vakitleri dükkânının kapısını çeker, işi açık bırakır ama mutlaka cemaatle namaza iştirak eder. Bu satırların yazarına böyle bir yazıyı kaleme alma fikrini ilham eden emektar Mahmut Okkaş ustadan başkası değil. Ona da kendi ikrarıyla böyle bir fikri ilham eden üstadı Hanifi İnal. Farkında değiliz gibi, modernlerin en mahrem mekânları bile istila etmesiyle birlikte gittikçe sayıları azalıyor böyle kıymetli ustaların. 1963 yılından bu yana Urfa'da yaşayan bütün deli, mecnun ve meczupların hem hayat hikâyeleri hem de ilk elden çekilmiş fotoğrafları onda mevcut. Çok zengin koleksiyonu var. Üstelik bütün bu fotoğrafları çeken bizzat kendisi. Bu iş için harcadığı olağanüstü emek ve bu süreçte karşılaştığı enteresan olayları kendisinden dinlemek daha bir enfes. Bazılarını sizinle paylaşmak isterdim ama izin alamadığım için yapamadım bunu. Dilerseniz bu işe nasıl merak saldığını kendisinden dinleyelim: "...Deli olmayan veli olamaz azizim... İnsanların delilerden farkı ne? Ne eli, ne kulağı, ne gözü, ne ayağı hiçbir eksiği yok delinin. Tek farkı akıldır. Allah delilere akıl vermemiştir. Akıllı insan mı deli; deli insan mı akıllı? Eğer 'ben akıllıyım' diyorsa, Allah'a kulluk etmesi, bu akıl nimetinin karşılığını vermesi lazım, çok ibadet etmesi lazım. Yeryüzünde akıl kadar değerli bir şey yoktur. Aklı olmayanın dini olmaz derler. İbadet etmeyenle deli arasında ne fark var! En akıllınız Allah'a en çok ibadet edeninizdir... Şimdi anladınız mı bu işi yıllardır niye yapıyorum? Akıl nimetinin ne kadar önemli olduğunu insanlara göstermek için. İnsanlar gelip bakıp ibret alsınlar diye yapıyorum. Yoksa insanlar gelip eğlensin, gülsün diye yapmıyorum..." Herkesin bu resimlere bakıp kendi haline şükretmesi için yapıyorum. Bu iş, onun için bir tutku. Şimdilerde bile oradan geçen mütevazı bir pasaj içerisinde bulunan mütevazı dükkânının camekânında bütün bu ilginç resimleri bulabilmek

mümkün. Orada kimler yok ki: İsmet, Edo, Hesso, Osse, Etekli Miçe, Dolap Mustafa, Sinemacı Mustafa, Keko, Berho, Eyno, Taksi... Bu yazıda hepsini konuk etmek isterdim ama takdir edileceği üzere bu mümkün değil. Öncelikle, benim de defalarca Dergâh Çayevi'nde gördüğüm ve garip konuşmalarına şahit olduğum "Edo" (Edip) isimli biriyle başlamak istiyorum. Ama kendi gözlemlerimi değil Mahmut Okkaş Usta'nın gözlemleriyle:

Edo: "Edo'nun... İlk Edo'nun resmini çekmiştim. Yine bir Pazar günü... Çocuklar taş atıyorlardı. O zaman diyelim ki yetmişli yıllarda işte. O dönem Sobacı Pazarı dediğimiz bir yer var; kuyumcuların hemen şimdi yanında. Orada Edo'ya çok dokunuyorlar. Hep taş atıyorlar. O da işte küfrediyor. Ama kimse de kendisine kızmıyor. Düşünsenize insanın anasına bacısına küfredersin o da senden kızmayacak! ...Karşı tarafta senden kızmayacak olacak iş mi yani!.. Hele Urfa'da... Ama bu Edo'ya kızmazlardı. Herkesin anasına bacısına küfredirdi ama kimse kendisinden kızmazdı. Bu Edo en çok aşağı çarşıda Aharbaşı'nda bulunurdu. Daha dediğim dönemlerde, Aslanlı Han vardı, Yahudi Han vardı... Efendime söyleyim... Sobacıların Çarşısında, İstotçu Pazarında. Divane işte! Serbest bir yere giderdi. Herkes kendisini sever, biraz kızdırıldılar... Bir de para verirlerdi... Yemek yedirirlerdi, çayını içerirlerdi. Öyle gezerdi işte. Yani kimdir, nerelidir?... Yok. Ama Urfalıdır. Yani Urfa'nın temelinde... Urfa Balıklı Göl civarında Sofinin Kahvesi diye bir yer vardı. Çardaklı Köşk'ün yanındaki sağlık ocağının olduğu yerde... Orada bir ahır var. Eşekçinin biri var orada; dağdan taş taşır. Orada eşeklerin ahırında bir sedir yapmışlar... Orada yatıyordu. Bir gece açırı

yağmurdan dolayı sel gelince o ahırın içini çok su basıyor... Suyun içerisinde boğuluyor. Hayvanlarla beraber o da boğulmuştu. Bir de enteresan bir şeyi var; fakir, kimsesi olmayan hiç kimse bilmeyen bir adam... Onun cenazesi Hasanpaşa Camiinden kalktı, ben deyim ki, şehrin en müteaddit bir insan kalabalığı kadar, bir kalabalık vardı cenazesinde. Herkes cenazesine katıldı, herkes... Ama öyle bir kalabalık katıldı. Kalabalık bir toplulukla cenazesi kalktı ve Allah rahmet eylesin, öyle gitti.”

İsmet: Urfa'nın delileri içerisinde meczup ve mecnun denilebilecek tek kişi o dense yanlış olmaz. Hatta onun adına “mübarek mecnun” denilmesi çok daha münasip düşer. Kürt bir ailenin çocuğu ve Kürtçesi mükemmel denecek seviyede iyiydi. Mahalleleri dolaşır, sokak arasında Kürtçe ilahiler söylerdi ve üstelik fevkalade tatlı ve dokunaklı bir ses tonuyla. İnsanı kendine hayran ettirirdi, bir bakıma. Biz çocuklar peşine takılırdık, çoğunlukla sesini çıkarmazdı ama çileden çıktığı zamanlarda arkasını dönüp hepimizi kovalardı, yakaladığı kişi ise yandı demektir. Halk arasında dolaşan rivayetlere göre önceleri oldukça akıllı ve ferasetli bir tasavvuf erbabıymış ne olmuşsa bu hale gelmiş. Halden anlayanların gözünde o, mecnunluk mertebesine yükselmişti, halden anlamayanların yüzeysel gözlerinde ise delirmişti. Dikkate değer bir özelliği; hiç kimseden para ve hediye gibi şeyleri kabul etmemesiydi. Bu, bilindiği gibi peygamberlere özgü bir vasıftı. Eliindeki bozuk paraları insanlara fırlatır ve “ben değil asıl siz fakirsiniz, ben zenginim” derdi. Bir zamanlar, böyle bir hadiseye, bizzat bu satırların yazarı şahit

oldu. Yine bir akşam vakti bir arkadaşla birlikte Hasanpaşa Camii'nin önünde yürüyorduk, az önümüzde İsmet'te yavaş ve aheste adımlarla yürüyordu. Arkadaşla onu takip etmeye karar verdik. Yirmi-otuz metre sonra birdenbire İsmet hızlandı bir yere doğru hızlı adımlarla ilerlemeye başladı. Sanki biri kendisini çağırdı önemli bir olay olmuş gibi. Arkasından bizde hızlandık, nereye gidecek diye merak ettik. Haşimiye Meydanı'nda Mevlevihane Camii'nin yanından dar bir eski Urfa sokağına girdi, adımlarını daha da sıklaştırdı. Yaklaşık iki yüz metre sonra kapısı açık olan bir eve girdi, biz de merak edip girdik. Birde ne görelim! O evde kadiri zikri yapılıyordu. Oturduk, zikri dinledik ve çok tuhaftı o mecliste bulunanların hepsi İsmet'e büyük bir veli gibi saygı ve hürmet gösteriyordu. Bizim merak ettiğimiz, İsmet, Hasanpaşa Camii'nin oradan nasıl o zikir sesini duydu ve hemen oraya doğru koştu? Mecnunların, bilemediğimiz bazı manevi kanallarla birbirleriyle iletişim kurduklarına bizzat kendi gözlerimizle şahit olmuştuk. Mahmut Okkaş Usta da İsmet'le alakalı çok dikkat çekici bir hatırasını anlatmıştı: “...Yer Yusuf Paşa Camii. Cuma günü. Kış, buz gibi bir hava. Başımda bir takke var. Başım feci şekilde ağrıyor. İsmet, başımdaki takkeyi bir hamlede aldı, ben “ver” dedim, “çok soğuk başım zaten çok ağrıyor” dedim. “O zaman ağrısıyla beraber ver” dedi, ben de verdim. Yarım saat sonra ağrı diye bir şey kalmadı. Aniden şifa buldum sanki. Cami çıkışında baktım İsmet'in elinde takkem yok “ne yaptın İsmet külahı mı!” dedim. “Bizim işimiz birinden alıp birine vermektir” dedi.

Mahmut Emmi: Nereli olduğu, kimin nesi olduğunu bilen yok. Urfa ahalisi arasında dolaşan bazı rivayetlere göre emekli bir gardiyan. Mesleğini icra ederken şahit olduğu bazı nahoş olaylara dayanamayıp kafayı yemiş. Diğer bütün deli arkadaşları gibi Mahmut Emmi'nin de özelliği çay ve sigaraya fazlaca düşkünlük. Eski elbiseler içerisinde bir kahve köşesinde oturup çay ve sigara içmek onun dünyadaki en büyük mutluluğu. Gerçekten de böylesi hakiki bir mutluluğu hangi zengin ve akıllı gecenin insan bulabilmiş ki!

Muhammed Emmi: Hırpani kılıklı, elinde daima bir baston, simasına esrarlı bir görünüm katan latif ve dağınık

bir sakal. Deliden çok bir mecnun, bir meczup. Hakkında anlatılanlara göre çilesi var, ayakla Hacca gittiği söylenir. “Çilesi var” tasavvuf erbabınca meşhur olan bir deyim. Çile, kırk gün yemeden-içmeden kendini Allah'a, zikre, ibadete, tespihe, taate vermek demek. Bu zorlu işi kırk gün boyunca yapan birisi çilesini doldurmuş olur, bazı keşif ve kerametlere nail olur. Halk arasında saygın bir konum ifade eden “çilesi var” gözüyle bakılır. Ayakla hacca gitmek meselesine gelince, eskiden hac yolculukları genellikle böyle yapılırdı. Hacca giderken atılan adımlar ne kadar fazla ise o kadar sevabı olduğuna inanılırdı. Onun için bazı büyük takva sahibi insanlar at veya merkebe binebildikleri halde binmemişler, ayakla (yaya) gitmeyi tercih etmişler. Muhammed Emmi de onlardan biri. Ama böyle bakınca işin içinde fevkalade bir durum yok gibi. Büyük ihtimalle ayakla hacca gitmesinin altında yine tasavvuf ehline maruf olan bastı zaman, tayyi mekân yaptığı iması yatıyor olsa gerek.

Haftalıkçı Mehmet: Bunun özelliği de ismi üstünde “Haftalıkçı”. Kendisine böyle bir lakap takılmasının nedeni haftadan haftaya gelir esnaftan, tanıdıklardan haftalık parasını ister, aldığı o parayı da çocuklara dağıtırdı. Çok ilginçtir, bu durum Urfa delilerinin ortak ve ayırt edici bir vasfı gibi. Hiçbiri aldığı parayı kendisi için almaz mutlaka sağa sola dağıtır. Yüzeysel bakanlar bunu onların akılsızlığına verir, daha biraz derinden bakanlar onların dünya malına

zerre miskal değer vermediği sonucunu çıkarırdı. Birincisi, salt deliler için isabetli ikincisi ise daha ziyade meczup ve mecnunlar için. Gerçi hangisinin salt deli hangisinin meczup olduğunu hiç kimse bilmiyordu ya...

Gavurdağlı Kadir: Fotoğraftan anlaşıldığı kadarıyla iri yapılı, sağlam gövdeli biraz da kabadayılığa meraklı biri. Orhan Gencebay ile çekmiş olduğu bu fotoğraf Mahmut Usta'nın o şahane albümünün en dikkate değer resimlerinden biri. Geçmişini, nereli ve kimlerden olduğunu bilen yok. Kendisine ait her şey elimizdeki bu siyah/beyaz fotoğraf. Bunu da çeken yine bizzat Mahmut Usta. Fazla bir şey söylemeye gerek yok fotoğrafın kendisi her şeyi anlatıyor zaten.

Berho: Kürt bir ailenin çocuğu. Nedeni meçhul bir hastalıktan sonra bu hale geldiği söylenir. Berho'nun özelliği, daha doğrusu parolası Kürtçe "pere bide" (para ver). Aldığı bu paraları diğer bütün deli arkadaşları gibi sağa sola dağıtırdı. "Pere bide" demek ille de bana ver demek değil, aynı zamanda malının, mülkünün zekât ve sadakasını ver, malını arındır, kendini temizle, kulluk görevini yerine getir, fakir fukarayı gözet anlamlarını da içeriyor. Biraz daha arifane bir nazarla bakılırsa bu parola ile Berho insanlara bu mesajı vermek istiyordu denilebilir.

Eyno: Urfa delileri içerisinde bayan olarak ün salan tek kişi. Ayırt edici özelliği belediye otobüsüne biner, akşama kadar yani yoruluncaya kadar bütün Urfa'yı dolaşır. Bir durakta biner, son durakta iner. Oradan yine biner, son durakta yine iner. Bu inme ve binme işi akşama kadar devam ederdi. Deli olduğu için şoförler bir şey demezdi. İhtimal ki bu hareketiyle bizim gibi akıllı geçinen zavallılara şöyle bir ders vermek istiyordu: Dört elle sarıldığınız şu dünya hayatı otobüsüne doğumla biniyorsunuz, içerisinde biraz dolaşıp oyalandıktan sonra ölümle iniyorsunuz ondan. Asıl gülecek sizin haliniz, benim değil.

Hembal Ali: Delirme nedenini bilen yok. Asıl mesleği hamallık olan Ali'nin dikkat çeken özelliği; iki kolunu kalın iplerle (kendir) sarar ve öylece geçerdi. O ipleri delirdiği günden bu yana hiç çıkarmadığı söylenir. Fotoğrafta da bariz bir şekilde görüldüğü gibi bütün gün böylesi iplerle yaşamak zorunda kalmak ne feci bir şey! Adam belki aklını yitirmiş ama mesleğine olan aşkı her halinden okunuyor. Bu durumda bile 'benim mesleğim buydu' diye haykırıyor. Mesleğini aşk derecesinde sevmek ve sonra onu bırakmak zorunda kalmak hem de delilik gibi bir sebepten ötürü. Yeryüzünün en trajik olaylarından biri olsa gerek.

Nuri: Urfalı meşhur Nuri Baba'nın torunu. Belirgin vasfı akrep ve yılanlarla oynaması. Bu özellik onun galip ihtimalle meczup olduğunun bir delili. Zira akrep ve bilhassa yılanlarla arkadaşlık etmek onların hususiyeti. Leyla Mecnun hikâyesinde anlatıldığı gibi Mecnun Leyla'nın aşkıyla çöllere düşerken, orada günlerce kendisine yılan ve akrep gibi haşeratin arkadaşlık ettiği

söylenir. Gönlünde beslediği o temiz ve nezih aşk, yılanı bile esir hale getirmiş. Yani yılan gibi bir hayvan dahi onun aşkına saygı duyuyormuş. Fuzuli'nin Mecnun için anlattığı bu vasıflar gerçekte bütün meczupların garip halini ele veren bir kinaye sanki. Mecnun orada bir sembol, bir metafor yani.

Marangoz Mustafa: Urfa'nın tanınmış marangozlarından. Gece atölyesinde çalışırken delirdiği söylenir. Mesleğini icra ederken delirmek! Bu büyük bir mutluluk bence. Bunu, hiçbir mesleği olmayan ve sırf çocuklarını geçindirmek için yaptığı meslekten de hiçbir zevk almayan benim gibi insanların anlaması mümkün değil. Belki Mustafa da yaptığı meslekten zevk almıyordu ama bana öyle geliyor ki büyük bir haz duyuyordu. İnsan mesleği ile müsemmadır. Bana mesleğini söyle kim olduğunu söyleyeyim.

İhtiyar: Namı diğer "Bre". Kürtçe de "kardeş" demek. Adını, şanını bilen yok. Daima gezer. Bütün şehri yorulmak nedir bilmeden yaya olarak dolaşır. Aynen Beydin Köyü'ndeki "Reko" gibi. Temmuz güneşinde, öğle vakti belki 50 derece sıcakta, insanlar gölgede bile sırsıklam terlerken o, saatlerde gezerdi. Elinde bir asası öylesine gezerdi. Bizim Bre'de aynen Reko gibi. Böylesine sıcak bir havada durmadan dinlenmeden gezmenin sembolik bir anlamı var mıdır? Doğrusu bilmiyorum. Öylesine yürümenin sembolik bir anlamı (yürüme sembolizmi) olsa gerek. Yürüme yolculuğu, yolculuk ise insanın bu dünya hayatındaki halini (seyr-ü sulük) simgeler. Belki iç dünyalarında kopan manevi fırtınaları böyle teskin ediyorlar. Kim bilir?

Urfalı bir Eğitimci Sefer ÖZTÜRKMEN (Murat Sefer 1928-1971)

Sevcan ARAN
Araştırmacı

1 Kasım 1928 tarihinde Latin harflerine dayanan Türk alfabesinin T.B.M.-M.'de 1353 sayılı kanunla kabul edilmesiyle birlikte, yapılacak bütün yazışmalar ve basılacak her tür yayın malzemesinin yeni Türk alfabesi ile olması kararıyla, bütün yurtda yeni mekteplerin açılması ve yeni alfabenin herkese öğretilmesi yolunda önemli bir adım atılmış oldu.

Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun yaklaşık % 80'i köylerde ve tarıma dayalı bir yaşam sürmekteydi. O dönemde köylerimizin büyük bir kısmında yol, su, elektrik, sağlık ocağı ve daha önemlisi okul yoktu. Halkın büyük bir çoğunluğu okuma yazma bilmiyordu. Büyük bir köylü nüfusuna sahip olan Türkiye'nin kendi kendine yeterliliğini sağlayabileceği yegâne sektör, tarım sektörüydü.

Hızlı bir kalkınma sağlanmalıydı ve müracaat edilecek adres de belliydi... Köylerde yaşayan vatandaşlar... Ancak, o şartlar da yaşayan köylü vatandaşlarımızın eğitim durumu hiçte parlak değildi. Ülkemizde 40.000 civarında köy vardı ve bu köylerden yaklaşık 35.000'inde hiçbir okul yoktu. Bu noktada; acil olarak eğitim sorununu çözecek pratik yöntemler araştırılıyordu.

Köy Eğitimci Kursları

Cumhuriyetimizin ilk yıllarına bakıldığında "Köy Eğitimci Kursları" köy eğitimine yönelik pratik uygulamaların en somut örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. 1930'lu yılların ortalarına gelindiğinde köylerdeki eğitim durumunu gösteren bir raporun hazırlanıp Mustafa

Kemal'e sunulması, Köy Eğitim Kursları'na gidecek yolu da açmış oluyordu. Saffet Arıkan'ın Kültür Bakanlığı sırasinda hazırlanan bu raporu değerlendiren Mustafa Kemal, ordudaki çavuşlardan yararlanılmak suretiyle, köylerde eğitim sorununun çözümlenebileceğini düşünüyordu. Hatta köye eğitilerek gönderilecek bu çavuşlara "eğitmen" denilmesini de, kendisi istemişti. Askerlik süresince gerekli eğitimleri tamamlayanlara "eğitmen" unvanı verilerek köylere gönderilmeleri gerektiği öneriliyordu.

Bu eğitimciler, genellikle 150'den az kişinin yaşadığı köylerde, hem eğitim işlerini gerçekleştirmek hem de köylülere ziraat işlerini fenni bir şekilde nasıl yapabilecekleri hususunda rehberlik edeceklerdi. Bu amaçla ordudaki nitelikli erler ve çavuşlar toplanarak kursa tabi tutuldular. Bu adayların okuma-yazma bilmenin dışında, "köy hayatını benimsemiş olma", "köyde yapacağı işler dolayısı ile karşılaşacağı güçlükleri yenebilecek durumda olma" gibi niteliklerin bulunmasına dikkat ediliyordu.

Askerlikleri süresince yetiştirilen bu eğitimciler, görev aldıkları köylerde öğrenim görecek çağdaki çocukları toplayıp, 3 yıllık bir eğitime tabi tutarak

Sefer oğlu Hüseyin Öztürkmen

mezun ediyorlardı. Tekrar yeniden okul çağına gelen yeni gruba 3 yıl boyunca eğitimlik yapıyorlardı. Ancak yine de, eğitmenin yetersiz kalacağı konular göz önünde bulundurularak, eğitimcilerin eksikliklerini gidermek amacıyla, adına "Gezici Başöğretmen" denilen, öğretmenlik formasyonuna sahip kişilerin, zaman zaman köylerde dolaşarak, hem eğitimcilerin verdikleri eğitimleri denetlemesi, hem de ancak deneyimli bir öğretmenin bilgi donanımıyla anlatılabilecek konuları öğrencilere anlatmaları sağlanıyordu.

11 Haziran 1937'de 3238 sayılı "Köy Eğitimcileri Kanunu" ve 7 Tem-

muz 1939 tarihinde de 3704 sayılı "Köy Eğitimcileri Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun"un T.B.M.M.'nde kabul edilerek, bu eğitim modeline yasal dayanak sağlanmış ve köy eğitimcileri kursları ülke çapında yaygınlaştırılmıştır.

Eğitmen Sefer ÖZTÜRKMEN (Murat Sefer)

Murat Sefer olarak bilinen Sefer ÖZTÜRKMEN, Rumi 1325 yılında Urfa'nın Kısas köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Ahmet (murat) annesinin adı ise Zeynep'tir. Sefer ÖZTÜRKMEN'in soyismi ilk önce Kaya sonra Bulun ve daha sonrada ÖZTÜRKMEN olarak değişmiştir. Askerliğini çavuş olarak yaptığı için ona tanınan bir hakla 1946 yılında Akçadağ köy enstitüsü eğitimcileri kursuna gitmiş ve 6 ay kurs gördükten sonra Kısas köyüne eğitimcileri olarak atanmıştır.

Sefer ÖZTÜRKMEN (Murat Sefer) daha önceden Halep'te almış olduğu eğitimler neticesinde ileri düzeyde Arapça okur ve konuşurdu. Ayrıca Kur'anı Kerim'i gerek tilavet ve gerekse tefsir olarak iyi bilen ve yaşayan birisiydi.

1965 Yılı Kısas Köyü İlkokulu, Sefer Öztürkmen en solda

Sefer Öztürkmen 1963 yılında Kısas'ta öğretmenlerle

Bununla birlikte, oldukça aydın ve öngörülü bir kişiliğe sahipti.

Kısas köyünde Yaklaşık 14-15 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Karaköprü köyüne atanmış, orada da 2 yıl çalıştıktan sonra, Kısas köyünde ilk olarak okuyupta öğretmen olan oğlu Hüseyin ÖZTÜRKMEN ile birlikte Akpınar köyüne atanır. Burada oğlu Hüseyin ÖZTÜRKMEN okul başöğretmeni, Sefer ÖZTÜRKMEN ise öğretmen olarak birlikte görev alırlar "o dönem okula gelen müfettişler Hüseyin ÖZTÜRKMEN'e şaka yaparak; insan babasının amiri olur mu hiç, Hüseyin ÖZTÜRKMEN'de müfettişlere, ben okulda babamın amiriyim, babamda evde benim amirim" şeklinde cevap verir. Burada 6 Yıl birlikte görev aldıktan sonra Hüseyin ÖZ-

TÜRKMEN vatan ilköğretim okuluna tayin olur. O dönem öğretmenlere sadece köylerde görev yapma zorunluluğu olduğundan şehirdeki okullara atanmıyorlardı, göreve devam ettikleri sürece köy okullarında görev alabildiklerinden Eğitimci Sefer ÖZTÜRKMEN'de Sırrın köyüne atanır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nca çok az sayıda kalan öğretmenlere T.B.M.M'de çıkarılan bir kanunla öğretmen kadrosu verilmesinin ardından eğitimci Sefer ÖZTÜRKMEN'de öğretmen kadrosuyla görev aldığı Sırrın Köyü'nde çalıştığı 3. Yılında, 4 Aralık 1971 tarihinde Hak-kın rahmetine kavuşur.

Eğitmenler, 1940 yıllarında Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç tarafından hazırlanan

Köy Eğitimci Öğretim kılavuzu eşliğinde öğrencilere eğitim verir ve ünite ya da günlük plan yapmazlardı. Eğitimci öğretmenler çok düşük bir maaşla çalışırlardı.

Eğitimci Sefer ÖZTÜRKMEN'in tarım ve hayvancılıkla ilgili eğitim almasından dolayı, kendisine görev yaptığı köylerde bulunan hazine arazilerinden 5 dönüm arazi tahsis edilmiş ve 1 adet de inek verilmiştir. Buradaki amaç eğitimci öğretmenler kendi ihtiyaçlarını karşılarırken, köyde yaşayan diğer vatandaşlara da tarım ve hayvancılık konusunda örnek olmaları içindir.

Eğitime gönül veren bu büyük insanın mesleğine olan aşkı onu çok zor koşullarda köy köy dolaşmasını sağlamış ve acaba çevre köylerden de öğrenci bulup okumasını sağlayabilirmiyiz düşüncesiyle derlenip hareket ettiği, öğrencileri tarafından hala anlatılmaktadır.

Sefer ÖZTÜRKMEN (Murat Sefer) okumayı çok seven ve okutmayı da teşvik eden bir anlayışa sahipti ve bu konuda da ciddi bir sorumluluk bilinci taşıyordu. Çocuklarını o günün şartlarına göre ikisini öğretmen, birini de veteriner olarak okutmuştu. Kızlardan birisini Bolu Kız Öğretmen Okulu'na kadar götürmüş ancak o günün şartlarında sınavı yetiştirememiştir.

Kısas Köyü'nde görev yaptığı yıllarda yetiştirdiği öğrencilerin birçoğu sıtma savaş, trahom savaş, devlet hastanesi, millî eğitim ve diğer resmi kurumlar bünyesinde memur ve hizmetli kadrosunda görev yapmış ve çoğu şimdilerde emekli olmuşlardır.

DÂRÜLELHÂN

(İstanbul Belediyesi Konservatuarı)

1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri

- 13 -

Halil ALTINGÖZ

Kültür Bakanlığı İstanbul DTHM Korosu Sanatçısı
halil_altingoz@hotmail.com

İstanbul Belediye Konservatuarı'nın (Darülelhan) derleme çalışmaları 31 Temmuz 1926 tarihinde başlayıp, 17 Eylül 1929 tarihine kadar yılın belirli aylarında ve dört gezi halinde yurdun birçok yöresinde yapılmıştır. Konservatuar heyetinin Urfa'ya gelişleri birinci araştırma gezisi kapsamında olup 31 Temmuz 1926 yılında başlamış ve 51 gün sürmüştür. Bu ilk geziye Yusuf Ziya Demircioğlu, Rauf Yekta bey, Dürri Turan ve Ekrem Besim Bey iştirak etmişler; çalışma Güney ve Orta Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde yapılmıştır.

Darülelhan tarafından Urfa'dan derlenen türküler ilk olarak "Anadolu Halk Şarkıları" 5. Defterinde yayınlanmış daha sonra 6. ve 13. Defterde de bazı türküler yayınlanmıştır. Bu mecmualarda yayınlanan eserler Ferruh Arsunar tarafından notaya alınmış ve Osmanlıca yazı ile yazılmıştır. Yeniden güncel notaya uyarlanarak yazdığımız bu notaların şimdi okuduğumuz Urfa türkülerinin bundan 90 yıl evvelki icrası konusunda bize çok somut bilgiler sunacağı aşikârdır.

Bu mecmuaları uhdesinde bulunduran değerli dostum Harran Üniversitesi öğretim görevlisi araştırmacı yazar S. Sabri Kürkçüoğlu ve gazeteci yazar sayın Sabri Dişli bana ulaştırdığında herkesin okuyabilmesi için bu eski yazım notaları günümüzde kullanılan notaya çevirme fikri bizde uyanı. Bu çalışmayı gerçekleştirmekten hem büyük mutluluk hem de onur duyduk.

Notalara en ufak bir müdahalede bulunmadım. Hatalı sayılabilecek noktalarda bile 90 yıllık bir tarihten günümüze ulaşan bu belgelerin aynen korunması adına notaların olduğu gibi kalmasına dikkat ettik ve birebir aynısını yazdık. Notaların hem orijinal nüshası hem de yazdığımız Türkçe güncel notasını yan yana yayımlıyoruz.

Bu sayıda "Anadolu halk şarkıları" mecmuasında yayımlanmış olan "Ey Peri Gel Gir Bağa" ve "Kır Atım Oynamasın" adlı Urfa'nın iki kayıp türküsünü daha hem kayıt altına alıyor hem de siz değerli okuyucularımıza sunmuş oluyoruz. Bu çalışmanın halk müziği icracıları için önemli bir kaynak olacağını umuyoruz.

Handwritten musical score on aged paper with Persian lyrics. The score consists of six staves of music with corresponding lyrics written in Persian script above and below the notes. The lyrics are:

چل آ لر کل غه با کور کل دی به ای
 بو ده مش چل آ کول له کو گل مش
 له بو بل دک ای بر خه ده یا
 مه له عه لی وه سه دو مو فی سه بن
 ده شین حا دان کو یاض به له غو غل دو دوش
 غم به لم کول در ده لر حال

ای یری کل کبر باغ کله آ حسه کل کله
 کل آ میاسه دیو باغ ه فیرا بک ببله
 بهستی سورم سوره لی عالمه دوستی لطفله
 بیاصه کردانه همیشه مهالار ده در کولم بنم

EY PERİ GEL GİR BAĞA

URFA

Musical score for the song "EY PERİ GEL GİR BAĞA" in 4/4 time. The score includes six staves of music with the following lyrics:

ey pe ri gel gir ba ğa gül le ra çıl
 mış gel gü le gül a çıl mış de yu
 ya re ha ber e dim bül bü le
 ben se ni sev dim se ve li a le me
 dış tı gul gu le be yaz ger dan ha beş te
 hal ler de dir gön lüm be nim Halil Altıngöz

لا بوی دو مو چا سین ما نا اوی تم آ قیر

او دم ده کی سه ای دم کل سین ما

سک ما نا اوی کیک ده بو ف

دیج ده کی سه ای دم کل

سک ما نا اوی کیک ده بو

فیر آتم اویناماسینه
پاسور و بو بوماسینه
کدم ایسه کیده رم
یوره کلک اریناماسک

یار کیدجور کیدجور
یار بکل کوز ایدجور
طورنج موی قیلر
بخجسون ایدجور

KIR ATIM OYNAMASIN

2/4

kır a tum oy na ma sın ça mu ru

boy la ma sın gel dim

i se gi de rim of of

yü re ğin oy na ma sın

gel dim i se gi de rim

yü re ğin oy na ma sın

Halil Altıngöz

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV

ŞANLIURFA

TANITIM MERKEZİ
PUBLICITY CENTER

*Şanlıurfa'da Merak Ettiğiniz
Her Yer Bu Merkezde*

Şanlıurfa Tanıtım Merkezinde;

Şanlıurfa'nın gezilmesi ve görülmesi gereken tüm mekânları 360°'lik fotoğraf ve videoları ile sanal geziler yapabilir. Şanlıurfa ile ilgili hazırlanmış birbirinden güzel belgesel filmler izleyebilirsiniz.

DİJİTAL REHBERLİK HİZMETİ

Antik Kentler

Müzeler

Şehir Panoramaları

Dini Mekanlar

Tarihi Yerler

Doğal Alanlar

Balıklığöl civarındaki merkezimize bekleriz

Şanlıurfa'nın Dijital Bilgi Platformu

www.urfafx.com

ŞANLIURFA TANITIM MERKEZİ
Balıklığöl Civarı, Hz İbrahim Çorba Evi Yanı

ŞURKAV Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Merkezi ve Müzesi

Bu yapı 1901 yılında isviçreli misyoner Dr. Hermann Christ tarafından İsviçre (Alman) Hastanesi olarak inşa edilmiştir. Yaklaşık 20 yıl hastane olarak faaliyet yürüten bu yapı 1922'de ekonomik sebeplerle kapatılarak kaderine terk edilmiştir. Uzun yılların ardından 2002 yılında ŞURKAV tarafından restore edilmiş ve yok olmaya yüz tutmakta olan "Geleneksel El Sanatları" nı yaşatmak ve geliştirmek amacıyla kurulan GESEM (Geleneksel El Sanatları Merkezi) olarak faaliyet vermeye başlamıştır.

2011 yılında ŞURKAV tarafından Balıklıgöl Civarında kurulan Geleneksel El Sanatları Müzesi ise 2016 yılında yeniden yapılanma kapsamında Atatürk Mahallesinde bulunan GESEM'e taşınmıştır. Geleneksel el sanatları ürünlerinden bakırcılık, keçecilik, kürkçülük, ahşap oymacılığı vb. geçmiş dönemlere kullanılan nadide pek çok eser, bu tarihi yapının ikinci katında bulunan müze salonunda sergilenmektedir. Geleneksel El Sanatları Müzesi hafta içi mesai saatleri içerisinde ücretsiz olarak ziyaret edilebilmektedir.